

SZÖVEGÉRTÉS-SZÖVEGALKOTÁS

11-12

Tanári útmutató

10

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült.

SZAKMAI VEZETŐK

PÁLA KÁROLY SZAKMAI IGAZGATÓ
PUSKÁS AURÉL FEJLESZTÉSI IGAZGATÓHELYETTES
RÁPLI GYÖRGYI, A PROGRAMFEJLESZTÉSI KÖZPONT VEZETŐJE

FEJLESZTÉSI PROGRAMVEZETŐ

KORÁNYI MARGIT

VEZETŐ VEZETŐK

ARATÓ LÁSZLÓ
KÁLMÁN LÁSZLÓ

SZAKMAI BIZOTTSÁG

BÓKAY ANTAL ELNÖK
BÁNRETI ZOLTÁN
CSERHALMI ZSUZSA
GYŐRI JÁNOS
SCHEIN GÁBOR

ALKOTÓSZERKESZTŐ

MURÁNYI YVETT

SZAKMAI LEKTOROK

A SZAKMAI BIZOTTSÁG TAGJAI
PETHŐNÉ NAGY CSILLA

FELELŐS SZERKESZTŐ

NAGY MILÁN

TIPOGRÁFIA

BÁRD JOHANNA

© SULINOVA KHT.

© MURÁNYI YVETT

A KIADVÁNY INGYENES, KIZÁRÓLAG ZÁRT KÖRBE,
KÍSÉRLETI-TESZTELÉSI CÉLLAL HASZNÁLHATÓ.

KERESKEDELMI FORGALOMBA NEM KERÜLHET.

MÁSOLÁSA, TERJESZTÉSE SZIGORÚAN TILOS!

KIADJA AZ EDUCATIO TÁRSADALMI SZOLGÁLTATÓ KÖZHASZNÚ TÁRSASÁG
1134 BUDAPEST, VÁCI ÚT 37.

A KIADÁSÉRT FELEL: KEREKES GÁBOR ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ

NYOMDAI MUNKÁK: PÁTRIA NYOMDA ZRT., 2008

**IRÁNYOK ÉS MŰVEK
A MODERN ÉS
KÉSŐMODERN
MAGYAR LÍRÁBÓL**

Tanári útmutató

Fejlesztő

Szarka Judit

TARTALOM

IRÁNYOK ÉS MŰVEK A MODERN ÉS KÉSŐMODERN MAGYAR LÍRÁBÓL

- 5 NÉVJEGY
- 9 MASZKOK A VÉGTELENBEN
FÜST MILÁN KÖLTÉSZETÉRŐL
- 20 AZ EGY MINT SOKASÁG
SZABÓ LŐRINC KÖLTÉSZETÉRŐL
- 34 KÉT LÍRAI SZENVEDÉSTÖRTÉNET AUSCHWITZ ÁRNYÉKÁBAN
RADNÓTI MIKLÓS ÉS PILINSZKY JÁNOS KÖLTÉSZETÉRŐL
- 70 VILÁGLÁTÁSOK JÁTÉKAI
WEÖRES SÁNDOR ÉS NEMES NAGY ÁGNES KÖLTÉSZETÉRŐL
- 110 EGY KÉSEI VÁTESZ
NAGY LÁSZLÓ KÖLTÉSZETÉRŐL

NÉVJEGY

12. ÉVFOLYAM 10. FEJEZET

IRÁNYOK ÉS MŰVEK A MODERN ÉS KÉSŐMODERN MAGYAR LÍRÁBÓL

Fejlesztő: Szarka Judit

A FEJEZET CÉLJA	<p>A modern és késő modern magyar líra poétikai sokféleségének érzékeltetése.</p> <p>Néhány fontosabb, paradigmaváltó poétikai jelenség (pl. személyiségiszorodás, maszkyszerűség, ornamentális, többféle típusú tárgyias látásmód) fokozottabb reflexiója.</p>
KÉPESSÉGFEJLESZTÉSI FÓKUSZOK	<p><i>Tematikus fókusz:</i> Poétikai változatosság, a témák bővülése, átrendeződése az adott korszakban.</p> <p><i>Poétikai fókusz:</i> Hagyomány és újítás. A váteszköltői hagyomány újabb interpretációs lehetőségei szimultán a személytelené váló költői hang új világmodelljeivel. Kitekintés arra a szemléleti fordulatra, amellyel e korszak egyes életművei (Füst, Szabó, Weöres, Pilinszky, Nemes Nagy) hozzájárultak a késő modern magyar líra radikális poétikai újításaihoz.</p> <p><i>Szövegértési fókusz:</i> A szubjektumfelfogás, dialogikus és monologikus viszonyok, a tárgyiasság különböző típusainak nyelvi eljárásai, tradíció-affirmációs és -dekonstrukciós folyamatok nyelvi megformálása.</p> <p><i>Szövegalkotási fókusz:</i> Önálló szempontállítás, kérdésfeltevés, összehasonlítás, érvelés.</p>
A FEJEZETBEN LÉVŐ MODULOK CÍME, AJÁNLOTT ÓRASZÁMA ÉS SZÖVEGBÁZISA	<ol style="list-style-type: none">Maszkok a végtelenben – Füst Milán költészetéről (1 óra) <i>Tél, Levél Oidipusz haláláról</i>Az egy mint sokaság – Szabó Lőrinc költészetéről (2 óra) <i>Az Egy álmai, Semmiért egészen, Te meg a világ</i>Két lírai szenvedéstörténet Auschwitz árnyékában. Radnóti Miklós és Pilinszky János költészetéről (3+1 óra) Radnóti: <i>VIII. ecloga, Járkálj, csak, halálraítélt, Erőltetett menet, A la recherche, I. ecloga</i>; Pilinszky: <i>Apokrif, Ravensbrücki passió, Gótika</i>Világlátások játéka. Weöres Sándor és Nemes Nagy Ágnes költészetéről (3+1 óra) Weöres: <i>Kockajáték, Rongyszőnyeg 4, Harmadik szimfónia</i>; Nemes Nagy: <i>Nyári rajz, Ekhnáton jegyzeteiből, Között</i>Egy kései vátesz – Nagy László költészetéről (1 óra) <i>Vállamon bárányos éggel, Záróra, fejlődés, Ajándék</i>
AJÁNLOTT KOROSZTÁLY	12. évfolyam (17-18 évesek)

ELŐZŐ ÉS KÖVETŐ FEJEZET	József Attila Egy modern magyar dráma – Örkény István: <i>Tóték</i>
TANTERVI MODUL- KAPCSOLÓDÁSI PONTOK	12. évfolyam 2., 3., 4., 9. fejezet 12. évfolyam 8. fejezet 5. modul 12. évfolyam 12. fejezet 4., 5. modul
KERESZTTANTERVI KAPCSOLÓDÁS	Történelem, művészettörténet, filozófia
NAT	<ul style="list-style-type: none"> • Érvelés, önreflexióra és önkorrekcióra való törekvés; • Szó szerinti és metaforikus jelentések megkülönböztetése; • Képesség a szöveg kapcsolatának és különbségének felismerésére és értelmezésére (tematikus, motivikus kapcsolatok, utalások); • Értékek, motivációk, magatartásformák felismerése, értelmezése; • Felkészülés a nagyobb anyaggyűjtést, önálló munkát igénylő, terjedelmesebb szövegek írására; • Verbális és nem verbális információk együttes kezelése; • Önálló jegyzetkészítés; • Különböző beszédműfajok kommunikációs technikáinak alkalmazása és értékelése; • Önbecsülésen és mások megbecsülésén alapuló együttműködés csoportos beszélgetésben, vitában, az eltérő vélemény figyelmes és türelmes meghallgatása, tisztelete, adott esetben tömör reprodukciója; saját vélemény megvédése vagy korrekciója; • A művek műfaji természetének megfelelő szöveg-feldolgozási eljárások ismerete és alkalmazása; • A mai nyelvhasználattól eltérő szövegek megértésében szerzett tapasztalatok bővítése; • A különböző olvasott vélemények összevetése, a különbségek és hasonlóságok felismerése, értelmezése és kritikája szóban és írásban; • Önkifejező és kreatív szövegalkotás; • Verbális és nem verbális (hangzó és képi) információk célszerű gyűjtésének, rendszerezésének és felhasználásának gyakorlása; • Az összefoglalás eljárásának gyakorlása, önálló alkalmazása.

KÖVETELMÉNYEK

- A tanulónak legyen szövegismereten, olvasói-értelmezői tapasztalaton alapuló ismerete az értelmezett költői szövegekről.
- Legyen képes a versekben szerepek, szerepfelfogások, én-pozíciók, illetve azok megszőnésének, értékállítások és azok dekonstrukciójának azonosítására, értelmezésére.
- Tudja megkülönböztetni a képi és a fogalmi nyelvhasználatot, a lírai szubjektivitást előtérbe helyező és a beszélő hangot tárgyiasító versbeszéd poétikai jellemzőit.
- Tudja reflektálni a vizsgált szövegekben a késő romantikus és modern vonásokat, különös tekintettel a szubjektum- és nyelvfelfogásra, a hagyományhoz való viszonyra.
- Legyen képes a művekben megjelenő műfaji rájátszások, kapcsolatok azonosítására és értelmezésére, a különféle kulturális tradíciókhoz való affirmatív vagy dekonstruktív viszony nyelvi eljárásainak reflektálására.
- Legyen képes a művekben megjelenő kérdéseket és válaszokat árnyaltan érzékelni és értelmezni.
- Tudjon szövegekben intertextuális utalásokat, vonatkozásokat azonosítani és értelmezni, következtetéseket levonni.
- Ismerje és alkalmazza a versértelmezés tanult közelítési szempontjait, tudjon kiválasztani néhány, az adott szöveghez adekvát szempontot.
- Tudjon megadott vagy önálló szempontok figyelembevételével szövegeket, összehasonlítani, erről grafikai szervezőkkel anyagot gyűjteni és elrendezni, esszét, értelmezést írni.
- Legyen képes az olvasott szövegekkel kapcsolatban kérdéseket feltenni, véleményt, udvarias kritikát formálni.
- Törekedjen együttműködésre, gyakorolja az empátiát és a toleranciát.
- Szóbeli megnyilatkozásaiban törekedjék határozottságra, világosságra, tartalmasságra.

ÉRTÉKELÉS

Folyamati:

A prezentációk értékelése, a megértést szondázó mintavétel a házi feladatokból, szövegértelmező esszék, írásfolyamatok értékelése, konzultációja.

Kimeneti:

Egy olvasói dosszié beadása a fejezet végére.

MÓDSZERTANI
AJÁNLÁS

A fejezet az együttműködésen alapuló tanulást (pármunka, csoportmunka) részesíti előnyben, figyelmet fordít a differenciálásra a fejlesztésben. Módszer és eljáráskészlete az interaktív és reflektív tanulásra épül.

TÁMOGATÓ
RENDSZER,
SZAKIRODALOM

- BÁRDOSSY Ildikó – DUDÁS Margit – PETHŐNÉ NAGY Csilla – PRISKINNÉ RIZNER Erika: A kritikai gondolkodás fejlesztése. PTE, 2002
- PETHŐNÉ NAGY Csilla: Módszertani kézikönyv – befogadásközpontú és kompetenciafejlesztő irodalomtanítás. Korona Kiadó, Bp., 2005
- Petőfi S. János – Benkes Zsuzsa: *Elkallódni megkerülni. Versek kreatív megközelítése szövegtani keretben.* Országos Továbbképző, Taneszközfejlesztő és Értékesítő Vállalat, Veszprém, 1992
- Kulcsár Szabó Ernő: *A magyar irodalom története 1945-1991.* Argumentum Kiadó, Bp., 1993
- A magyar irodalom története. 1920-tól napjainkig* (Szerk.: Szegedy-Maszák Mihály, Veres András). Gondolat Kiadó, Bp., 2007 (A megfelelő fejezetek oldalszámai az egyes modulleírásokban.)
- Gintli Tibor – Schein Gábor: *Az irodalom rövid története II.,* Jelenkor Kiadó, Pécs, 2007
- Schein Gábor: *Nevetők és boldogtalanok (Füst Milán művészete 1909-1927).* Akadémiai Kiadó, Bp., 2006
- Ferencz Győző: *Radnóti Miklós élete és költészete. Kritikai életrajz.* Osiris Kiadó, Bp., 2005
- Radnóti Sándor: *A szenvedő misztikus (Misztika és líra összefüggése).* Budapest, Akadémiai, Opus Irodalomelméleti Tanulmányok 7., 1981
- Schein Gábor: *Poétikai kísérlet az Újhold költészetében.* Bp., Universitas Könyvkiadó, 1998
- Radnóti Sándor: *Recrudescunt vulnera.* Budapest, Cserépfalvi, 1991
- Tolcsvai Nagy Gábor: *Nagy László.* Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1998
- Vasy Géza: *Nagy László-tanulmányok.* Mikszáth Kiadó, Veszprém, 1993

SZÖVEGFORRÁSOK

- Füst Milán válogatott versei.* (Vál., szerk., előszó, életrajz: Somlyó György). Kosmosz Könyvek, Bp., 1979
- Szabó Lőrinc összes versei I-II.* Osiris Kiadó, Bp., 2003
- Radnóti Miklós Művei.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1978
- Weöres Sándor: *Egybe gyűjtött írások. I-III.* Argumentum Kiadó – Weöres Sándor örököse, Bp., 2003
- Nemes Nagy Ágnes: *A lovak és az angyalok.* Magvető Kiadó, Bp., 1969
- Pilinszky János: *Összegyűjtött versei.* Századvég Kiadó 2000 Könyvek, Bp., 1992
- Nagy László: *Versek és versfordítások I-III.* Magvető Kiadó, Bp., 1978

1. MASZKOK A VÉGTELENBEN

FÜST MILÁN KÖLTÉSZETÉRŐL

1 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

T/1.

5. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- Az óra folyamán Füst Milán *Tél* című versét fogjuk értelmezni, mégpedig elsősorban abban az összefüggésben, hogy a versben megszólaló hang és az általa felidézett kontextusok miképpen kerülnek a felejtés és az emlékezés *egyidejű* mozgásformáinak dinamikájába. Hogy a motívumtörténeti tradíció ironizálódását majd érzékelhessék a tanulók, ráhangolódásképpen olyan befogadói élményeiket próbáljuk mozgósítani, amelyek nagyon határozottan körvonalazható értelmezési horizontokba helyezik a „tél” szót mint óriásmetaforát.
- A feladat elején mondjuk el a diákoknak, hogy egy-egy versidézetet fognak tőlünk hallani, amelyre jelentkezés alapján, egyenként kb. 2 perc hosszan kérünk elsősorban irodalomtörténeti és -elméleti asszociációkat. Vagyis elsősorban arra koncentráljanak, hogy kinek, melyik verséből idéztünk, és abban a műben milyen kontextusokat generált a tél metaforája.
- Az idézetek
 1. „Most tél van és csend és hó és halál”;
 2. „De látod amottan a téli világot/ már hó takará el a bérci tetőt”;
 3. „Zúg immár Boreas a Kemenes fölött, / Zordon fergetegek rejtik el a napot, / Nézd, a Ság tetejét hófuvatok fedik, / S minden bús telelésre dőlt.”

Kiemelt készségek, képességek: korábbi befogadói élmények, irodalomtörténeti és -elméleti összefüggések aktivizálása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: idézetkártya, irányított asszociációk

Ebben a fejezetben a 20. századi magyar költészet rendkívül gazdag világából néhány reprezentatív alkotással fogunk megismerkedni. A Nyugat vonzasköréhez tartozó FÜST MILÁN (1888–1967) a század elején már egy egészen különleges, a versek beszélőjét szerepek sokaságában feloldó költői univerzumot teremtett. SZABÓ LŐRINC (1900–1957) rendkívül sokat tanult Babbitstól, de művészetének útja radikálisan elkülönböződött mesterétől, amennyiben versbeszéde az autonóm individualitás hagyományos felfogását alapvetően kérdőjelezte meg, és az egyéniség szóródásának nyelvi megformálása helyeződött előtérbe munkásságában. A költői élet és életmű sajátos egységét

törekedett megalkotni RADNÓTI MIKLÓS (1909–1944), aki lírájának több remekét egy elsősorban a vergiliusi tradíció újraértelmezéséből táplálkozó újklasszicizmus jegyében alkotta meg. WEÖRES SÁNDOR (1913–1989) pályája a nyugatosok elismerésétől övezve kezdődött, hogy aztán példátlan gazdagsággal fejtsse ki saját személytelenségének ornamentális és alakváltó variációs játékeit. NEMES NAGY ÁGNES (1922–1991) és PILINSZKY JÁNOS (1921–1981) munkássága a sokak által a Nyugat utódlapjának tekintett Újhold folyóirat vonzaskörében kezdődött, hogy aztán a személytelen költészet más-más útjain alkossanak egészen rendkívülit: előbbi a ráció, etika és természet sajátosan filozofikus látásmódjának nyelvi remekeit, utóbbi a lét negatív teológiai szenvedéstörténetének szövegeit alkotta meg európai visszhangot keltve.

Az előbbieken említett költőket (a felszabadulás előtt meggyilkolt Radnóti kivételével) az 1948 utáni kultúrpolitika az irodalmi élet peremére szorította, és a magyar költészet képviselői és váteszköltői hagyományait folytató lírikusokat helyezte előtérbe. Közöttük voltak olyanok, akik 1945 után őszinte hittel szegődtek egy szerintük igazságosabb és szolidárisabb új világ hirdetői közé, mint például a paraszti sorból a népi kollégiumi mozgalom által kiemelt NAGY LÁSZLÓ (1925–1978), aki – sok pályatársához hasonlóan – 1956 után az egyre kétségbeesettebbé váló kiábrándulás szövegeit alkotta meg.

Természetesen a fenti hét alkotó mellett rendkívül sok és sokféle hangvételő, világlátású életmű született meg, például az európai avantgárd és az irodalmi szociográfia által egyaránt megihletett ILLYÉS GYULÁÉ (1902–1983), a mitikus képalkotásban a személyiség feloldódásának határterületéig eljutó JUHÁSZ FERENCÉ (1928–) vagy a klasszikus modernség kései szakaszának líraszemléletét sajátos költői okossággal továbbértelmező VAS ISTVÁNÉ (1910–1991) stb.

Füst Milánt joggal nevezhetjük nem csupán az első Nyugat-nemzedék, hanem az egész késő modern magyar líra egyik legjelentősebb alkotójának. Ezen az órán egy közös versértelmezés erejéig benyomásokat szerezhetünk költészetének nyelvi-poétikai újjítóerejéről.

Költői nyelvének ironikus és allegorikus mozgásformáit és azok jelentőségét valójában még csak az elmúlt évek irodalomelméleti kutatásai kezdték felvázolni. Verseinek poétikai erejéről azonban hatástörténetük is tanúskodik. Füst Milánt többek között Weöres Sándor és Radnóti Miklós is mesterének vallotta. A feleségem története című regényét, melyet sok európai nyelvre lefordítottak, ugyancsak a 20. század első felének legjelentősebb magyar prózai alkotásai között szokás emlegetni.

1. „Téli emlékképek” – A tél mint metafora néhány költői kontextusának felidézése

Fűzzetek a tanárotoktól hallott versidézetekhez irodalomtörténeti és -elméleti asszociációkat!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

1. Vörösmarty: *Előszó*; nemzethalál, kozmikus halál, a semmi mint a lét sötét alapja, ciklikusság, az évszakok körforgása mint a lét hiábavalósága, a történelem mint abszurd mézarszék, az ember mint szörnyeteg, a teremtés mint elrontott kísérlet, a megőszülő és megöregedő Isten → Isten halott.
2. Petőfi: *Szeptember végén*; szerelem és halál, mulandóság, a szerelmi hűség örökkévaló-e, a halandóság mint törékenység, virágmetafora.
3. Berzsenyi: *Horác*; Horatius, Thaliarchus-óda, *carpe diem*, az élet mint halálba-tartottság, tanítás, az idő mint megragadhatatlanság.

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2. feladat

T/2.

6. oldal

25 PERC

Tanári instrukciók

- Ebben a lépésben közösen értelmezzük a verset.
- A szöveg értelmezése „egyfajta fiktív, a felejtés és az emlékezet játékait egyszerre aktivizáló” (In: Schein Gábor: *Nevetők és boldogtalanok. Füst Milán művészete 1909–1927*. Akadémiai Kiadó, Bp., 2006, 177. old.) szövegértelmező stratégiát követel meg. Ez az elvárás valószínűleg igen nagy intellektuális kihívást jelenthet a diákoknak, valamint érzelmileg is erőteljes önreflexióra, egyfajta eltávolító attitűdre hívja meg őket, és mindegyre csupán 45 percünk van. Ezért talán célravezető a tanári versfelolvasás után a közös értelmezői beszélgetés frontális megvalósítása. Ez utóbbi eljárást indokolja az is, hogy a vers maszkjai között nagyon könnyű eltévedni, rendkívül csábító egy-egy felismert tradícióelem közelében leragadni és azt kritikátlanul kivetíteni a szöveg egészére. Ezek a hibák csoportmunka keretében nagy valószínűséggel elő is fordulhatnak, és közös korrekciójuk rendkívül sok időt venne igénybe. Természetesen az a vita, amely a fenti problémákat tisztázná, rendkívül kreatív lenne, de a rendelkezésünkre álló időkeret ezt nem teszi lehetővé.
- Az óra végén feladandó házi feladat, azaz az önálló szövegértelmező munka sikerélményt adó megoldásához viszont szükségük van a tanulóknak egy autentikusnak tekinthető versértelmezési modell nyújtotta viszonyítási alapra, amelyet a közös versértelmezés nagy valószínűséggel megad. Ha ennek bevezetésekor előre közöljük, hogy az óra végén egy versértelmező esszé megírása lesz mindenki számára a kötelező házi feladat, akkor talán a nehéz szöveg frontális értelmezésétől visszarettenő, potyautasságra hajlamos diákjaink is hajlandók lesznek a figyelemre.
- A szövegértelmező beszélgetés közben különösen fontos, hogy diákjainkban tudatosítsuk, hogy az általuk körvonalazott értelmezési kontextusok miképpen vannak folyamatos, pillanatról-pillanatra megalkotódó jelentésösszefüggésüket szimultán le is bontó, elbizonytalanító, ironikus mozgásban.

Kiemelt készségek, képességek: önálló gondolkodás, véleményalkotás, konstruktív vitatkozás, empátia, fantázia

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: közös értelmező beszélgetés és vita

2. Maszkok a végtelenben

Értelmezzétek a kérdések segítségével közös beszélgetésben Füst Milán *Tél* című versét!

TÉL

Fagyos és sötét a föld. S egyre ridegebb lesz, meglásd, amint majd
lassu ütembe' fordul

Az Orion-csillagzat ködképe felé. Tapintsd meg göröngyeit is,
 azok is porosak, ridegek
 S képzeld el: még egyre porosabb lesz minden. Mindéig szürkébb
 lesz a világ, – mintegy a ridegség
 Elönti majd a dolgok leglényegét, lehatol s a por is itt fenn
 Mindegyre elhatalmasodik...

S menj most tovább! Képzeld el azt is, hogy már egész fagyott,
 megállt, megúnta vándorlását, megmeredt, –
 S már itt harsog feletted az apokalypszis száraz kőfürgetege,
 melyben
 A fagyott göröngy majd úgy repül, akár a vak madár,
 Veri a szél, a forgó-szél veri, tölcserben forog, avagy a rohanó
 szélvihar
 Lökéseiben csapdos, szárazon kopog és megver...

S képzeld el ezután, hogy itt jártam én, vedd szívem melegét,
 Vedd, hogy itt voltam egykor, énekeltem s mily dallamokat!
 Földnek fekete göröngye felszállottam
 Mélységes éjszakámból sápadt arccal, fel a nap elé, a fény alá...
 S himnuszaimat zengettem feléd! – és harsogtam
 S rajtad feledtem szomorú szemeimet: vígasztalan örökkévalóság!

Kakasviadal volt itt s ó minő! Még emlékezni is! A földnek
 két röge feltámadt
 S egymásnak eredt... Ezernyi pár párviadalban öklözött s hirtelen
 visszahullt.
 Időnként rádmeredtek: Megfoghatatlan! – s kiáltának: íme a
 megfoghatatlan! s vérben forgó szemeik
 Kimeredtek az iszonyattól... Lobogás volt itt, lázas vacogás, –
 lélek, ó árva vándor,
 Pornak vándora, – lassan vond ki magad innen, úgy akarom.
 Ne figyelj a lobogást. Várj.
 Amíg majd befordulunk valamerre valahányan s a felejtés szürke
 köpenye s a kőzivatár
 Betemet s beborít.

- Hány szerkezeti egységre tagolnátok a szöveget, és mivel indokolnátok tagolásotokat?
- Az általatok ismert mitikus és irodalmi tradíciók milyen elemeire való utalásokat fedeztek fel a szövegben?
- Mondjatok néhány példát a szövegből arra, hogy a fentiekben vázolt kulturális utalások szokásos jelentés-összefüggései elbizonytalanodnak/roncsolódnak!
- Az egész eddigi jelentés-összefüggést hogyan strukturálja át a képzelet és emlékezet horizontja?

- e) A szövegben megjelenő én–te konstrukciókat miképpen értelmezhetjük?
- f) A vers utolsó öt sorában milyen létfelfogás(ok) elemei jelennek meg, és felépül-e ezekből valamilyen sajátos világgép?
- g)

Füst Milán költészetének elemzésekor a szakirodalom gyakran használja a MASZK-metaforát. A vizsgált életműben oly fontos antik tradíció színházi gyakorlatában használt maszkot a latin nyelv a *persona* szóval jelölte. Ha belegondolunk abba, hogy az antik színész a színpadon alig mozoghatott a magasított lábbeli miatt, nem használhatott kifinomult gesztusrendszert, hiszen azt az első három sorban ülőkön kívül senki nem látta, nem élhetett mimikai eszközökkel, hiszen maszkban volt, akkor tudatosíthatjuk, hogy a színpadi figura, azaz a *szerep* érzékeltetésére egyetlen eszköze a maszkon átzengett hangja volt. Vannak olyan feltételezések is, amelyek szerint a maszk szó etimológiája is innen ered: per-sonat → át-zeng. A 20. század pszichológiai szaknyelvében a *persona* szó a személynek a magán- és közsférában betöltött különféle feladatköreit, szerepeit jelöli.

Ha a *maszk* fenti jelentés-összefüggéseit figyelembe veszitek, mit állapíthatok meg a megismert Füst Milán-vers látásmódjáról?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) 1. versszak: állapotbejelentés („Fagyos és sötét a föld.”) és annak elképzelése, hogy ez az állapot kiteljesedik.
 2. versszak: annak elképzelése, hogy a tél világállapottá válik, vagyis a föld véget ért: „megállt, megúnta vándorlását, megmeredt,—“.
 3. versszak: annak elképzelése, hogy a magát énként megjelölő hang hírt ad arról, hogy amint egykor a föld, úgy ő is, „földnek fekete göröngye”, itt volt.
 4. versszak: 1–7. sor: annak emlékezete, hogy kakasviadal volt itt, azaz valószínűsíthetően az emberi lét maga jelenik meg, mint ami lobogott, azután vacogássá vált.
 8–13. sor: reflexió a fentiekben leírt létszerkezetekre, majd a beszélő hang és a szöveg kioltódása a felejtésben.
- b) – Orion-csillagkép → a klasszikus görög és római költészet szeret asztrálmitológiai utalásokkal játszani
 – a föld göröngye mint lelkes lény: biblikus teremtéstörténet (ld. még: A földnek / két röge feltámadt → férfinak és nőnek teremtette őket); pornak vándora → porból vagy és porrá lesz (liturgikus mondat a bibliai teremtéstörténetre utalóan)
 – apokalipszis: az igazság feltárlása, mely a Jelenések könyvében a földi lét végét jelzi
 – kő: biblikus óriásmetafora, egyrészt az Úr létének ontológiai kikezdetlenségét érzékelteti (pl. Zsolt 18, 32), másrészt az Istennel való kommunikáció terét jelöli (pl. az oltárok kőből készültek, a Tízparancsolat kőbe lett vésve, Jézus mint egyszerre oltár és áldozat a szegletkő és botránykő → Zsolt 118, 22 stb.)
 – az örökkévalóságot látó, himnuszokat daloló én: romantikus zsenitoposz

- viadal, iszonyat, elmerülés a semmibe → Vörösmarty *Előszó*jának világképe, mely (a *Csongor és Tünde* Éj-monológjában megfogalmazott létfelfogáshoz hasonlóan) összefügg a semmit a lét sötét alapjának tekintő schellingi világképpel
 - a lélek mint árva vándor, aki majd, mint mindenki, betemetődik: az antik sírfeliratok általában az arra járó vándorokat szólították meg, hogy a halott nevében felhívják figyelmüket a halandóságra mint közös emberi sorsra
- c)
- Az apokalipszis hagyományos őseleme a tűz, nem pedig a száraz kőfürgeteg, fagyott görgöngy, mely vak madárként repül. Sőt, ha figyelembe vesszük, hogy a Bibliában a kő Isten kikezdzhetetlen létének egyik óriásmetaforája, akkor annak kőfürgeteggé válása egyszerre idézi fel az ítélethozó megkövezés és a Szikla kövekre való széthullásának, azaz Isten halálának képzetkörét.
 - A romantikus zseni, aki sápadt arccal emelkedik a fény felé és *himnuszokat* zeng az örökévalóságának (vö. Novalis: *Himnuszok az éjszakához*), nem a felejtésben való feloldódást szokta saját végkifejleteként megjelölni.
 - A romantika kozmikus világpusztulásának toposzai (pl. párviadal, vérben forgó szemek kimeredtek az iszonyattól, lobogás volt itt, lázas vacogás) ironikusan a kakasviadal meta-kontextusába helyeződnek.
 - Ha az antik költészetben egy mű elején exponálódik valamilyen asztrálmítikus kontextus, akkor az továbbkonstruálódik az egész szövegben (vö. pl. Vergilius: *IV. ecloga*), itt viszont a 3. sorban feltűnő Orion-csillagzat ködképe a további verssorokban szertefoszlik.
 - Az antik sírfeliratok a halandóság mint közös emberi sors kontextusában éppen az emlékezet megőrzését szokták célozni, nem az egyetemes felejtését.
- d)
- Az egész szöveg az elképzelés, azaz a fikcióképzés horizontján alkotódik meg: az első versszakban a megszólítottat kell elképzelnie, hogy miképpen fog fokozódni a tél ridegsége, *rigor mortis*-a. Ezek után a képzetnek egy újabb dimenzióba kell hatolnia, ahol a téli megmerevedés a földi lét egészét fogja érinteni, majd a daloló én és/azaz a földnek két röge, valószínűsíthetően a férfi és a nő, azaz az ember bizonyul a tél semmibe hulló, szétfoszló porának.
- Az emberi létet kozmikus kontextusba helyező utolsó versszak ráadásul a képzetben megtörténő emlékezkésként értelmeződik.
- Ha mindehhez még azt is hozzávesszük, hogy a költői szöveg létmódja eleve a fikcionalitás, akkor erről a szövegről azt mondhatjuk, hogy a fikcionalitáson belül egyre újabb és más-más dimenziójú fikcionalitásokat teremt meg, amelyek végül a felejtésben kioltódnak.
- e)
- A vers kezdetekor a dialogikus kontextust értelmezhetjük egy beszélő „én” és az általa megszólított, pontosabban *elképzelésre* felszólított „te” között. A „lélek, ó árva vándor, /Pornak vándora, – lassan vond ki magad innen, úgy akarom.” szövegrészlet azonban sajátosan átstrukturálja az eddigi elképzeléseinket: ezek szerint az is elképzelhető, hogy a „te” nem más, mint lélek, érthető ezen az „én” egy metaforizációja is, vagyis a verset ebből a horizontból önmegszólító szöveggént lehet átminősítenünk. Akkor viszont ki az az én, aki azt akarja, hogy a lélek lassan vonja ki magát innen? Azaz a versbeli hangok nem identifikálhatók, az én és a te mibenléte és egymáshoz való viszonya labilis, egymásba mosódó és egymást is elbizonytalanító, a vers végére feloldó.
- f)
- A lét mint lázas párviadal, majd a télbe/semmibe való visszahullás megfoghatatlan, a párviadalt folytatók számára iszonyatos körforgásként értelmeződik. A vers végén megszólaló hang azt akarja, hogy a te és/vagy az én kivonódjon ebből a végtelen körforgásból, és várjon, míg a felejtés és/vagy az apokalipszis kőzápóra beborítja. A lét szenvedélyeiből való kivonódás és a személyesség elfelejtése valamiféle buddhisztikus világképet is sugallhatna, csakhogy ezzel

nem illik össze az, hogy mindezt egy (talán az emberfölötti embert idéző) akarat követeli. A felejtés és a végítélet sem azonos a nirvánában való feloldódással. Hasonlóképpen a felejtés szűrkesége nem egyeztethető össze az apokalipszis öröklétre megnyíló horizontjával.

Vagyis a szövegben semmiféle körvonalazható világ- és személyiségkép nem épül fel, hanem az előbbi vonatkozásokra a kulturális tradícióban megfogalmazódó különféle ajánlások elemei megjelennek, egymásra rétegződnek, átjárják és deformálják egymást, majd széthullanak és szétporladnak.

- g) Mintha maszkok lennének egymás mögé sorakoztatva vagy egymásra halmozva, amelyek nem takarnak semmiféle arcot. A maszkokon átengő hang is hangok sokaságából tevődik össze. A hang szólamokra bontása, illetve a maszkok elmozdítása a végtelenségbe/semmibe fogja az értelmezést vezetni.

REFLEKTÁLÁS

3. lépés: 3. feladat

T/3.

10. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

A feladat célja az, hogy a versértelmezés rendkívül igénybe vevő intellektuális és érzelmi feszültsége feloldódhasson, hogy a diákok egy kicsit újra önmagukká válhassanak. Szólítsuk fel őket arra, hogy a versértelmező munka végeztével mindenki mondjon szabadon egy-egy mondatot – az asszociációkhoz most ne adjunk semmiféle támpontot. A feladathoz állapítsunk meg valamiféle egyszerű protokollt, a felszólítás sorrendjét az ülésrendnek megfelelően: így egyértelművé válik, hogy mikor kinek kell megszólalnia; időt is nyerünk, és senki nem marad ki a megnyilatkozásokból. Nagyon fontos, hogy az utolsó megszólaló maga a tanár legyen, és ő is mondja el a saját *valóban* számára akkor éppen legfontosabb mondatát – nem érdemes valamiféle didaktikus „zár szóval” próbálkozni, mert a diákok meg fogják érezni, ha a mondatunk nem *szabad* asszociáció lesz, és akkor visszafelé hiteltelenné tesszük a feladatot.

Kiemelt készségek, képességek: fantázia, empátia, kreativitás, reflexivitás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: szabad asszociáció

3. Szabad asszociációk

Mindegyikötök egy mondatban számoljon be arról az érzésről, gondolatról, amely az óra folyamán a legfontosabb lett számára!

4. lépés: 4. feladat

Házi feladat

T/4.

10. oldal

5 PERC

a feladat kiosztására

Tanári instrukciók

- A házi feladat célja, hogy a tanulók mindegyike önálló munkában gyakorolja a szövegértelmezést, s ezáltal készüljön az érettségi esszéíró feladatára is.
- A diákok számára tegyük egyértelművé a dolgozatok értékelésének szempontjait, amelyek a következők lesznek:
 - A megadott kérdéssor elemző végigkövetése
 - Az értelmezendő szöveg maximális figyelembevétele
 - A szöveg felépítettségének értelmi tagoltsága
 - A gondolatmenet koherenciája és konzekvenssége
 - A stílári és helyesírási megformáltság igényessége
- Állapodjunk meg az esszék benyújtásának időpontjában és abban a terminusban is, amikor a diákok részletes tanári széljegyzeteléssel és szöveges értékeléssel visszakapják a dolgozatukat. Biztosítsunk egyéni konzultációs időpontot azoknak, akik számára szöveges értékelésünk valamilyen problémát jelent.

Kiemelt készségek, képességek: korábbi ismeretek kreatív-adaptív alkalmazása, önálló szövegértelmezés és szövegalkotás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: esszéírás megadott szövegről megadott szempontok alapján

4. Házi feladat

Írjatok szövegértelmező esszét Füst Milán *Levél Oidipusz haláláról* című verséről a megadott kérdések alapján!

LEVÉL OIDIPÚSZ HALÁLÁRÓL

„Oidipusz! – kiáltottuk s a kezünk felemelve sírtunk hangosan.
Mert megtörte az ércbe s emberszívbe vésett szent törvényeket.
Majd kürtök harsantak s utánuk mint a tűzpatak
Omlott alá a hegyoldalból Mithrasz évszázados átka.
Ifju és komoly anyák
Aggódva nézték önnön keblükön az alvó kiseddet.

Parázs szaladt körül a földeken, – a nap lement.
Fekete lett a domboldal és lombjai, – döglött lovak
Heverték rajta szanaszét... mert vad futás volt ez, izgalmas,
végső, vad futás,

A hirhozóké, ők is, mint a zsák, úgy estek el, úgy dőltek el
a fák alatt,
Mihelyt a lovakról leszálltak s elmondták, hogy Oidipúsznak
vége van.
Odébb a tér sarkán a bölcsek s még odébb egy kis csoport,
átszurt dudákkal,
Ezek is jajongva, gyászban érte, – úgy jajongtak, mint az árva
gyermekek...
A bűnös, nagy király öreg dudásai...

Ám egyes könnyű, dajna nők, mint akik mit se hallanának,
Ajkukat megnedvesíték nyelvecskéikkel és úgy néztek körül...
A fűrtjeik, akár a felhők, bodrosak s tevékeny kis kezük remeg...
Csak tettek-vettek egyre s papucsaik csattogása közben
Azok mellé szegődtek inkább, akik ittmaradtak, élnek még,
kik megkúzdtek a vad lovakkal,
S most aléltan elhevernek s női kéz, vagy suttogás nem édesíti
fáradt álmaik.

– Ah komoly a törvény! – mondogatták ők is, ámde nem hitték.
Hogy mit gondoltak?
Nem tudom, oh nem tudom. – Úgy vélem, nincs e földön oly
parancs,
Mely megfékezhetné tüzük s elméjük rúdját megfordítaná
a gondjaink felé.
Övök a föld, mivel a bűn övök. Mit nékik tavasz szenvedése
s mit a fájdalom!
S az elhagyottak nagy sirása lenn a völgyek alján?
Egyeseknek fel volt tűzve kontyuk, mint a szemtelen,
A kotnyeles kislányoké... S az egyik végül még felém is fordította
szép fejét...

És várt. Hogy mint a szomjas állat, amely forrást lel, igyam
a szeme fényiből.
A kárhozat volt ez, oh Oidipúsz király! Míg átkozódtunk,
átkoztuk a kéjt s letéptük volna férfidíszeink...
Épp aznap, mikor sírtunk érted: elmerültem és is. Végláthatatlan
Gyönyörök szolgája lettem. Sötét tengerek fedik már tiszta
ifjuságomat.
Egy hetairáé vagyok s mindörökre, érzem. Nem tudok már lenni
nélküle.
Mert mindig meztelen s mindig nevet. Az ujjain gyűrűk...
Ó hagyjatok! nincs már szavam... és mindörökre feledjétek
társatok.”

(1934)

- Milyen antik mitológémát és műalkotásokat idéz fel a szöveg?
- Milyen ó- és újszövetségi kontextusok nyomai mutathatók ki a versben?
- Az újszövetségi kontextushoz hogyan tartozik hozzá a levél műfaja?
- Hogyan függ össze a verscímben jelzett jelentéstartalmakkal a versben megjelenő erotikus történetes?
- Miképpen kapcsolható a szöveg a „búcsú” és a „sírfelirat” jelentésköréhez?
- Hogyan torzulnak el a fenti összefüggések a szövegben?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

Szakirodalmi szöveg a vers értelmezéséhez:

„A vers olvasata görög és biblikus hagyományok ironikus dialógusában valósul meg anélkül, hogy e hagyományok töredékeiből, romjaiból áthelyezéssel egységes elbeszélést állíthatnánk elő. A költemény már első soraival egymás mellé helyezi az ércbe vésett törvények antik tragikus topozsát, illetve az emberszívbe vésett szent törvények zsidó-keresztény utalását, majd az Oidipusz-mítosz mozzanatai mellett a bibliai apokalipszisirodalom képeit idézi, a kürtök harsogását, a tűzpaták omlását, a nap eltűnését, lovasokat, az elhagyatottak sírását. (...)

A levélíró én szituációja és a levélben feltárt tudás fordítottja a patmoszi Jánosénak. Társaknak ír, akik közül kiszakadni kíván, miután részesült Oidipusz halálának „látomásában”. Mindez kvázi vallásos közlésként formálódik meg, a tragikus hős halálhíre egy új korszak beköszöntét adja tudatul. A közlés mintája Nietzsche hasonlóan liturgizált kijelentéseinek sorában kereshető (...) Füst Milán verse valójában az apokaliptika két jelentősen különböző hagyományát, a (...) nietzscheit és a bibliait rendeli egymás mellé. Mielőtt feltesszük a kérdést, hogy a kereszténység felől egyáltalán elbeszélhető-e a hellén világ képei, és ezzel előállítható-e egy egységes mitikus elbeszélés a romokból, amilyennel Hölderlin kísérletezett, megelőlegezve a választ az alig megfogalmazott kérdésre, nézzük meg, mi az, amiben Füst költészete döntően eltér a klasszikus hagyománytól (...)

Füst Milán versében Oidipusz halála nem vezet át egy új korba, a lehanyatló nap nem jön fel többé, a beszélő a halálhírről lemond a költés archaikus prófétai és őrző szerepéről, amelynek késői változatai még a klasszikus modernség magyar költészetének bizonyos szólamait is meghatározták. Ugyanakkor a lemondás is a mitológiai hagyomány narratív mintáihoz kapcsolódva készen kapott nyelvi modellek ironikus átrendeződésével történik. (...)

(...) a mi levélírónk elmerül a kéjben. Ezzel mintegy Oidipusz halott tükörképe lesz. A mitológiai értelmezés, amelyet minél tovább gazdagítanánk, annál zavartabban kellene elmerülnünk a vers olvasásának ironikus kettősségében, a jelentéstulajdonítás és jelentésfosztás ironikus mozgásában zajlik. Az említett mitológiai utalások vagy a versben található elmozdított bibliai képemlékek (pl. „hogy mint szomjas állat, amely forrást lel, igyam a szeme fényiből”) eredete ugyan megadható, de a hagyomány által kodifikált jelentésüket elvesztették, és eldönthetetlen, hogy a jelentésadásnak azok a kísérletei, amelyek a képhez hasonlóan a megidézett hagyományok felől indulnak el, nem jutnak-e már első lépésükkel tévútra. A vers nem egyszerűen kettős sírfelirat, Oidipusz és a levélíró sírfelirata, hanem egyszersmind olyan hely, ahol a klasszikus hagyományok elveszítik jelentésüket és összekapcsolhatóságukat. Itt adhatunk választ arra a kérdésre, hogy a kereszténység felől elbeszélhető-e a hellén világ képei. (...) ez egyfajta allegorikus áttolással, vagyis a görög mitológia jelentéseinek helyettesítésével addig volt lehetséges, ameddig annak elemei egy, a múltira is kiterjeszhetően egyetemesnek és stabilnak gondolt elbeszélésrendhez illeszkedtek. Az Oidipusz-történetben azonban a keresztény univerzum számára, amelyben alapító erejű az apa–fiú, illetve az apa–gyerek kapcsolat, kellemetlen, romboló erők feszülnek. Hiszen Oidipusz eltévedt annak a végtelen regressziónak a sorában, ahol minden apa egy másik apa gyereke. Eltörölve a sor egyel korábbi elemét az apja helyére lépett, és így a maga apja lett. Füst Milán verse felől

nézve a bibliai hagyomány a göröghöz hasonlóan rommező, ahol az ironikus játék által összerakott építmények az irónia energiái által újra széthullanak. Ezáltal nem maguk a képek, hanem a (...) destrukció, a lebontás mozgásai válnak jelentéssé, egyfajta klasszikus elemekből építkező, határozottan antiklasszikus allegorézist hozva létre. (...) a megalkotott nyelv (...) Füst számára rommező, amely a végső jelentések helyett egységesíthetetlen, önmaguk igazságát esetlegességgént látni engedő töredékeket tartalmaz.”

(In: Schein Gábor: *Nevetők és boldogtalanok. Füst Milán művészete 1909–1927*. Akadémiai Kiadó, Bp., 2006, 161–169. old.)

2. AZ EGY MINT SOKASÁG

SZABÓ LŐRINC KÖLTÉSZETÉRŐL

2 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

T/1.

12. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A modul folyamán nagyon nehéz költői szövegekkel fogunk foglalkozni, melyek értelmezése alapvetően az én szétszóródásának (disszeminációjának) nyelvi eseményeire fog koncentrálni. A hagyományos lírafelfogáshoz képest e radikálisan új befogadói tapasztalatot célszerű úgy előkészíteni, hogy játékba hozzuk az individuum és az egyén szociális-etikai kontextualizálásának hagyományos felfogásáról eddig már kialakult tudásunkat, hogy ehhez képest, mintegy ellentételezve kerüljön majd sor az új filozófiai és poétikai kontextus közös megteremtésére.
- A rendkívül nehéz ismeretanyag felidézését azzal könnyíthetjük meg és tehetjük életszerűbbé, ha a diákoktól nem meghatározást kérünk, hanem gondolati-érzelmi asszociációkat. De a ráhangolódási feladat végén feltétlenül végezzük el a hívószavak fogalmi körülírását is!
- A feladat folyamán a tanár fog „hívószavakat” mondani, és az irányított asszociációkat jelentkezés alapján kérjük majd a tanulóktól.
- A hívószavak: individuum; etika; zoón politikon; személyes méltóság; személyes szabadság; autonómia.

Kiemelt készségek, képességek: korábbi irodalmi, történelmi, filozófiai ismeretek aktualizálása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: „kérdés-felelet”

A következő két órában SZABÓ LŐRINCtől (1900–1957) fogunk néhány verset olvasni, értelmezni. Ő egyike azon költőinknek, akik gyökeresen megújították a klasszikus modernség versbeszédét a magyar irodalomban. Költészete elsősorban Nietzsche filozófiájától ihletve, a gyökeres ismeretelméleti és etikai kritika jegyében fogant. Életművében mindazok az értékek, amelyek alapján a világ és benne a személy megismerésére mód nyílik, elveszítik önelvűségüket és háritásnak, illúzióknak bizonyulnak. Verseiben a lét különleges erővel megfogalmazott amorális vitalitása merőben új egyéniség-felfogással, az „én” szétszóródásának jelenségével kapcsolódik össze.

1. Asszociációk

Asszociációkat egy-egy szóval, kifejezéssel vagy mondattal a tanárok által mondott hívószavakra!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A fogalmak értelmezése

INDIVIDUUM: latin szó, jelentése: oszthatatlan. A modernitás egyéniség-felfogását bemutató filozófiai szak kifejezés, mely szerint az egyén egy és oszthatatlan, az egész világmindenségben megismételhetetlen és hasonlíthatatlan egyediség, melynek „kibenléte” nyelvileg teljesen nem jeleníthető meg (vö: *individuum est ineffabile*=az egyéniség kimondhatatlan.) A magyar lírában egyik legeklatánsabb megfogalmazása Adyknak köszönhető: Észak-fok, titok, idegenség, lidérces messze-fény.

ETIKA: a filozófia azon aldiszciplínája, amely az ember tetteinek minősítésével és ezen minősítés kritériumainak kidolgozásával foglalkozik.

ZOÓN POLITIKON: Arisztotelész ember-értelmezésének egyik rendkívül fontos összetevője, melynek értelmében az ember *közösségi lény*; léte kifejtésének és minőségi értelmezésének egyik legfontosabb közege a társadalmiasság.

SZEMÉLYES SZABADSÁG ÉS MÉLTÓSÁG: a modernitás emberfelfogása szerint minden ember *születése jogán szabad*, azaz olyan lény, aki autonóm döntései aktusában alkotja meg saját szabadságát. Ez utóbbi határait a másik individuum személyes szabadságának határai alkotják meg, melyek nélkül maga a szabadság-tapasztalat megszerzhetetlen. A személyes szabadság egyben az emberi lény személyes méltóságát is jelenti, melyhez egy életen át tartó individuációs folyamat belső munkájában (vö. a *képzés* fogalmával Hans-Georg Gadamer *Igazság és módszer* című művében, Bp., Osiris, 2003) hivatott felemelkedni.

AUTONÓMIA: a görög eredetű szó jelentése: öntörvényűség. A modernitás antropológiája szerint a személyes szabadság méltóságával rendelkező felnőtt, érett individuum léte minden mozzanatára vonatkozóan döntéseket hoz, melyekért teljes felelősséggel tartozik. Az önmagunknak való törvényt adás tehát elsősorban nem azt jelenti, hogy új, egyedi törvényeket hozunk, hanem azt, hogy mindenféle törvényhez/normához való viszonyunkat személyes és felelős döntés formájában alakítjuk ki. A nagy, közös mítoszokban gondolkodó premodern világgal szemben semmilyen létmozzanatunk nem jelentkezik evidenciaként számunkra.

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2. feladat

T/2. 12. oldal
20 PERC

Tanári instrukciók

- A szövegek rendkívül nehéz, filozofikus poétizáltsága miatt a modul folyamán két Szabó Lőrinc-vers (*Az Egy álmai, Semmiért egészen*) feldolgozása közös, frontális munka keretében történik, hogy az énszóródás nyelvi eseményének első tapasztalatai alapos és „megtámogatott” reflexió közegében születhessenek meg.

- A javasolt kérdések által létrehozott értelmezési horizontot körvonalai mentén remélhetőleg sokszólamú és konstruktív vita-megbeszélés alakulhat ki az egész osztály mint olvasó-értelmező közösség tekintetében.
- (Felhasznált szakirodalom: Kulcsár-Szabó Zoltán: „Sötétben nézem magamat”. In: *A magyar irodalom története. 1920-tól napjainkig*. Szerk.: Szegedy-Maszák Mihály és Veres András, 202-215. old.)

Kiemelt készségek, képességek: önálló gondolkodás, véleményalkotás, konstruktív vitatkozás, empátia

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: közös értelmező beszélgetés és vita

2. Az Egy mint sok

Olvassátok el Szabó Lőrinc alábbi versét, majd a kérdések segítségével beszélgetek róla közösen!

AZ EGY ÁLMAI

Mert te ilyen vagy s ők olyanok
és neki az érdeke más
s az igazság idegállapot
vagy megfogalmazás
s mert kint nem tetszik semmi sem
s mert győzni nem lehet a tömegen
s ami szabály, mind nélkülem
született:
ideje volna végre már
megszöknöm közületek.

Mire várjak még tovább, a jövőt
lesve alázatosan?
Fut az idő, és ami él,
annak mind igaza van.
Én vagy ti, egyikünk beteg;
és mégse nézzem a fegyvereket,
hogyan szeretet vagy gyűlölet
közelít-e felém?
Ha mindig csak megértek,
hol maradok én?

Nem! Nem! nem bírok már bolond
szövevényben lenni szál;
megérteni és tisztelni az őrt
s vele fájni, ha fáj!
Aki bírta, rég kibogozta magát

s megy török közt és törökön át.
 Ketten vagyunk, én és a világ,
 ketrebben a rab,
 mint neki ő, magamnak én
 vagyok a fontosabb.

Szökünk is, lelkem, nyílik a zár,
 az értelem szökik,
 de magára festi gondosan
 a látszat rácsait.
 Bent egy, ami kint ezer darab!
 Hol járt, ki látta a halat,
 hogyha a háló megmaradt
 sértetlenül?
 Tílalom? Más tiltja! Bűn? Nekik,
 s ha kiderül!

Bennünk, bent, nincs részlet s határ,
 nincs semmi tilos;
 mi csak mi vagyunk, egy-egy magány,
 se jó, se rossz.
 Rejtőzz mélyre, magadba! Ott
 még rémlik valami elhagyott
 nagy és szabad álom, ahogy
 anyánk, a végtelen
 tenger, emlékként, könnyeink
 s vérünk savában megjelen.

Tengerbe, magunkba, vissza! Csak
 ott lehetünk szabadok!
 Nekünk többé semmit sem ad
 ami kint van, a Sok.
 A tömeggel alkudni ha kell,
 az igaz, mint hamu porlik el;
 a mi hazánk az Egy, amely
 nem osztozik:
 álmodjuk hát, ha még lehet,
 az Egynek álmait!

- a) Milyen fogalmi ellentétek, kettősségek jelennek meg a címben?
- b) Milyen nyelvtani számok és személyek jelennek meg az első versszakban?
- c) Milyen ezek egymáshoz való viszonya?
- d) Ki az a bizonyos „te”, akit a szöveg megszólít az első sorban?

- e) Mit tudunk meg az igazságról és az etikáról az első versszakban?
- f) A tömeg és a beszélő viszonyának milyen metaforikus bemutatására utal a „megszöknöm” kifejezés?
- g) Milyen viszonyban van egymással a második versszak én és ti-je?
- h) Mit tudunk meg ebben a versszakban az igazságról, és ez az előző versszak melyik gondolatmenetéhez kapcsolódik és hogyan?
- i) Milyen metaforákban jelenik meg a világ a harmadik versszakban?
- j) Milyen hagyományos etikai értékeket kérdőjelez meg a versszak gondolatmenete?
- k) A fentieket hogyan indokolja?
- l) Foglaljuk össze a negyedik versszak fogalmi-metaforikus ellentéteit!
- m) A rács és a háló képzetköre milyen vizualizálható érintkezésbe hozható egymással?
- n) Hogyan értelmeződnek a versszakban etikai alapfogalmak?
- o) Az egy és a sok együttállását miképpen mutatja be az ötödik versszak gondolatmenete?
- p) Értelmezzük az amorális lét és az anya-tenger képzettársítás összefüggéseit!
- q) Az utolsó versszak szabadság-kiáltványa, a sokkal való szembefordulása miképpen problematizálódik?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) Az Egy nagybetűs lejegyzése valamiféle szubsztancialitást sugall, lényegi zártságot és teljességet – intertextusként leginkább az Ady-líra éneklését idézi. Csakhogy ebben az Egyben a sokaság rejtőzik, az Egyen belül sok álom van, és ha feltételezzük hogy az álmok kifejezés mind költészettörténetileg (álmodozás, eszmék, vágyak, az én nehézkedés mentes szárnyalásai...), mind pszichológiailag (a tudattalan és/vagy a Self üzenetei) valamiféle „mélyebb” igazságtartományokra utalnak, akkor az a sajátos feszültség jelenik meg a címben, hogy ennek az Egy-nek mélyszerkezetét sokaság, álmok sokasága alkotja. Az egy–sok fogalmi ellentéte tehát azonnal generálja a tudatos–tudattalan és a kint–bent, valamint a felület–mélység dichotómiáit is.
- b) te, ők, ő (← pl.: érdeke, igazság, idegállapot, megfogalmazás, semmi, tömeg, szabály), én (← nélkülem, megszöknöm)
- c) A te és az ők között első megközelítésben úgy tűnik, hogy ellentételező gondolatmenet fogalmazódik meg (pl.: te ilyen vagy, ők olyanok), de a versszakot tovább olvasva kiderül, hogy ha az érdekeltséget és a nem metafizikai jellegű igazságot vesszük figyelembe, akkor a te és ők között *nincs hierarchikus viszony*, az ellentét fennáll ugyan, de a pólusai kicserélhetők egymással.

- d) A 2. versszak első sorának te-je a vers önmeghatározásra törekvő (és ebben, amint a továbbiakban látni fogjuk, kudarcot valló) alanya. Vagyis a magát kinyilvánítani akaró én itt mint „te” jelenik meg, ezzel sajátosan feszült, éppen a meg-nem-értés horizontján szeveződő dialogikus szituációba kerül.
- e) Az igazság nem örökérvényű és mindenkire egyaránt érvényes, hanem idegállapotként és megfogalmazásként jelenik meg, vagyis totálisan szubjektív és relatív, akárcsak az érdekek, amelyek sejtetően az igazságok mélyén is rejtőznek, esetleg generálják is azokat. Az etika, a tömegben-lét játékszabályai a beszélő nélkül keletkeztek; nem örökérvényű normák, hanem közmegegyezésen alapulnak/-tak, mely közmegegyezés fogalma a tömeggel függ össze, ahonnan a beszélő szökni akar.
- f) A *megszöknöm* egyfajta rabság/börtön kontextusát képzi meg (ld. majd később a rácsok képzetkörét), amely valószínűleg a társadalmi létre vonatkozik. E rabság meglétét és le nem győzhetőségét is reflektálja a *megszöknöm* kifejezés: nem merül fel a börtön lerombolásának lehetősége, nem valamiféle az egész közösséget érintő megújulás reménye fogalmazódik meg, hanem az én kimenekítésének vágyképe.
- g) Itt is az ekvivalencia, a tökéletes kicserélhetőség képzetköre jelenik meg: ami él, annak mind igaza van – vö. az igazság idegállapot vagy megfogalmazás, és az érdekeltséggel függ össze –; vagyis egyetlen igazságkritérium van, maga a lét, amely lenni akar, bárkiről is legyen szó, rólam vagy rólatok. Mindez lehetne ugyan valamiféle univerzális megértés alapja is, de akkor mi lesz a legerősebb, az egyetlen hivatkozási alappal: az én létevel? Irreleváns tehát, hogy kinek van igaza vagy nincs, ki beteg vagy nem, csak az számít, hogy az egyénileg megtapasztalható érzéletekre/affektusokra (fegyver, szeretet, gyűlölet) saját létérdekeinket érvényesítendő, válaszoljunk.
- h) Lásd a g) megoldását!
- i) „bolond szövevény” – egyfajta káosz, Maja fátyla, azaz a kavargó érzéletek/érdekek világa; a rabság, a törökkel felszerelt őr és a törökkel szabaduló rab képzetköre jelenik meg; a világ bolond káoszába mint börtönbe vagyunk bezárva, mely rabságra kegyetlen őrk vigyáznak, akiktől ugynacsak kegyetlenség révén lehet megszökni.
- j) Az empátiára (vele fájni, ha fáj), a személynek szóló toleranciára és méltóságra (megérteni és tisztelni az őrt) és az erőszakra (s megy török közt törökön át) vonatkozó kulturális tiltások számolódnak fel a versben az önérvényesítés kvázi biologikus kontextusában (mint neki ő, magamnak én vagyok a legfontosabb).
- k) Lásd a j) megoldását!
- l) rabság–szökés; értelem–látszat; bent–kint; hal–háló; tilalom, bűn–nekem irreleváns
- m) A hálón belülről úgy látszik a világ, mintha rácsokon át néznénk, csak ezek a rácsok lengebbek, mint a börtönablak rácsai. Hasonlóképpen az értelem is csak a saját struktúrájának rácsszerkezetén át látja a létet, vagyis megismerésünk is totálisan relatív és garantálhatatlan (Vö.: Hol járt, ki látta a halat, hogyha a háló megmaradt sértetlenül?)
- n) A tilalom, illetve a tilalom megszegése, a bűn mások közmegegyezésének eredménye, mely a beszélő számára irreleváns, bár megszüntethetetlen adottság, azaz, ha kiderül az, ami számára közömbös, de a többiek által megalkotott szabályokat sért, akkor és csakis akkor, és csakis mások szemében válhat bűnössé. Vagyis a beszélő egy számára tökéletesen idegen, kaotikus és értelmezhetetlen világ rabságában él.
- o) A tömegtől önmagát oly határozottan megkülönböztető én teljesen megragadhatatlan sokaságként jelenik meg: az előző versszak „mi”-je (szökünk is, lelkem) a beszélő és a lelke közötti összefüggésben értelmezhető, ennek a versszaknak mi-je viszont mintha már univerzálissá tágulna, főleg a tenger metaforájának köszönhetően. Ebben a meghatározhatatlan mi-ben

egy tökéletesen amorális magány-világ jelenik meg, amely sajátos módon egyszerre elválaszt és összeköt: a végletes magányok mélyén mintha valamilyen nem antropomorf ő-egy képzetköre jelenne meg.

- p) A nagy és szabad álmok és az anya-tenger képzetköre meglehetősen direkt módon hívja elő a mélylélektani összefüggéseket: amint a szerves élet keletkezése valamikor az évmilliók távolában és mélyében a világtengerben kezdődött el, úgy minden egyes emberi lét is az anyaméh óceánjából indul, a prenatális lét tökéletes természetszerűségével. A mélylélektan azt az archaikus vágyat, amely arra irányul, hogy mintegy feloldódjunk valamilyen végtelen hullámszásban-lüktetésben, thalasszális regresszióknak nevezi, az őszanya-tengerben való öntudatlan természeti lét iránti vágyat, amely magától értetődően egyben halálvágy is. Vagyis a versben, amikor az Egy legmélyére merülünk, akkor azt a vágyat találjuk, amely az Egynek az őstengerrel való egységben történő feloldódására irányul.
- q) Ha a thalasszális regresszió a szabadság helye, akkor ott éppen hogy nem eltűnik a Sok, hanem univerzálissá válik, hiszen az őszanya-tenger mindenkinek elkülönöződés nélkül az eredettörténete, amint a vele való egység sem más, mint mindenféle elkülönöződés hiánya. Így módon a szabadság fogalma sem értelmezhető. És igaz, hogy az őszanya-tengerben nincs etika és megismerés, de egy és én sincs. Az Egy álmait tehát a természettel való egységbe, valamiféle primordiális létállapotba való feloldódásra irányulnak.

3. lépés: 3. feladat

T/6. 16. oldal
25 PERC

Tanári instrukciók

- A vers, amelyet a szakirodalom úgy is számon tart, mint a szerelmi líra „végjátékát”, valószínűleg nagyon heves érzelmi és kognitív reakciókat fog előhívni a tanulókból. A közös beszélgetés egyik legfőbb célja tehát a konfrontációt kiváltó esztétikai távolság tudatosítása, vagyis a szerelmi líra azon poétikai konvencióinak felidézése, melyeket e szöveg radikálisan dekonstruál. Ezek után helyeződhet át a beszélgetés hangsúlya a *Semmiért egészen* újfajta költői nyelve „mozgásformáinak” és az ezeket generáló nyelvfilozófiai, poétikai problémáknak a tudatosítására.
- (Felhasznált szakirodalom: Kulcsár-Szabó Ernő: *A „szerelmi” líra vége*. In: *A magyar irodalom története. 1920-tól napjainkig*. 174–190. old.)

Kiemelt készségek, képességek: korábbi irodalmi ismeretek aktualizálása, önálló gondolkodás, véleményalkotás, konstruktív vitatkozás, empátia

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: közös értelmező beszélgetés, vita

3. A szerelmi líra vége?!

Olvassátok el és értelmezzétek a kérdések mentén közös beszélgetésben, vitában Szabó Lőrinc *Semmiért egészen* című versét!

SEMMIÉRT EGÉSZEN

Hogy rettenetes, elhiszem,
De így igaz.
Ha szeretsz, életed legyen
Öngyilkosság, vagy majdnem az.
Mit bánom én, hogy a modernek
Vagy a törvény mit követelnek;
Bent maga ura, aki rab
Volt odakint,
Én nem tudok örülni csak
A magam törvénye szerint.

Nem vagy enyém, míg magadé vagy:
Még nem szeretsz.
Míg cserébe a magadénak
Szeretnél, teher is lehetsz.
Alku, ha szent is, alku; nékem
Más kell már: Semmiért Egészen!
Két önzés titkos párbaja
Minden egyéb;
Én többet kérek: azt, hogy a
Sorsomnak alkatrésze légy.

Félek mindenkitől, beteg
S fáradt vagyok;
Kívánlak így is, meglehet,
De a hitem rég elhagyott.
Hogy minden irtózó gyanakvást
Elcsittithass, már nem tudok mást:
Mutasd meg a teljes alázat
És áldozat
Örömét és hogy a világnak
Kedvemért ellentéte vagy.

Mert míg kell csak egy árva perc,
Külön; neked,
Míg magadra gondolni mersz,
Míg sajnálsz az életed,
Míg nem vagy, mint egy tárgy, olyan
Halott és akarattalan:
Addig nem vagy a többiekénél
Se jobb, se több,
Addig idegen is lehetnél,
Addig énhozzám nincs közöd.

Kit törvény véd, felebarátnak
 Még jó lehet;
 Törvényen kívül, mint az állat,
 Olyan légy, hogy szeresselek.
 Mint lámpa, ha lecsavarom,
 Ne élj, mikor nem akarom;
 Ne szólj, ne sírj, e bonthatatlan
 Börtönt ne lásd;
 És én majd elvégzem magamban,
 Hogy zsarnokságom megbocsásd.

- a) Szerintetek miért szokta a legtöbb olvasó ezt a verset érzelmi/pszichológiai szempontból bo-trányosnak, meghökkentőnek tartani?
- b) Milyen, a szerelmi költészetben megjelenő, hagyományosan pozitív értéktartalmúnak tekintett konvenciókat számol fel ez a szöveg (elsősorban azzal, hogy említést sem tesz róluk, a vers értelmezési horizontján ezeknek az összetevőknek nincs helyük)? Mondjatok legalább egy-egy konkrét példát is!
- c) A szerelmi érzésben megjelenő ambivalenciák milyen költői megjelenítéseivel találkozhatok már? Mondjatok legalább egy-egy konkrét példát is!
- d) Mit tudtok az átok beszédmódjáról?
- e) A szövegformálás milyen jellegzetességei alapján értelmezhetnénk a *Semmiért egészent* átokszövegnek is?
- f) Próbáljuk körüljárni az első versmondatban jelzett „rettenetes igazság” tartalmát! Milyen, az én–te viszonyhoz kapcsolódó konvencionális nézeteket rombol le pl. a 2 versszak?
- g) A fentiek értelmében hogyan értelmeződik át az önfelszámolásra vonatkozó parancs?
- h) Az én határainak elbizonytalanodására milyen példát mutat a vers utolsó két sora?

„És én majd elvégzem magamban,
 Hogy zsarnokságom megbocsásd.”

- i) Ha a fentiek alapján azt állíthatjuk, hogy a műben az én határai bizonytalanok, akkor az egész mű megszólító jellegének milyen új értelmezési lehetősége támad?
- j) Véleményetek szerint a vers sajátos nyelvhasználata, vagyis az, hogy a beszélő, a nyelv és az általa mondottak viszonyát ennyire széthúzóvá és szóródóvá teszi, milyen általános problémára utalhat a szerelmi tapasztalat és annak nyelvi megszólaltathatósága vonatkozásában?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) Mert a kölcsönösség mindenféle lehetőségét kizárja a szerelmi érzésből. A Másik személyes méltóságára, individuális értékeire egyáltalán nincs tekintettel, beszédmódja tárgyá teszi a Másikat, sőt, teljes önfelszámolást követel tőle.
- b) A Másik általában himnikus és vallomásos hangvételű dicsőítése (pl. József Attila: *Flórához*; Petőfi: *Minek nevezzelek*), az iránta való vágyakozás megjelenítése (Csokonai: *A Reményhez*; József Attila: *Óda*), a Másikkal való önfeledt egység kívánása/megjelenítése (József Attila: *Óda*, Radnóti: *Két karodban*), a Másikkal való közös élet mozzanatainak meghitt, olykor idilli bemutatása (Radnóti: *Tétova óda*; Petőfi: *Beszél a fákkal...*), a szerelmi hűség örökkévalóságának ígérete (Petőfi: *Szeptember végén*; Radnóti: *Levél a hitveshez*).
- c) A szerelem egyszerre válik a lét új dimenzióit megnyitó, eksztatikus, ill. a hagyományos létbiztonságot felszámoló, szorongásteli, sőt halálfélelmet és/vagy halálvágyat keltő tapasztalattá (pl. Catullus: *Gyűlölök és szeretek*; Ady: *Héja-nász az avaron*)
- d) Rituális szövegek egyik lehetséges beszédmódja. Célja a megátkozott elpusztítása, egyfajta negatívba fordított teremtő erejű szónak is szokták értelmezni. Egyik legfőbb ismertetőjele, hogy a nyelv szintjén nem csupán kimondja, hanem meg is cselekszi a kimondottakat.
- e) – A megszólalásmód jellege: a szöveg óriási energiával, parancsoló beszédmódban árad, célja a megszólított emberi létmódjának felszámolása:

„Ha szeretsz, életed legyen

Öngyilkosság”

„Törvényen kívül, mint az állat,

Olyan légy, hogy szeresselek.

Mint lámpa, ha lecsavarom,

Ne élj, mikor nem akarom;

Ne szólj, ne sírj, e bonthatatlan

Börtönt ne lásd;”

– A versforma által sugallt gondolkodásmód egyes jellegzetességei:

„ezek az emberi integritás határait támadó, a Másik szuverenitását sértő szövegek a ritmikusan tagolt, rímes beszéd különleges, hangzó materialitásán keresztül hívják elő a líra legősibb beszédaktusának emlékezetét, a mágikus nyelvi cselekvés illokúcióját.”

„Nem vagy enyém, míg magadé vagy:

Még nem szeretsz.

Míg cserébe a magadénak

Szeretnél, teher is lehetsz.”

„Törvényen kívül, mint az állat,

Olyan légy, hogy szeresselek.

Mint lámpa, ha lecsavarom,

Ne élj, mikor nem akarom;

Ne szólj, ne sírj, e bonthatatlan

Börtönt ne lásd;”

- f) Eszerint kölcsönös, egymás integritását tiszteletben tartó érzelmi kapcsolat nincs, az odaadás és önátadás mindenféle képzete hamis, mert minden odaadás mélyén rejtett követelés van. A kölcsönösség ebben a műben alkuként jelenik meg, így a szerelem két önzés titkos párbaja egy speciális eseteként mutatkozik meg.
- g) Ha a lét szerkezetébe mintegy be van építve az önzés, akkor a létfelszámolás, az önzések hálójából való kiszabadulás értelmeződik az önzetlenségre vonatkozó tettként.

- h) Az én egy, az igazságosság rendjén felülemelkedő aktus, a megbocsátás ígéretét mintegy áthelyezi a másikba, ezzel nyelvileg felbontja az én és a te határait.
- i) Olvashatjuk a szöveget a te-ként megszólított én-nek szólóként is, vagyis (hasonlóképpen *Az Egy álmaihoz*) a versben az én és a te tökéletesen kicserélhetőként értelmeződik.
- j) Valószínűleg a nyelvhasználat e radikális átalakítása és totális bizonytalanságban tartása arra is utalhat, hogy a szerelem mint totális egzisztenciális kapcsolat nem tehető maradéktalanul nyelvi eseménnyé, nem írható körül a hagyományos etikai és ismeretelméleti konvenciókat grammatikai összetevőkként hordozó nyelv segítségével.

4. lépés: 4. feladat

T/4. 19. oldal
20 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja az, hogy az eddigi frontális munkában remélhetőleg reflektált befogadói tapasztalattá vált tudást a tanulók kreatívan, dialogikusan és önállóbban is alkalmazzák, valamint hogy a valószínűleg intellektuálisan nagyon megterhelő értelmezői munka érzelmileg is dinamizáló alkotói élménnyé válhasson.
- A feladat elvégzéséhez alakítsunk az osztály létszámának megfelelően négy-hat fős, heterogén csoportokat. Először tanári felolvasásban vagy valamilyen hangzó anyagról hallgassák meg a tanulók Szabó Lőrinc *Tücsökzenéjének* 274. darabját (*Te meg a világ*), majd a tanári kalauzban megadott kérdések alapján vitassák meg a verset. Ezek után közös munkával írjanak ötsoros a vers világgképéről.
- (Felhasznált szakirodalom: Kulcsár-Szabó Zoltán: „Sötétben nézem magamat”. In: *A magyar irodalom története. 1920-tól napjainkig.* 202–215. old.)

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, szövegértelmezés, korábbi tudásanyag kreatív aktualizálása, szövegalkotás, kreativitás, empátia

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, ötsoros

4. Versértelmezés és ötsoros csoportmunkában

- a) Olvassátok el a rövid bevezetőt, majd Szabó Lőrinc *Te meg a Világ* című versét, és vitassátok meg a kérdések segítségével!

Szabó Lőrinc 1945-től 1957-ig írta *Tücsökzene* című nagy lírai kompozícióját. A 370 darab, egyenként 18 soros, jambikus tízesben megírt verset hét nagy, önéletrajzi ihletésű fejezet cím alá rendelte. Ezt a művét szokták sajátos, lírai tudatregénynek is tekinteni.

A 274. vers az V. fejezetből való, melynek címe: *Budapest – Ember és világ – 1918–1947.*

TE MEG A VILÁG

Hat év csönd. Magány. Az Egy Álmai.
 Sivatag edzett. Kezdted érteni
 a gondolat örök szeme alatt
 a földi sorsot és magányodat,
 s tested, egyetlen birtokod, hazád,
 s aki azt is feldúlja, a halált,
 s ami addig is őrl s isteni
 fölöslegeid sorra elveszi,
 vagy azzal öl meg, hogy rád se tekint,
 a Célok s Hasznok népét, és megint
 az oltó mámort, a perc gyönyörét,
 a nők irgalmas kábítószerét;
 s elűzted a lélek vámpírjait,
 és megszeretted a hajnali víg
 rigófüttyöt, és lettél, ami vagy:
 Szűrő lettél, a legszebb-szabadabb
 szeretkezés érzékeiden át
 a mindenséggel: Te meg a Világ.

(Tücsökzene 274.)

- (1) A hagyományos értékrend szerint működő világ és a Te-ként megszólított én létérzékelésének ellentétét milyen metaforák és gondolatmenetek szembeállításában tudnátok megfogalmazni?
 - (2) A beszélő miképpen tartja megragadhatónak önmaga számára saját létét?
 - (3) Miképpen relativizálódik a fenti identifikációs lehetőség – másképpen fogalmazva mit kell kioltania a nők irgalmas kábítószerének?
 - (4) A létbe-vetettségnak a fentiekben bemutatott kétségbeesését miképpen tartja feloldhatónak a szöveg?
- b) Írjatok ötsorost a vers világgképéről!
 Az ötsoros írásának szabályai:
- az első sor a téma egyszavas leírása (általában főnév),
 - a második sor a téma kétszavas leírása (két melléknév),
 - a harmadik sor a témával kapcsolatos cselekvéseket fejez ki három szóban (igék vagy igenevek),
 - a negyedik sor négyzavas kifejtés a témával kapcsolatos személyes érzésekről, gondolatokról,
 - az ötödik sor az első egyszavas szinonimája, mely a téma lényegét fejezi ki.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- (1) Célok és Hasznok népe (vagyis a mindent irányító önzés világa, mely etikainak van álcázva)
 ↔ a lét mélyszerkezetét a magányban megismerő (ld. látásmetafora) én (Sivatag edzett. Kezdted érteni / a gondolat örök szeme alatt / a földi sorsot és magányodat,)
- (2) „s tested, egyetlen birtokod, hazád,”
 → a testi lét és annak csúcspontjaként értelmezett eksztázisa, a szeretkezés az identifikáció tere:
 „az oltó mánort, a perc gyönyörét,
 a nők irgalmas kábítószerét;”
- (3) Az időbe való belevetettséget, azaz a test egyetlen identifikációs lehetőségét is felszámoló halandóság kikerülhetetlen amorális evidencialitását: akár jelentkeznek az idő testet felémésztő jelei, akár nem.
 „s tested, egyetlen birtokod, hazád,
 s aki azt is feldúlja, a halált,
 s ami addig is őrl s isteni
 fölöslegeid sorra elveszi,
 vagy azzal öl meg, hogy rád se tekint”
- (4) „a legszebb-szabadabb
 szeretkezés érzékeiden át
 a mindenséggel: Te meg a Világ.”

A létezésnek az érzéklek révén megjelenített kozmikus egységébe való feloldódás révén. Ebben az összefüggésben az ént is értelmező testhatárokat felszámoló, a definiálhatatlan ént a halál felé sodró idő révén mintegy ki lehet lépni, ki lehet kopni a társadalmiasság illúzióhálójából. A létezésnek az érzékiségben megjelenő egyetlen igaz létformájával való érzéki egyesülés elvezethet a mindenségben való feloldódás végtelen eksztázisához.

REFLEKTÁLÁS

5. lépés: 5–6. feladat

T/5–6. 21. oldal
 15 PERC

Tanári instrukciók

- Az 5. feladat célja az, hogy a feszült intellektuális munkát remélhetőleg szublimáló alkotói élményt (az ötsorosokat) a diákok megosszák egymással, és értékelésük-megvitatásuk során indirekt módon beszámoljanak egyrészt a csoportmunkában végzett rövid verselemzésükről, másrészt direkt módon a versvilággal való találkozás értelmi-érzelmi feldolgozásáról. Az értékelés végén alkossák meg a tanulók az ötsorosok toplistáját, és ha mód van rá, válasszák ki azt az egyet, amelyet esetleg a tantermük falán ki is függesztenek.
- Az óra utolsó egy-két percében kerül sor a házi feladatok feladására. A mindenki számára kötelező házi feladat: a *Te meg a Világ* értelmezéséhez létrehozott csoportok megbeszélte határidőre készítsenek gondolkodástérképet Szabó Lőrinc költészetéről szerzett ismereteikről, és ezt tegyék hozzáférhetővé a többi csoport és a tanár számára is. A tanár csoportonként adjon rövid értéke-

lést a munkákról valamilyen órán kívüli időpontban (csoportkonzultáció vagy valamilyen számítógépes formában.)

- Az alternatív házi feladat önként jelentkezőknek: esszéírás valamelyik közösen értelmezett vagy egy szabadon választott Szabó Lőrinc-vers világgképéről és az esszéírónak hozzá való viszonyáról. Az esszéket a tanárnak személyes, órán kívüli konzultáció keretében kellene értékelnie főleg abból a szempontból, hogy a tanuló mennyire reflektáltan választja szét a szövegértelmezés esztétikai és a szubjektív állásfoglalás alapvetően pszichológiai-etikai horizontjait.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, korábbi tudásanyag kreatív alkalmazása, önálló vélemény- és ítéletalkotás, együttműködés, sűrítési képesség, lényegkiemelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális és egyéni munka

Módszerek, eljárások: konstruktív megbeszélés és vita, házi feladat

5. „Költői verseny”

Olvassátok fel egymásnak ötsorosaitokat, vitassátok meg őket, és állítsátok fel „toplistájukat”! A legjobbnak ítélt művet függesszétek ki az osztályteremben!

6. Házi feladatok

- Megbeszélte határidőre a csoportok készítsenek el és tegyenek hozzáférhetővé egy-egy gondolkodástérképet Szabó Lőrinc megismert versvilágairól!
- Választható feladat
Írj esszét egy, az órán értelmezett vagy általad szabadon kiválasztott Szabó Lőrinc-versről abból a szempontból, hogy milyennek látod a világgképét, és ehhez te hogyan viszonyulsz!

3. KÉT LÍRAI SZENVEDÉSTÖRTÉNET AUSCHWITZ ÁRNYÉKÁBAN.

RADNÓTI MIKLÓS ÉS PILINSZKY JÁNOS KÖLTÉSZETÉRŐL

3+1 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

T/1.

22. oldal

5+5 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat a meglévő történelmi, földrajzi, kultúrfilozófiai tudás felelevenítését, új kontextualizálásra való előkészítését célozza.
- A feladatmegoldás legfontosabb célja az, hogy a tanulókat felkészítse arra a gondolati váltásra, amely egy konkrét KZ-láger nevét az európai kultúra metafizikai botrányának metaforájává teszi. A felkészülés ebben az esetben leginkább abban áll, hogy a táblázat kitöltése közben, majd a rövid közös megbeszélés során miniatűr szinten végigcsinálják a tanulók az értelmezésnek azt a dimenzióváltását, amelyet aztán az elméleti szövegek majd még inkább tudatosítani fognak.

Kiemelt készségek, képességek: konkrét történelmi és átvitt történelemfilozófiai előismeretek differenciált előhívása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: táblázat kitöltése

A következő órákon RADNÓTI MIKLÓS (1909–1944) és PILINSZKY JÁNOS (1921–1981) költészetével fogunk foglalkozni az úgynevezett „Auschwitz-esemény” összefüggésében. Mindkét költészet vonatkozásában elmondható ugyanis, hogy számukra a koncentrációs lágerok világa az európai kultúra semmissé nyilvánításának gesztusaként értelmeződik. Csakhogy a költészet alapanyaga, a nyelv is a kultúra szülötte, így az „Auschwitz-esemény” alapjaiban kérdőjelezi meg a költői nyelvhasználat hitelességét, hatókörét – azaz mindkét életműnek szembe kell néznie azzal a számára tragikus kérdéssel, hogy miképpen lehet, lehet-e egyáltalán Auschwitz „árnyékában” verset írni.

1. Pármunkában töltsétek ki a táblázatot!

AUSCHWITZ MINT VALAMILYEN KONKRÉTUM NEVE	
AZ AUSCHWITZ SZÓ MINT METAFORA/METONÍMIA	

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

AUSCHWITZ MINT VALAMILYEN KONKRÉTUM NEVE	Helységnév Lengyelországban, egy KZ-láger helyének neve, egy táblafelirat egy lengyelországi állomáson....
AZ AUSCHWITZ SZÓ MINT METAFORA/METONÍMIA	A KZ-lágerek univerzumának neve, összefoglaló neve a náciizmus biológiai alapon szervezett tömeges halálgyárainak, egy olyan esemény megnevezése, amely alapjaiban kérdőjelezi meg az európai kultúra etikumba és racionalizmusba vetette hitét.

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2. feladat

T/2.

22. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja az, hogy a diákoknak a KZ-lágerek világáról való tudása egyfajta történetfilozófiai kontextusba kerüljön, azaz az „Auschwitz-esemény” mint az európai kultúra eltörlésére vonatkozó „metafizikai botrány” értelmeződjön számukra. A lehetséges számos más „Auschwitz-esemény”-értelmezés közül a jelen feladatsor azért ezt az egyetlen horizontot hangsúlyozza, mert a feldolgozandó Pilinszky- és Radnóti-versek értelmezéséhez alapvetően erre a filozofikus kontextusra van szükség, hiszen mindkét költő életművében ez a vizsgált szövegek poétikai „alapító eseménye”.
- A munka kooperatív csoportokban folyik, az osztálylétszámnak megfelelően 4-6 fős, A) és B) betűjelű csoportokat hozunk létre. Mivel több, azonos betűjelű csoportunk lesz, módunk lesz arra, hogy a közzétételek során mindig más-más A) és B) csoportok nyilvánulhassanak meg.
- Az A) csoportok a Tatár-szöveget, a B) csoportok a Thomas Mann-részletet kapják meg feldolgozásra.
- A szövegek esszéizált filozófiai nyelvhasználata miatt szövegértési gyakorlatnak is tekinthető a feladat.

Kiemelt készségek, képességek: meglévő történelmi ismeretanyag új kontextusban való elhelyezése, filozofikus jellegű szöveg értelmezése megadott szempontok alapján, filozófiai-poétikai probléma artikulálása

Célcsoport – differenciálás: Mivel a Thomas Mann-szöveg több értelmezési problémát rejt magában, ezért célszerű lenne, ha ezen az órán a tanár állítaná föl a csoportokat oly módon, hogy a B) csoportokba a szövegértésben elmélyültebb tudású és lendületesebben dolgozó diákok kerüljenek.

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: mozaik, tanári kalauz

2. Az „Auschwitz-esemény” megközelítése

- A) Az alábbiakban egy kortárs filozófus, Tatár György esszéjéből olvashattok részletet, amely azt állítja, hogy a náci haláltáborok az euro-amerikai kultúra történetében egészen egyedülálló szerepet töltek be.

A kérdések megválaszolása alapján készüljete 5 perces beszámolóra arról, hogy ezt a kitüntetett történetfilozófiai szerepet mivel indokolja a szerző!

„...hagyományos értelemben a kivételes állapot az államnak az az állapota, amelyben a végveszély túlélése érdekében rendkívüli rendszabályokat léptetnek életbe, amelyek – az egyébként hatályban maradó „normális” törvényeket – ütközés esetén hatálytalanítják. Esetünkben nem egyszerűen arról van szó, hogy a „mit tekintünk történelemnek?” kérdésre adott válaszok egyes elemei, ismérvei, normái lettek hatályon kívül helyezve, hanem maga a normativitás vált érvénytelenné. Ha volt egyszer olyan állapot, amelyben a születést, egy emberi lény világra érkezését érvényes törvény minősíthette bűnnek, amelyért halálbüntetés jár, tehát ahol a törvény nem emberi cselekvéssel állt viszonyban, hanem létezéssel, azaz magával a teremtéssel, és a világ nem semmisült meg azon nyomban, ott a világ gyökere szakadt el: kivétel és törvény között leomlott a fal. (...) A kivétel nem tud elmúlni, mert az elmúlás normái sem érvényesek rá. (...) Ha már egyszer a világban van, kivételességének csorbíthatatlan hatalmával minden törvényt és szabályt, mindent, ami gondolható és érthető, félelemre és reszketésre készítet¹, mert átöleli és bezárva tartja őket a kivételes állapot terebélyében. A normák, szabályok és törvények semmiféle erősítése nem tudja többé megtörni a kivételes állapot hatalmát, hiszen éppen kivételességében erősítik azt tovább. (...) A kivétellel – érvényesen – csak kivételt lehet szembeszegezni.”

(In: Pannonhalmi Szemle, 1999. VII/2. 34–44. old.)

- Mi a *kivételes állapot* „normális” körülmények között?
- Mi a náciizmus *kivételes állapota*?
- Mik e kivételesség következményei a történelmi idő összefüggésében?
- Mik e kivételesség következményei az emberi gondolkodás összefüggésében?
- Milyen bibliai történet összefüggésében jelenik meg a *kivételes állapot*?
- Hogyan viszonyul ehhez a történethez?

- B) Az alábbi részletek Thomas Mann: *Szózat az értelemhez* című esszéjéből valók, mely azt állítja, hogy a növekvő hatalmú nemzetiszocialista mozgalom radikálisan tagadja az európai modernitás alapvető szellemi, etikai értékrendjét.

A kérdések megválaszolása alapján készüljete 5 perces beszámolóra arról, hogy e szembenállást miképpen érzékelteti a szöveg!

1 Utalás Soren Kierkegaard *Félelem és reszketés* című művére, amely alapvetően Izsák feláldozásának bibliai történetét értelmezi, főleg Isten etikailag értelmezhetetlen parancsának és Ábrahám ugyancsak értelmezhetetlen hallgatásának és engedelmségének összefüggésében. Vagyis ebben a műben a hit mint Isten és ember személyes és egy bizonyos ponton túl racionálisan már nem értelmezhető titka jelenik meg. A Tatár-szöveg tehát a náciizmus kivételes állapotát mint a fenti jelenet kifordítását, pervertálását értelmezi.

„Kihirdették az emberiség új gondolkodásmódját, melynek – mint hangoztatják – semmi köze a polgári gondolkodásmódhoz és annak vezérelveivel: a szabadsághoz, az igazságossághoz, a műveltséghez, az optimizmushoz, a fejlődésbe vetett hithez, s ezt (...) filozófiailag az észbe vetett hittől (...) való elfordulásban fejezték ki, mint a gondolkozás középpontjába az életfogalmat helyező irracionális visszacsapást, amely az öntudatlannak, a dinamikusnak (...) egyedül életfakasztó erőit emelte pajzsára; a szellemet, melyen általában az intellektuálisat értették, melyet mint életet öltöztetnek (...) Ebből a természet-vallásosságból, mely lényegéhez illően orgiasztikus, bacchikus² kicsapongásra hajlik, sok olvadt át napjaink neo-nacionalizmusába (...) Ilyen szellemi és álszellemi áramlatok által táplálva, a mozgalom, melyet ma nemzetiszocializmus³ név alatt foglalnak össze, s amely oly hatalmas vonzóerőről tett tanúságot, összeolvad a szélsőséges barbárság és a kezdetleges tömegdemokrácia vásári durvaságának óriáshullámaival (...) Az emberi méltóság ellen minden lehetségesnek, minden megengedettnek látszik, s az a tanítás is járja, hogy a szabadság eszméje burzsoá kacat, mintha egy eszme, mely minden európai pátozzsal oly benső kapcsolatban áll, melyből Európa valósággal megalkotta önmagát, és amelyért oly nagy áldozatokat hozott, valaha is veszendőbe mehetne, s a tanulságul eltörölt szabadság korszerű alakjában mint elvadultság, mint a levitézlettnak kikiáltott humanitárius tekintély gúnyképe, mint az ösztönök zabolátlansága, a durvaság felszabadulása, az erőszak diktatúrája jelenik meg újból.”

(In: Thomas Mann: *Európa, vigyázz!* Bp., Gondolat Kiadó, 1957, 41., 43–44. old.
Ford.: Komlós Aladár. Előadás 1930. október 17-én a berlini Beethoven-teremben.)

- a) Az előadásrészlet két világgépet állít szembe egymással, az úgynevezett „polgári” gondolkodásmódot és az „új” (nemzetiszocialista) gondolkodásmódot.
Foglaljátok táblázatba a szöveg alapján a két gondolkodásmód jellemző vonásait, értékrendjének összetevőit!

POLGÁRI GONDOLKODÁSMÓD	ÚJ/NEMZETISZOCIALISTA GONDOLKODÁSMÓD

- b) E két világgépet az általatok már ismert/tanult kultúrtörténeti korszakok közül melyekkel tudnátok összevetni?
- c) Az általatok talált kultúrtörténeti párhuzamokhoz képest mennyiben térnek el a szövegben leírtak?
- d) Fejtsétek ki röviden, hogy az előadásban vázolt két gondolkodásmód mely jellegzetességeit tartjátok problematikusnak! (Válaszadásotokhoz vegyétek figyelembe azt a filozófiai megfogalmazást, mely szerint az ember=animal rationale, azaz értelmes állat/élőlény!)
- e) A Thomas Mann-szöveg által felsorolt nemzetiszocialista-jellegzetességek alapján szerintetek miért csatlakoztak milliók *örömmel* ehhez a mozgalomhoz?

2 Bacchus Dionüszosznak, a mámor és a gátlások alól való feloldódás istenségének egyik megnevezése. Ezen istenség kultuszának részei voltak a bacchanáliák, amelyeken az istenség tisztelői állatbőrökbe öltözöttek vagy mezítelenül, eksztatikusan táncoltak-sikoltáltak, és a szertartásokat illetéktelenül meglesőket pusztá kézzel szétszaggatták (amint azt az istenséggel is megtették egyik mítosza szerint).

3 Hitler pártjának neve a nemzetiszocialista párt.

- f) Szerintetek milyen veszélyeket rejt magában a szöveg által jellemzett nemzetiszocialista gondolkodásmód?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- A)
- Az állam létét fenyegető veszélyhelyzetben a hatályos törvények *időleges* felfüggesztése.
 - A normativitás, azaz a szabályokhoz való viszonyulás elvének hatályon kívül való helyezése, a kivétel és a törvény fogalmának megszüntetése.
 - Felfüggeszti az időt: mivel magukat a szabályok létét tette semmissé, ő maga semmiféle szabállyal nem szüntethető meg, azaz örökkévaló.
 - Megoldhatatlan, „félelmet és reszketést”, szorongást szülő problémát jelent.
 - A teremtés történetében – míg ott az Úr akarja az emberi életet, a náciizmus megtiltja azt egyeseknek.
 - Semmisnek nyilvánítja, hatályon kívül helyezi.

B)

a)

POLGÁRI GONDOLKODÁSMÓD	ÚJ/NEMZETISZOCIALISTA GONDOLKODÁSMÓD
szabadság, igazságosság, műveltség, optimizmus, fejlődésbe és észbe vetett hit, szellem/intellektualitás, emberi méltóság, európaiság	életközpontúság, irracionalitás, öntudatlan, dinamikus, természetvallásosság, orgiasztikus, bacchikus, neonacionalizmus, szélsőséges barbárság, kezdetleges tömegdemokrácia, ellenzi az emberi méltóságot és szabadságot, elvadultság, ösztönök zabolátlansága, durvaság felszabaldulása, erőszak diktatúrája

- b) – A 18. századi felvilágosodás világképének ismertetőjegyei, az úgynevezett klasszikus polgári gondolkodásmód szemléletmódja jelenik itt meg.
- Egyes elemeiben (pl. természetvallásosság, orgiasztikus, bacchikus, elvadultság) valamiféle őskori, törzsi létállapotra emlékeztet.
- c) – A felvilágosodásban nem Európa született meg – ez a kulturális esemény sokkal inkább a középkorban ment végbe –, hanem inkább a *modern* Európa gondolkodásmódja, amelynek alapvető értékrendje mindmáig érvényesnek tekinthető.
- Az archaikus törzsi létmóddal teljesen nem tekinthető azonosnak ez a „barbárság”, hiszen az archaikus törzsi társadalmakat erős hierarchia jellemezte, ami pl. a zabolátlan ösztönkítőreket korlátozta (pl. nagyon ősiek a vérfertőzésre vagy az egy törzshöz tartozók megölésére vonatkozó tilalmak). Ezekre az alapvető „kulturális játékszabályokra” azért volt szükség, mert csak a törzsközösség minden tagjának részvételével volt lehetséges a túlélés. Azonkívül egy már meglévő modern értékrenddel szemben létrejövő „új barbárság” semmiképpen sem rendelkezhet az ősi barbárság magától értetődő természetességével.
- d) – A klasszikus felvilágosodás gondolkodásmódja az embert *alapvetően* ész-központú lénynek tartja, és evidensnek tekinti, hogy ha az ember belátta, hogy számára mi a helyes, akkor feltétlenül azt is fogja cselekedni. Hasonlóképpen problematikus ezen gondolkodásmódnak a lineáris vonalú fejlődésbe vetett hite. Vagyis ez a világkép nem fordít figyelmet az emberben rejlő irracionális ösztönenergiákra (az „*animal*”-jellegre).

– A nemzetiszocialista gondolkodásmód az embert nem tekinti eszes lénynek, a hangsúlyt a gátlások nélkül kiáradó ösztönök mámoros dinamizmusára helyezi. Az a radikalitás, amellyel tagadja a felvilágosodás alapvető értékeit, tulajdonképpen a történeti idővel való szembe fordulását jelzi. A barbárságba való visszatérés képzelete ugyanis azt az illúziót fejezi ki, mintha a történelemben egyszer már megtörtént alapvető változásokat semmissé lehetne tenni, azaz a történelem kerekét vissza lehetne forogni.

- e) Az ösztönök zabolátlan kiengedhetőségének, a tömeges mámorok rendkívül nagy a vonzereje, mert az ember így megszabadulhat a mérlegelő gondolkodás, az egyéni vágyak és az etikai normák folyamatos egyeztetésének fáradságos szellemi-lelki munkájától. Ha a mámoros gátlástalanság egy mozgalom jelszavává válik, akkor követői mintegy felszabadítottoknak érezhetik magukat az *animal rationale* „rational-sága” alól.
- f) Például: Ha az ember tömegben feloldódó, mámoros ösztönlény, akkor elveszti individualitását, azaz totálisan irányíthatóvá válik, valamint képtelen lesz arra, hogy elfogadja azt, ha mások önmagukat individuusként helyezik szembe vele. Ezt az önmagával ellenkező önértelmezést létét fenyegető agresszióként fogja felfogni, és reakciója az önmagát védő vadállaté lesz, azaz gyilkolni fog.

3. lépés: 3–4. feladat

T/3–4. 26. oldal
2 × 5 PERC

Tanári instrukciók

Egy-egy A) és B) csoport szóvivője öt-ötperces beszámolót tart munkájáról, a többiek kilépőcédulákat írnak, amelyeket eljuttatnak az előadókhoz (3. feladat). Az előadó csoportokban tudatosítjuk azt, hogy a domináns problémakörökre a következő óra elején szóban reagálniuk kell – ehhez konzultáljanak a többi csoporttal (4. feladat).

Kiemelt készségek, képességek: előadókészség, koncentráció, lényegkiemelés, problémaérzékenység, empátia

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális, csoport

Módszerek, eljárások: közzététel, kilépőkártya

3. Közzététel

Egy-egy A) és B) csoport szóvivői tartsanak rövid, kb. 5 perces összefoglalást szövegértelmező munkájuk főbb eredményeiről!

A többiek észrevételeiket, kérdéseiket kilépőcédulán fogalmazzák meg, és juttassák el az előadókhoz!

4. Az előadó csoportok szóvivői szóban reagáljanak a kilépőcédulák legfőbb problémaköreire a következő óra elején!

Munkátokhoz konzultáljatok a többi csoporttal is!

REFLEKTÁLÁS

4. lépés: 5–6. feladat

T/5–6. 26. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

- A diákok számára valószínűleg sokkoló és megterhelő volt az órai szövegelemző munka, így az 5. feladat legfőbb célja az, hogy a felhalmozódott indulatok legalább egy kis lehetőséget kapjanak a megformálódásra.
- Kérjük meg a diákokat, hogy mindenki maximum egy mondatban fogalmazza meg, hogy milyen érzései-gondolatai támadtak, hogyan érzi magát az óra végén. Fontos, hogy a tanár határozza meg a megszólalás protokollját (pl. elindulunk valakitől, és körbe megyünk valamelyik irányban), így senki nem maradhat ki a megszólalásokból. A tanár is szólaljon meg a kör végén, egyrészt mondja el ő is a mondatát, másrészt próbálja megjegyezni, hogy milyen érzések-gondolatok domináltak a diákok megszólalásaiban, és ezekre feltétlenül térjen vissza a következő órát megnyitó frontális vita során. Ugyanerre hívja fel a tanulók figyelmét is a feladat elején.
- Az óra legvégén adjuk ki a csoportoknak a következő órai szövegelemzést előkészítő házi feladatokat. Mivel a feladatok elég szerteágazóak, a csoportoknak fokozottan szükségük lesz a hatékony munkamegosztásra, amelyet bízunk rájuk.

Kiemelt készségek, képességek: empátia, reflexió és önreflexió, korábbi befogadói tapasztalatok mozgósítása, különféle szempontok szerinti összefüggésbe-állítás, információhordozók kreatív és kritikus használata

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális, csoportos

Módszerek, eljárások: irányított asszociáció, házi feladat: kutatómunka

5. Zárómondat

Mindnyájan egyenként fogalmazzátok meg egy-egy mondatban, hogy mi a számotokra legfőbb érzés/gondolat ennek az órának végén!

Figyeljetek egymásra, próbáljátok megjegyezni, hogy melyek a leggyakrabban ismétlődő, rokon jellegű képzettársítások, és a következő órát megnyitó vitán térjetek majd vissza ezekhez!

6. Házi feladat

A következő órai szövegelemzés előkészítéséhez csoportonként megkaptok egy-egy táblázatot, amely korábban már tanult fogalmakat tartalmaz. Megbeszélte munkamegosztás szerint emlékezetetek, jegyzeteitek, szakkönyvek, Internet stb. segítségével töltsétek ki a táblázatokat!

A) Miket és kiket értünk az alábbi fogalmakon és neveken az ókori bukolikus költészetről tanultak összefüggésében?

BUKOLIKUS KÖLTÉSZEZET	
FOGALMA	
VILÁGKÉPE	
VALÓSÁGREFERENCIÁJA	
EKLOGA	
THEOKRITOSZ	
VERGILIUS	

B) Mit értünk az alábbi fogalmakon a *Bibliáról* tanultak alapján?

KANONIZÁCIÓ	
APOKRIF IRATOK	
APOKALIPSZIS	
EVANGÉLIUM	
JELENÉSEK KÖNYVE	
TANÚSKODÓ BESZÉD	

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/6.

A)

BUKOLIKUS KÖLTÉSZEZET	
FOGALMA	pásztori témájú, idilli hangvételű lírai művek összessége
VILÁGKÉPE	harmónia, az ember és természet ideális együttélése, egy valaha volt és eltűnt aranykor
VALÓSÁGREFERENCIÁJA	nincs; a főszereplő pásztorok, akik a szerelem és a természet dicséretében élnek, fiktív, irodalmi figurák
EKLOGA	gör.: szemelvény; lírai műfaj, hexameterekben megírt dialógusok bukolikus témákról
THEOKRITOSZ	hellenisztikus görög költő (i.e. 310?–245?), a szicíliai pásztori, egymásra éneklős népköltészeti alkotások nyomán megszülető bukolikus műköltészet „atyja”

VERGILIUS	a műfaj római továbbfejlesztője, az i. e. I. sz. (i. e. 70–19) augustusi irodalomtörténeti aranykorának egyik legkiemelkedőbb epikusa és lírikusa
-----------	---

B)

KANONIZÁCIÓ	Évszázados folyamat, amelyben a különféle vallások hivatalos tevételei eldöntötték, hogy mely bibliai iratokat tekintenek szentnek/hitelesnek/hivatalosnak. Ennek megfelelően kisebb-nagyobb eltéréssel más és más szövegeket, más és más elrendezésben találhatunk meg a zsidó, protestáns és katolikus <i>Bibliában</i> .
APOKRIF IRATOK	Egy adott kánonba be nem került biblikus iratok.
APOKALIPSZIS	Bibliai műfaj. A görög szó jelentése: az igazság feltárulása. Bár a történelmi idő végének és az ekkor megtörténő isteni ítékezésnek összefüggésében szokták emlegetni, műfaji jellegzetessége elsősorban <i>nem</i> a vég borzalmainak ecsetelése, hanem a dolgok és személyek belső <i>igazságának feltárulása és kinyilvánulása</i> .
EVANGÉLIUM	A görög szó jelentése: örömhír. Az <i>Újszövetségben</i> a megígért Messiásnak hitt Jézus élettörténetének elbeszélései.
JELENÉSEK KÖNYVE	A keresztény kánonok szerinti <i>Bibliában</i> az <i>Újszövetség</i> utolsó könyve, mely a végítéletet és ezt követően Isten Országának eljövételét beszéli el.
TANÚSKODÓ BESZÉD	A bibliai könyvek elbeszélőinek egy jellegzetes és gyakori beszédmódja, amelyben látomásaik és földi tapasztalataik hitelességéért saját életükkel szavatolnak. Ez a beszédmód jellemző pl. a prófétai könyvekre és az evangéliumokra.

RÁHANGOLÓDÁS

5. lépés: 7–8. feladat

T/7–8. 28. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- A feladatok legfőbb célja, hogy az előző óra elméleti szövegei által teremtett vallás- és történelemfilozófiai kontextus tisztuljon, pontosabban körvonalazódjon, mivel ez az összefüggésrendszer fogja segíteni az órai szövegelemző munkát.
- A 7. feladat keretében szólítsuk fel az előző órán beszámolót tartókat, hogy kb. 3-3 percen hozzák nyilvánosságra a megkapott kilépőcédulák szerintük legfontosabb problémaköreit és reagáljanak rájuk. A 8. feladat keretében tartsunk 10-12 perces vitát az elhangzottakról, illetve a múlt óra végén megszólaló asszociációkról.

Kiemelt készségek, képességek: lényegkiemelés, előadói képesség, koncentráció, empátia, kreativitás, érvelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, frontális

Módszerek, eljárások: kilépőcédulákra reflexió, eszmecsere

7. Reakció a kilépőkártyákra

Az előző órán beszámolót tartók kb. 3-3 percen hozzák nyilvánosságra a megkapott kilépőcédulák szerintük legfontosabb problémaköreit, és reagálnak rájuk!

8. Vitassátok meg a most elhangzottakat, illetve a múlt óra végén megszólalt asszociációkat!

JELENTÉSTEREMTÉS

6. lépés: 9–10. feladat

T/9–10. 28. oldal

KB. 10 PERC

Tanári instrukciók

- A beszámolók és megbeszélésük célja alapvetően az, hogy az órai, meglehetősen nehéz szövegértelmezői munka számára közös és viszonylag jól körvonalazott elvárési horizontot teremtsenek.
- Egy-egy A) és B) csoport tartson kb. 3-3 perces beszámolót a tanári kalauz alapján végzett munkájáról (9. feladat). Minden beszámoló után kb. 2-2 percet kapnak a többi A) és B) csoportok, hogy az elhangzottakat kiegészíthessék, illetve kritizálhassák. A beszámolókból és megjegyzésekből nyilatkozni kell a felhasznált információhordozókról és használatuk módjáról is (10. feladat).

Kiemelt készségek, képességek: előadói képesség, érvelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: közzététel és megbeszélés

9. A szövegértelmezői munkát megalapozó házi feladatok megbeszélése

Egy-egy A), illetve B) csoport tartson rövid beszámolót a tanári kalauz alapján elvégzett házi feladatról!

A beszámolóban beszéljete az általatok használt információhordozók milyenségéről és felhasználásuknak módjáról is!

10. A többi csoport szóljon hozzá az elhangzottakhoz!

Amennyiben érvelésetekhez ez szükséges, úgy ti is beszéljete az általatok használt információhordozókról!

7. lépés: 11. feladat

T/11. 28. oldal
20 PERC

Tanári instrukciók

- Az előző órai differenciálási elvnek megfelelően létrehozott csoportok dolgoznak továbbra is: az A) csoportok Radnóti *Nyolcadik ekloga*, a B) csoportok Pilinszky *Apokrif* című versét kezdik értelmezni. A feladat célja a korábbi és a csoportmunka keretében konstruálódó értelmezési horizont kreatív-adaptív olvasói stratégiává alakítása.
- A feladatok nagyon eltérő nehézségi fokúak, elosztásukat bízunk a tanulókra, hogy mozgósíthassák ön- és egymás-ismeretüket, illetve kooperációs képességeiket.

Kiemelt készségek, képességek: adott szempontok alapján nyelvi-gondolati alakzatok értelmezése, szövegértés, poétikai elemzés; saját képességek reális felmérése, kooperáció

Célcsoport – differenciálás

Az idővel való gazdálkodás érdekében ez esetben a tanár válassza ki a reflektálás során az állóképet bemutató egy-egy A) és B) csoportot, így lehetőség nyílik arra, hogy ezt a plusz-feladatot a leglendületesebben dolgozó csoportok kapják, akik számára ez nem fogja a szövegelemző munka hajszolttá válását eredményezni. E csoportoknak már a szövegelemző munka elején célszerű szólni, hogy a munkatankönyvben jelölt feladat az övék lesz (A csoport: 11/c, B csoport: 11/d feladat).

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, mozaik

11. Szövegértelmezés biblikus és váteszköltői kontextusban

A) Olvassátok el az alábbi verset, majd keressetek választ a kérdésekre!

RADNÓTI MIKLÓS: NYOLCADIK EKLOGA

KÖLTŐ

Üdvözlég, jól bírod e vad hegyi úton a járást
szép öregember, szárny emel-é, avagy üldöz az ellen?
Szárny emel, indulat űz s a szemedből lobban a villám,
üdvözlég, agg férfiú, látom már, hogy a régi
nagyharagú próféták egyike vagy, de melyik, mondd?

PRÓFÉTA

Hogy melyik-é? Náhum vagyok, Elkós városa szült és
zengtem a szót asszír Ninivé buja városa ellen,
zengtem az isteni szót, a harag teli zsákja valék én!

KÖLTŐ

Ismerem ős dühödét, mert fennmaradott, amit írtál.

PRÓFÉTA

Fennmaradott. De a bűn szaporább, mint annak előtte,
s hogy mi a célja az Úrnak, senkise tudja ma sem még.
Mert megmondta az Úr, hogy a bő folyamok kiapadnak,
hogy megroggyan a Kármel, a Básán és a Libánon
dísze lehervad, a hegy megrendül, a tűz elemészt majd
mindent. S úgy is lőn.

KÖLTŐ

Gyors nemzetek öldösik egymást,
s mint Ninivé úgy meztelenül le az emberi lélek.
Mit használnak a szózatok és a falánk fene sáskák
zöld felhője mit ér? hisz az ember az állatok alja!
Falhoz verdesik itt is, amott is a pötty csecsemőket,
fáklya a templom tornya, kemence a ház, a lakója
megsül benne, a gyártelepek fölszállnak a füstben.
Égő néppel az utca rohan, majd bűgva elájul,
s fortyan a bomba nagy ágya, kiröppen a súlyos ereszték
s mint legelőkön a marhalepény, úgy megsugorodva
szertehevernek a holtak a város téerein, ismét
úgy lőn minden, ahogy te megírtad. Az ősi gomolyból
mondd, mi hozott most mégis e földre?

PRÓFÉTA

A düh. Hogy az ember
újra s azóta is árva az emberforma pogányok
hadseregében. – S látni szeretném újra a bűnös
várok elestét s mint tanu szólni a kései kornak.

KÖLTŐ

Már szóltál. S megmondta az Úr régen szavaidban,
hogy jaj a prédával teli várnak, ahol tetemekből
épül a bástya, de mondd, évezredek óta lehet, hogy
így él benned a düh? ilyen égi, konok lobogással?

PRÓFÉTA

Hajdan az én torz számat is érintette, akárcsak
bölcс Izaiásét, szénnel az Úr, lebegő parazsával
úgy vallatta szívem; a szén, izzó, eleven volt,
angyal fogta fogóval s: „nézd, imhol vagyok én, hívj
engem is hirdetni igédet”, - szóltam utána.
És akit az Úr elküldött, nincs kora annak,

s nincs nyugodalma, a szén, az az angyali, égeti ajkát.
S mennyi az Úrnak, mondd, ezer év? Csak pille idő az!

KÖLTŐ

Mily fiatal vagy atyám! irigyellek. Az én kis időmet
mérném szörnyű korodhoz? akár vadsodru patakban
gömbölyödő kavicsot, már koptat e röpke idő is.

PRÓFÉTA

Csak hiszed. Ismerem újabb verseid. Éltet a méreg.
Próféták s költők dühe oly rokon, étek a népnek,
s innivaló! Élhetne belőle, ki élni akar, míg
eljön az ország, amit ígért amaz ifju tanítvány,
rabbi, ki bétöltötte a törvényt és szavainkat.
Jöjj hirdetni velem, hogy már közelít az az óra,
már születőben az ország. Hogy mi célja az Úrnak, -
kérdém? lásd az az ország. Útrakelünk, gyere, gyűjtsük
össze a népet, hozd feleséged s mess botokat már.
Vándornak jó társa a bot, nézd, add ide azt ott,
az legyen ott az enyém, mert jobb szeretem, ha göcsörtös.

*Lager Heidenau, Zagubica fölött a hegyekben,
1944. augusztus 23.*

- a) Milyen bibliai figurák, történetek, beszédmódok jelennek meg a szövegben, és milyen összefüggésben?
Mindegyikhez írjatok legalább egy-egy, ahol lehet, két-két példát !

MEGNEVEZÉS	PÉLDÁK	SSZÖVEGHELY	ÖSSZEFÜGGÉS
BIBLIAI FIGURÁK			
BIBLIAI TÖRTÉNETEK			
BIBLIAI BESZÉDMÓDOK	prófétai jövendölés, átokzsoltár		
	eszkatologikus (a világ elmúlása utáni időre vonatkozó) ígéret		
	siralom		
	tanúskodó beszédmód		
	tanítvány elhívása		

- b) Milyen magyar- és világirodalmi költészeti párhuzamokat, utalásokat fedeztek fel az alábbi szöveghelekkel, motívumokkal, poétikai eljárásokkal?

MEGNEVEZÉS	UTALÁS
PRÓFÉTA VAGY MÁS BIBLIKUS FELADATKÖRŰ SZEREPLŐ ALAKJA A KÖLTÉSZETBEN	
A PRÓFÉTAI ÉS A KÖLTŐI SZEREP ÖSSZEOLVADÁSA	
„HISZ AZ EMBER AZ ÁLLATOK ALJA!”	
EKLOGA MŰFAJA	

- c) A tanárok által kijelölt csoport készüljön fel egy, a csoport minden tagját magában foglaló állóképre, amely szerintetek érzékelteti a próféta és a költő viszonyát a VIII. eklogában!
- d) Olvassátok el a B) csoportok által elemzett verset, Pilinszky János *Apokrif* című művét, hogy majd az ő állóképekhez is hozzá tudjatok szólni!

B) Olvassátok el az alábbi verset, majd válaszoljatok a kérdésekre!

PILINSZKY JÁNOS: APOKRIF

1

Mert elhagyatnak akkor mindenek.

Külön kerül az egeké, s örökre
a világvégi esett földeké,
s megint külön a kutyaólak csöndje.
A levegőben menekvő madárhad.
És látni fogjuk a kelő napot,
mint tébolyult pupilla néma és
mint figyelő vadállat, oly nyugodt.

De virrasztván a számkivettetésben,
mert nem alhatom akkor éjszaka,
hányódom én, mint ezer levelével,
és szólok én, mint éjidőn a fa:

Ismeritek az évek vonulását,
az évekét a gyűrött földeken?
És értitek a mulandóság ráncát,
ismeritek törődött kézfejem?
És tudjátok nevét az árvaságnak?
És tudjátok miféle fájdalom
tapossa itt az örökös sötétet
hasadt patákon, hártás lábakon?
Az éjszakát, a hideget, a gödröt,
a rézsut forduló fegyencfejet,
ismeritek a dermedt vályukat,
a mélyvilági kint, ismeritek?

Feljött a nap. Vesszőnyi fák sötéten
a haragos ég infravörösében.

Így indulok. Szemközt a pusztulással
egy ember lépked hangtalan.
Nincs semmije, árnyéka van.
Meg botja van. Meg rabruhája van.

2

Ezért tanultam járni! Ezekért
a kései, keserű léptekért.

S majd este lesz, és rámkövil sarával
az éjszaka, s én húnyt pillák alatt
őrzöm tovább e vonulást, e lázas
fácskakat s ágacskáikat.
Levelenként a forró, kicsi erdőt.
Valamikor a paradicsom állt itt.
Félálomban újuló fájdalom: hallani óriási fáit!

Haza akartam, hazajutni végül,
ahogy megjött ő is a Bibliában.
Irtóztató árnyam az udvaron.
Törődött csönd, öreg szülők a házban.
S már jönnek is, már hívnak is, szegények
már sírnak is, ölelnek botladozva.
Visszafogad az ősi rend.
Kikönyöklök a szeles csillagokra –

Csak most az egyszer szólhatnék veled,
kit úgy szerettem. Év az évre,
de nem lankadtam mondani,
mint kisgyerek sír deszkarésbe,
a már-már elfuló reményt,
hogy megjövök és megtalállak.
Torkomban lüktet közeled.
Riadt vagyok, mint egy vadállat.

Szavaidat, az emberi beszédet
én nem beszélem. Élnék madarak,
kik szívszakadva menekülnek mostan
az ég alatt, a tüzes ég alatt.
Izzó mezőbe tűzdelt árva lécek,
és mozdulatlan égő ketrecek.
Nem értem én az emberi beszédet,
és nem beszélem a te nyelvedet.
Hazátlanabb az én szavam a szónál!

Nincs is szavam.
 Iszonyu terhe
 omlik alá a levegőn,
 hangokat ad egy torony teste.

Sehol se vagy. Mily üres a világ.
 Egy kerti szék, egy kinnfeledt nyugágy.
 Éles kövek közt árnyékom csörömpöl.
 Fáradt vagyok. Kimeredek a földből.

3

Látja Isten, hogy állok a napon.
 Látja árnyam kövön és kerítésen.
 Lélekzet nélkül látja állani
 árnyékomat a levegőtlen présben.

Akkorra én már mint a kő vagyok;
 halott redő, ezer rovátka rajza,
 egy jó tenyéryi törmelék
 akkorra már a teremtmények arca.

És könny helyett az arcokon a ráncok,
 csorog alá, csorog az üres árok.

1956

- Az apokrif fogalma milyen viszonyt teremt a szöveg és a *Biblia* között?
- Milyen bibliai műfajokra való utalások jelennek meg a műben? (Minimum hármat említsetek!)
- Jelöljete meg egy-két szövegrészletet, amelyek az általatok megtalált biblikus műfajokra utalnak (mindegyik műfajhoz 1-2-t!), és röviden értelmezzétek, hogy miképpen őrzik vagy alakítják át a műfaji hagyományokat!

MŰFAJ	SZÖVEGHELY	HASONLÓSÁG	KÜLÖNBESÉG

- A tanárotok által kijelölt csoport készüljön fel egy, a csoport minden tagját magában foglaló állóképre, amely szerintetek érzékelteti az *Apokrif* égi-földi elhagyatottságának légkörét!
- Olvassátok el az A) csoportok által elemzett verset, Radnóti Miklós *VIII. ekloga* című művét, hogy az ő állóképeket is értelmezni tudjátok!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

a)

MEGNEVEZÉS	PÉLDÁK	SZÖVEGHELY	ÖSSZEFÜGGÉS
BIBLIAI FIGURÁK	Náhum próféta, Izaiás próféta; amaz ifjú tanítvány, rabbi, aki hirdeti az országot, azaz Jézus, aki Isten Országá eljövételét hirdette	2. vsz.; 4. vsz., 8. vsz., 10. vsz.	a próféta meghívás és hivatás példái, a próféta tevékenység végcélja
BIBLIAI TÖRTÉNETEK	Ninivé pusztulásának megjövedése és megtörténte; próféta meghívás Izaiás példáján, Jézus ígéretei Isten Országáról, egy tanítvány elhívása (a vers végén)	2. vsz., 4. vsz., 8. vsz., 10. vsz.	párhuzam Ninivé és a náciizmus bűnössége között; a próféta meghívás örökérvényűsége, a szenvedések eszkatologikus megdicsőülésének ígérete, azaz a béke beköszöntének reménye, a próféta és a költő hivatás uniója
BIBLIAI BESZÉDMÓDOK	próféta jövendölés, átokzsoltár	4. vsz., 6-7. vsz.	a bűnt bűnhődés fogja követni
	eszkatologikus (a világ elmúlása utáni időre vonatkozó) ígéret	10. vsz.	a szenvedésből és halálból feltámadás és béke lesz
	siralom	5. vsz., 9. vsz.	a jelen állapot felpanaszolása
	tanúskodó beszédmód	4. vsz., 6. vsz., 8. vsz., 10. vsz.	a próféta szó hitelét megadó személyes egzisztenciális garancia
	tanítvány elhívása	10. vsz.	a próféta és költő szerep azonos létszintre emelése

b)

MEGNEVEZÉS	UTALÁS
PRÓFÉTA VAGY MÁB BIBLIKUS FELADATKÖRŰ SZEREPLŐ ALAKJA A KÖLTÉSZETBEN	Babits: <i>Jónás könyve</i> Petőfi: <i>Az apostol</i>

A PRÓFÉTAI ÉS A KÖLTŐI SZEREP ÖSSZEOLVADÁSA	váteszköltő szerepkör (eklatáns példája Petőfi és Vörösmarty, lásd a következő szöveg helyet)
„HISZ AZ EMBER AZ ÁLLATOK ALJA!”	Vörösmarty: <i>Emberek</i>
EKLOGA MŰFAJA	Vergilius, akinél e bukolikus műfaj szintén gyakran háborús kontextusban jelenik meg, azaz a bukolikus harmóniát mint elveszettet mutatja be

B)

- a) Egyrészt a Biblia tágabb kontextusába utalja a művet, így megadja a szövegértelmezés egyik legfontosabb horizontját, másrészt elkülöníti a Bibliától, hiszen nem hiteles, nem sugalmazott a szöveg. Így tulajdonképpen egyfajta személyes spirituális szöveggé olvasható, amely nem mentes az eretnokség összefüggésétől sem.
- b) Apokaliptikus szöveg, hiszen a dolgok és személyek végső árvaságát és széthullását mutatja meg mint ítéletet. Az evangéliumi példabeszédekre (tékozló fiú története) és ószövetségi történetre (Bábel) is történik utalás benne. A vallomások siralom és panasz hangvétele pedig a jeremiádák műfaját is játékba hozza.

c)

MŰFAJ	SZÖVEGHELY	HASONLÓSÁG	KÜLÖNBSÉG
APOKALIPSZIS	„Élnek madarak, / kik szívszakadva menekülnek mostan / az ég alatt, a tüzes ég alatt.” „Levelenként a forró, kicsi erdőt. / Valamikor a paradicsom állt itt.”	A Jelenések könyvéhez hasonlóan az igazság kinyilvánulásának közege itt is elsődlegesen a tűz.	Az ítéletet nem követi helyreállítás; az idő pulzál tovább, holott már vége szakadt.
EVANGÉLIUMI PÉLDABESZÉD	A tékozló fiú története: 2. rész.	Itt is visszafogadja a szülői ház a visszatérőt.	Mindkét szülő megjelenik, de ők is törődöttek, gyengék, a hazatérő kikönyököl a szeles csillagokra, tehát visszatérve is megőrzi a távolléthez való kötődését – hiába van a visszafogadás, már nincs mód maradéktalanul otthon lenni.

MŰFAJ	SZÖVEGHELY	HASONLÓSÁG	KÜLÖNBBSÉG
ÓSZÖVETSÉGI TÖR-TÉNET	„Iszonyú terhe omlik alá a levegőn, hangokat ad egy torony teste.”	A kommunikációra való képtelenség összefüggésében jelenik meg a torony képe.	A Bibliában nincs szó a torony leomlásáról; az egész mű alapvető léthelyzete a magány, a kommunikáció lehetetlensége, s itt ennek nem oka Babel, csupán egy példája a sok közül.
SIRALOM	„Mert elhagyatnak akkor mindenek”; „a mélyvilági kínt ismeritek?”; „Szemközt a pusztulással /egy ember lépked hangtalan. / Nincs semmije.”; „Csak most az egyszer szólhatnék veled...”; „nem beszélem a te nyelvedet.”	Az Úr érthetetlen, az ebből fakadó legfőbb létállapot az elhagyatottság (vö. pl. Jeremiás siralmi).	Nincs reményteli végkicsengés.

REFLEKTÁLÁS

8. lépés: 12–13. feladat

T/12–13. 34. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

- A 12. feladat, azaz az állóképek bemutatásának elsődleges célja az, hogy a szövegértelmezés intellektuális erőfeszítése után stimulálja az emocionális energiákat is. A „közönséget” kérjük meg, hogy benyomásaik alapján készítsenek jegyzeteket!
- Ezek segítségével a következő óra elejére csoportonként írjanak egy-egy ötsorosot a sajátjukéval ellenkező betűjelű csoport produkciójáról, s ezeket egyrészt jól láthatóan tűzzék ki az osztályteremben, másrészt juttassák el a bemutatókhoz! A következő órát azzal fogjuk kezdeni, hogy a bemutatók a nekik legjobban tetsző ötsorosokat fel fogják olvasni, és röviden indokolják, hogy miért az adott szöveget tartják a legjobbnak.

Kiemelt készségek, képességek: empátia, együttműködés, kreatív fantázia

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: állókép, reflexív jegyzetelés, ötsoros

12. Állóképek

A kijelölt csoportok mutassák be állóképeiket!
A többiek készítsenek jegyzeteket benyomásaikról!

13. Házi feladat – Ötsoros

A fenti jegyzetek segítségével a következő óra elejére csoportonként írjatok egy-egy ötsorost a sajátotokéval ellenkező betűjelű csoport produkciójáról, s ezeket egyrészt jól láthatóan tűzzétek ki az osztályteremben, másrészt juttassátok el a bemutató csoporthoz!

A következő órát azzal fogjuk kezdeni, hogy a bemutatók a nekik legjobban tetsző ötsorosokat felolvassák, és röviden indokolják, hogy miért az adott szöveget tartják a legjobbnak.

Az ötsoros írásának alapelvei:

- 1. sor: a téma egyszavas leírása (általában főnév)
- 2. sor: a téma kétszavas leírása (két melléknév)
- 3. sor: a témával kapcsolatos cselekvések három szóban (igék vagy igenevek)
- 4. sor: négyzavas kifejtés a témával kapcsolatos személyes érzésekről, gondolatokról
- 5. sor: az 1. sor egyszavas szinonimája, mely a téma lényegét fejezi ki

RÁHANGOLÓDÁS

9. lépés: 14–15. feladat

T/14–15. 35. oldal

KB. 5–6 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat legfontosabb célja az, hogy a folyamatban lévő, komoly szellemi erőfeszítést jelentő szövegelemző munka közepette, illetve annak jelen órai szakaszára felkészülve inspiráló erőkként mozgósítsa az emocionális energiákat.
- Az óra elejére a diákok már jól láthatóan elhelyezték a tanteremben ötsorosaikat. Az előző órán bemutató csoportok szóvivői kb. 3-3 percben a nekik legjobban tetszőkről fognak beszámolni.
- A ráhangolódási szakasz végén ajánljuk fel a diákoknak az alternatív házi feladatot (amennyiben újabb ötsoros írását választják, saját élménnyé válik a szövegek egymást generáló erőinek megtapasztalása).

Kiemelt készségek, képességek: önálló vélemény megfogalmazása, kreativitás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoport, egyéni

Módszerek, eljárások: érvelt állásfoglalás, kreatív írás

Eszközök: csomagolópapír, vastag filctoll, gyurmarasztó

14. Az ötsorosokról

Az előző órán állóképet bemutató csoportok szóvivői olvassák fel az osztálynak a saját kedvenc ötsorosaikat, és röviden indokolják választásukat!

15. Alternatív házi feladat

Válassz ki egy ötsorost, és írd róla vagy rövid műkritikát, vagy újabb ötsorost!

JELENTÉSTEREMTÉS

10. lépés: 16. feladat

T/16. 35. oldal
20 PERC

Tanári instrukciók

A diákok a tanári kalauz alapján kooperatív csoportmunkában folytatják a művek feldolgozását. A modul első óráján megalakított csoportok dolgoznak együtt továbbra is. A feladatok nagyon eltérő nehézségi fokúak, elosztásukat megint a tanulókra bízhatjuk.

Kiemelt készségek, képességek: adott szempontok alapján nyelvi-gondolati alakzatok értelmezése, szövegértés, poétikai elemzés; saját képességek reális felmérése, kooperáció

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, mozaik

16. Versvilágok és dialogikusság

A) Folytassátok a Radnóti-vers értelmezését!

- a) Adjatok meg 2-2 olyan szöveghelyet, amelyek egyértelműen idősíkokra utalnak! Emeljétek ki aláhúzással az erre utaló nyelvi jeleket, majd írjátok le röviden, hogy a szöveg teljesíti-e az előbbieken nyomán kialakult olvasói elvárásokat!

IDŐSÍK	SZÖVEGHELY	ÉRTELMEZÉS
JELÉN		
MÚLT		
JÖVŐ		

- b) Milyen világkép jelenik meg a műben a beszélők, illetve a háborúzóknál? Adjatok meg legalább 5-5 szöveghelyet, majd röviden jellemezzétek az ezekből kirajzolódó világképet!

BESZÉLŐ	SZÖVEGHELY	VILÁGKÉP
PRÓFÉTA		

KÖLTŐ		
HÁBORÚ(ZÓK)		

- c) Milyen a dialogikusság, a kommunikáció helyzete ebben a műben?
Szerintetek ebben a feladatban miért nem kell szöveghely-példákat írnotok?

B) Folytassátok a Pilinszky-vers értelmezését!

- a) Jelöljétek meg olyan szövegrészleteket, amelyeket első megközelítésben egyértelműen valamelyik idősíkhöz tudtok társítani!
Emeljétek ki aláhúzással az ezt alátámasztó nyelvi elemeket, majd írjátok le röviden, hogy a szöveg teljesíti-e az első megközelítés által keltett befogadói elvárásokat!

IDŐSÍK	SZÖVEGHELY	ÉRTELMEZÉS
JELEN		
MÚLT		
JÖVŐ		

- b) Mit tudunk meg a versben megjelenő világ felépítéséről és a benne szereplő elemek kapcsolatáról?

MEGNEVEZÉS	PÉLDÁK	ÉRTELMEZÉS
TÁRGYAK		
ŐSELEMEK		
TÁJAK, TÁJELEMEK		
ÁLLATOK		
SZEMÉLYEK		
ISTEN		

- c) A versben megjelenő végítélet tartalmát hogyan tudnátok értelmezni?
Interpretációtokat támasszátok alá szöveghelyekkel!
- d) Milyen a személyek és dolgok egymással való kommunikációjának, azaz a dialogicitásnak a minősége az *Apokrif* világában?
Figyeljétek arra a szöveghelyre, ahol feltűnően megváltozik a szöveg nyomtatott képe!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

a)

IDŐSÍK	SZÖVEGHELY	ÉRTELMEZÉS
JELLEN	„Üdvözlégy, jól bírod-e a vad hegyi úton a járást”; „Mily fiatal vagy atyám!”	A beszélgetés valóban a találkozás jelen idejében játszódik.
MÚLT	„Mert megmondta az Úr,.....” „S úgy is lőn.”	Ninivé pusztulása valóban mint évszázadokkal ezelőtt megtörtént esemény jelenik meg a műben.
JÖVŐ	„Élhetne belőle, ki élni akar <i>míg</i> eljön ama ország.....” „.....már <i>közelít</i> az az óra, már <i>születőben</i> az ország.”	A Jézus által megígért Isten Országát mint a tisztán megőrzött és teljesített költői és prófétai tevékenység jövőhorizontja jelenik meg.

b)

BESZÉLŐ	SZÖVEGHELY	VILÁGKÉP
PRÓFÉTA	szárny emel, indulat űz s a szemedből lobban a villám zengtem az isteni szót fennmaradott, amit írtál és akit egyszer az Úr elküldött, nincs kora annak Jöjj, hirdetni velem	A próféta bűn, bűnhődés és megváltás isteni, ezért a történelem által megváltoztathatatlan rendjét képviseli, elhívása egyenesen Istentől származik, ezért örökérvényű.
KÖLTŐ	látom már..... ismerem őt dühödet mit használnak a szózatok évezredek óta lehet, hogy így él benned a düh? irigyellek koptat-e röpke idő is	A költő krízisben van, elbizonytalanodott abban, hogy a jelen háború nem fosztja-e meg a próféta által képviselt világrendet hitelességétől, de a próféta megszilárdítja megingó hitét, sőt azt magasabb fokra emeli, amikor társának és ezáltal a jézusi igehirdetés munkatársának választja, s a költő mindezt szeretné is, mintegy erre vágyik, hiszen újabb verseiben a prófétára emlékeztető indulatoknak ad hangot.
HÁBORÚ- (ZÓK)	az ember az állatok alja a bűn szaporább, mint annak előtte gyors nemzetek öldöszik egymást falhoz verdesik itt is amott is a pötty csecsemőket a gyártelepek fölszállnak a füstbe	A háborúban a bűn világa jelenik meg, amely minőségileg olyan, mint Ninivéé, de mennyiségileg nagyobb (szaporább).

- c) A műben akadálytalan, intenzív, magas intellektuális és emocionális hőfokon izzó interperszonális kommunikáció folyik, a kérdések és válaszok, a pontosítások és árnyalások problémátlanul és kölcsönösen kapcsolódnak egymásba.

Azért, mert a mű nem más, mint dialógus, szöveg helyként az egész eklogát ki kellene másolni.

B)

a)

IDŐSÍK	SZÖVEGHELY	ÉRTELMEZÉS
JÖVŐ	És látni <i>fogjuk</i> a kelő napot...; S majd este <i>lesz</i> ...;	A műben összemosódnak az idősíkok, a végítélet <i>akkorjának</i> szeparációs szorongásáról beszél a hajdan szeretett valaki torokszorító közelsége ellenére való megszólíthatatlansága, és ez az „akkor” összemosódik a kötőmelékké váló beszélő szétomlásának „akkor”-jával. A világ az interperszonális kommunikáció minden szintjén való megváltoztathatatlan képtelenség állapotában van: a világ az ítéletszerű magány örök, apokaliptikus jelenében egzisztál.
JELEN	Visszafogad <i>ó</i> az ősi rend; Csak <i>most</i> az egyszer szólhatnék veled; Sehol se <i>vagy</i> ; <i>Látja</i> Isten, hogy állok <i>ó</i> a napon....”	
MÚLT	<i>Valamikor</i> a paradicsom állt itt; Csak <i>most</i> az egyszer szólhatnék veled, / kit úgy szerettem;	

b)

MEGNEVEZÉS	PÉLDÁK	ÉRTELMEZÉS
TÁRGYAK	kő, kerti szék, nyugágy	Egyik elem sem tud összekapcsolódni, hiszen a végítéletben minden külön került, a vers beszélője az, aki emlékezik töredékesen hajdani összetartozásokra (őrzöm a fácskákat; kit úgy szerettem, valamikor a paradicsom állt itt), de mint ha mindez is csupán arra volna jó, hogy még jobban fájjon a magány.
ŐSELEMEK	ég, tűz, levegő	
TÁJAK, TÁJELEMEK	erdő, fák, levelek, kert	
ÁLLATOK	madarak, a ketrec és kutyaól által a négylábúak hiánya is jelen van ⁴	
SZEMÉLYEK	ember, fegyenc, szülők, hajdani szerelmesek	
ISTEN	aki látja a beszélőt a napon, aki úgyszintén lehet a hajdanában szeretett, aki tehát torokszorítóan itt van, és mégis megszólíthatatlan, és maga sem szólal meg, immár csak lát	

- c) Az ítélet az állapotszerű kommunikációképtelenség és ezáltal a magány (2/4–a vers végéig).

4 Pilinszky számára az állatok a teremtés néma alázatának megjelenítői voltak – Vö. *Két ölelés és egy kőtábla*. In: Pilinszky János: *Szög és olaj*. Bp., Vigilia, 1982, 41–43. old.

- d) Totális kommunikációképtelenség jelenik meg a műben: a hajdani szerelmesek nem tudnak egymáshoz szólni (2/4), az állati hűség feltétlensége gesztusainak helyén csönd van (és megint külön a kutyaólak csöndje); a sortördelés is ott változik meg erőteljesen, ahol a szólásra való képtelenség jelenik meg.

(Nincs is szavam.

Iszonyú terhe

omlik alá a levegőn,

hangokat ad egy torony teste.)

REFLEKTÁLÁS

11. lépés: 17–18. feladat

T/17–18. 38. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

- Mivel két súlyos és hosszú szöveggel foglalkoztak a diákok, nyilvánvalóan rendkívül sok interpretációs problémával szembesültek. A frontális megbeszélés során a legfőbb cél az, hogy ezek konstruktív vita keretében tisztázódjanak.
- Vitaindítónak a munkatankönyv két kérdését használjuk fel: a) Milyen nyelvhasználat formájában szembesül azzal a problémával a két vers, hogy az „Auschwitz-esemény” az európai modernitás kultúrájának alapelveit, ezzel együtt annak hagyományos nyelvfelfogását is érvényteleníti? b) Milyen dialogikus viszonyok jelennek meg a két versben?
- A diákok kezdetben nyilvánvalóan a saját három órás szövegelemző munkájuk kontextusában fognak megszólalni, de a vita során remélhetőleg egyre markánsabban az összehasonlító gondolati struktúrák fognak előtérbe kerülni.

Kiemelt készségek, képességek: interpretációs tapasztalatok önálló, argumentált véleményalkotássá való formálása, figyelem, koncentráció, tolerancia, empátia, konstruktív vitatkozás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: eszmecsere, házi feladat

17. Eszmecsere

Az alábbi két kérdésből kiindulva vitassátok meg a modul során végzett szövegértelmező munkátok tapasztalatait!

A vita során figyeljetek egymásra, koncentráljatok arra, hogy termékeny dialógusba tudjatok lépni egymással!

A fontosnak ítélt gondolatokat jegyezzétek le!

- a) Milyen nyelvhasználat formájában szembesül azzal a problémával a két vers, hogy az „Auschwitz-esemény” az európai modernitás kultúrájának alapelveit, ezzel együtt annak hagyományos nyelvfelfogását is érvénytelenítette?
- b) Milyen dialogikus viszonyok jelennek meg a két versben?

18. Alternatív házi feladatok

- a) Hallgasd meg Pilinszky előadásában az *Apokrifet*, és írd rövid, személyes hangvételű esszét arról, hogy mit jelentett számodra az akusztikus élmény, milyen többletjelentésekkel ruházta fel a szöveget!
- b) Miképpen értelmezed azt a poétikai választást, hogy valaki egy halálmenetben verset írván éppen a vergiliusi hexametert választja mint versformát? Írd erről rövid, összefüggő szöveget!
- c) Olvasd el Pilinszky *Ars poetica helyett* című esszéjét, és írd arról, hogy miképpen válik a Pilinszky-költészet alapító eseményévé az „Auschwitz-esemény” mint metafizikai botrány!

12. lépés: 19. feladat

Írásfolyamat

T/19.

39. oldal

KB. 45 PERC

megbeszélés szerinti elosztásban

Tanári instrukciók

- A feladat tágabb értelemben vett célja az, hogy a tanulók a párukkal folytatott konzultáció nyomán gyakorolják a műelemző esszé írását. A tanári kalauz kérdésselvetései modellül és útmutatóul szeretnének szolgálni a diákok számára, hogy egy versértelmezés esetén milyen interpretációs szempontok merülhetnek fel. Természetesen nagyon fontos, hogy a tanulók azt is érzékeljék, hogy a szempontokat mindig az adott szöveg jellegének megfelelően kell kiválasztaniuk, mindig az adott szöveggel kell dialógusba lépniük, azaz meg kell tanulniuk a megfelelő kérdéseket feltenni.
- A feladat elvégzésének menete: A tanulók a tanári kalauz nyomán egy adott időpontra otthon vázlatot dolgoznak ki. Valamelyik, előre megbeszélte tanórán a párok kapnak kb. 15 percet, hogy megvitassák egymás vázlatát. Ezek után készülnek el ugyancsak egy közösen megbeszélte időpontra az első szövegvariánsok oly módon, hogy a tanulók csak minden második sorba írnak, hogy legyen majd helyük a jegyzetelésre. A szövegeket még a megbeszélte tanóra előtti napon át kell adniuk párujuknak, hogy az óra újabb 15-20 percében már előkészítette kritikai ötletekkel konzultálhassanak. Ezután következik a végleges szöveg megalkotása, amelyet a megbeszélte időpontra a tanárnak és a párnak is átadnak. A tanár értékelte megbeszélte tehát az adott alkotópárossal fog folytatni. Nagyon fontos, hogy a tanulónak a munka megkezdése előtt frontálisan elmagyarázzuk a munkamenetet, és nyilvánossá tegyük az értékelte szempontjait is (ez is kb. 10-15 percet vehet igénybe):

- A megalkotott szöveg koncepciózussága
 - A megalkotott szöveg logikai koherenciája
 - Az esszé szövegközelisége, azaz az állítások érvelésének mindig az adott szövegből való kibontása vagy bizonyítása
 - Az gondolatmenet megfogalmazásának nyelvi igényessége
 - A megalkotott szövegnek az olvasó iránti figyelmessége, azaz a szöveg dialogikussága
- Az értékelés közösen megbeszélte időpontjára a tanárnak a dolgozatokat részletesen, széljegyzetelve, szöveges értékeléssel ellátva kell visszaadnia, a megbeszélés során pedig adott esetben sor kerülhet a tanári vélemény kibővítésére, korrekciójára is. Ezek az eljárások a tanulóknak csak még jobban elmélyítik az írás folyamat-jellegének megtapasztalását, valamint a szövegértelmezés (olvasó) közösségteremtő erejét. Az ilyen konzultáció, bár nagyon idő- és energiaigényes, rendkívül hasznos és általában mélyen bevésődő tudás megképződésére ad módot.
 - A feladat szorosabb értelemben vett célja az adott évi érettségire való felkészülés: mivel a modulban vizsgált két költő az érettségi követelményrendszerben megjelenő 13 portré között szerepel, így az alábbi feladatsorok közül célszerű az adott évben kiválasztásra kerülő portré-témáknak megfelelően kiadni a feladatot.
 - A feladat kiadása előtt hangozzék el mindegyik vers tanári felolvasásban. Ezután az adott évi portréknak megfelelően kiválasztott szerző verseit kínáljuk fel otthoni elemzésre: a tanulók választhatnak a 3 Radnóti-vers vagy a 2 Pilinszky-vers közül egyet.

Kiemelt készségek, képességek: önálló gondolkodás, érvelés, szövegértés, szövegalkotás, ismeretek kreatív adaptációja, konstruktív vita, empátia, kooperáció, koncentráció

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni és pármunka

Módszerek, eljárások: esszéírás, konzultációk

19. Műelemző esszé

A kiválasztott versről a kérdések és feladatok segítségével és a megbeszélte munkamódszer alapján írd – pároddal a vázlatírás és az első szövegvariáns megalkotásakor konzultálva – műértelmező esszét!

a)

RADNÓTI MIKLÓS: A LA RECHERCHE...

Régi szelíd esték, ti is emlékké nemesedtek!
Költőkkel s fiatal feleségekkel koszorúzott
tündöklő asztal, hova csúszol a múltak iszapján?
hol van az éj, amikor még vígan szürkebarátot
ittak a fürgé barátok a szépszemü karcsu pohárból?

Verssorok úsztak a lámpák fénye körül, ragyogó zöld
jelzők ringtak a metrum tajtékos taraján és
éltek a holtak s otthon voltak a foglyok, az eltűnt
drága barátok, verseket írtak a rég elesettek,
szívükben Ukrajna, Hispánia, Flandria földje.

Voltak, akik fogukat csikorítva rohantak a tűzben,
s harcoltak, csak azért, mert ellene mitse tehettek,
s míg riadozva aludt körülöttük a század a mocskos
éj fedezéke alatt, a szobájuk járt az eszükben,
mely sziget és barlang volt nekik e társadalomban.

Volt, ahová lepecsételt marhakocsikban utaztak,
dermedten s fegyvertelen álltak az aknamezőkön,
s volt, ahová önként mentek, fegyverrel a kézben,
némán, mert tudták, az a harc, az az ő ügyük ott lenn, –
s most a szabadság angyala őrzi nagy álmuk az éjben.

S volt ahová... mindegy. Hova tűntek a bölcs borozások?
szálltak a gyors behívók, szaporodtak a verstöredékek,
és szaporodtak a ráncok a szépmosolyú fiatal nők
ajka körül s szeme alján; elnehezdedtek a tündér-
léptű leányok a háború hallgatag évei közben.

Hol van az éj, az a kocsmá, a hársak alatt az az asztal?
és akik élnek még, hol vannak a harcra tiportak?
hangjuk hallja szívem, kezem őrzi kezük szorítását,
művük idézgetem és torzóik aránya kibomlik,
s mérem (néma fogoly), – jajjal teli Szerbia ormán.

Hol van az éj? az az éj már vissza se jó soha többé,
mert ami volt, annak más távlatot ad a halál már. –
Ülnek az asztalnál, megbújnak a nők mosolyában
és beleisznak majd poharunkba, kik eltemetetlen,
távoli erdőkben s idegen legelőkön alusznak.

Lager Heidenau, Zagubica fölött a hegyekben, 1944. augusztus 17.

Kérdések és feladatok a versértelmezéshez:

- Szakkönyvekben és/vagy interneten nézz utána a vers címe jelentésének és világirodalmi kontextusának!
- Milyen kapcsolatot tudsz megfogalmazni a cím és a vers egésze között?
- Milyen idősíkokat fedezel fel a műben, és milyen ezek egymás közötti viszonya: tagolt, körülhatárolt, összemosódó?
- Gyűjtsd össze azokat a verselési és motivikus sajátosságokat, amelyek az antikvitás mitikus és költői világát idézik fel számodra!
- Az előző feladat alapján talált sajátosságokat sorold be az alábbi címszavak alá: alvilág, idill, a verselés és annak műfaji összefüggései!
- A verseléshez kapcsolható antik műfajok közül melyek formai és tematikus elemeit fedezed fel a műben?
- A vers értékrendszerében a fenti antik elemek milyen jellegűek?
- Milyen motívumok jelenítik meg a vers jelenidejét?
- A vers nyelve miképpen jeleníti meg a beszélőt a vers egészének folyamán? (Figyelj nagyon az igealakokra!)

- Miképpen változik a versbeszéd személyességének intenzitása a mű folyamán?
- Mi a beszélő viszonya az emlékvilághoz és a jelenhez?
- Szerinted hogyan jelenik meg a műben a beszélő saját sorsának bemutatása és megjövendölése?

b)

RADNÓTI MIKLÓS: ERŐLTETETT MENET

Bolond, ki földre rogyván fölkél és újra lépked,
s vándorló fájdalomként mozdít bokát és térdet,
de mégis útnak indul, mint akit szárny emel,
s hiába hívja árok, maradni úgyse mer,
s ha kérdezed, miért nem? még visszaszól talán,
hogyan várja őt az asszony s egy bölcsőbb, szép halál.
Pedig bolond a jámbor, mert ott az otthonok
fölött régóta már csak a perzselt szél forog,
hanyattfeküdt a házfal, eltört a szilvafa,
és félelemtől bolyhos a honni éjszaka.
Ó, hogyha hinni tudnám: nemcsak szivemben hordom
mindazt, mit érdemes még, s van visszatérni otthon;
ha volna még! s mint egykor a régi hús verandán
a béke méhe zöngne, míg hűl a szilvalekvár,
s nyárvégi csönd napozna az álmos kerteken,
a lomb között gyümölcsök ringnának meztelen,
és Fanni várna szőkén a rőt sövény előtt,
s árnyékot írna lassan a lassú délelőtt, -
de hisz lehet talán még! a hold ma oly kerek!
Ne menj tovább, barátom, kiálts rám! s fölkelek!

Bor, 1944. szeptember 15.

Kérdések és feladatok a versértelmezéshez:

- Milyen összefüggéseket tudnál megfogalmazni a vers címe és a szöveg képe, vizuális megjelenése között?
- A versforma: nibelungizált alexandrin. Nézz utána szakkönyvekben és/vagy interneten a következőknek:
 - milyen időmértékes verssorokból és hogyan szerveződik ez a forma?
 - hogyan, milyen jellegű irodalmi tevékenység kapcsán került kapcsolatba Radnóti ezzel a formával?
- Hogyan értelmezted azt a költői döntést, hogy az erőltetett menetet éppen ez az irodalmi hagyományokkal túlterhelt nyelvi forma jeleníti meg?
- Szerinted milyen „előadási utasítást” kódol az az eljárás, hogy a sormetszeteket a szöveg nyomtatott képe ilyen erőteljesen érzékelteti?
- Szerinted mi a funkciója a fentiekben általad valószínűsített előadásmódnak?
- Hány szerkezeti egységre tagolnád a művet? Válaszodat indokold mondattani, logikai, motivikus érvekkel is!

- Szerinted miért mondják azt ezen vers értelmezői, hogy nyelvhasználata rendkívül magas fokon esztétizált? (Válaszodhoz vizsgáld meg a szóképeket, alakzatokat, stíluszinteket!)
- Milyen beszédhelyzeteket jelenít meg a vers?
- Kikkel és mikkel folytat dialógust az „elbeszélő”?
- Hogyan és miért jelennek meg a műben a Radnóti költészete számára oly fontos idill elemei?
- Értelmezd az utolsó előtti verssor reményre vonatkozó érvelését („a hold ma oly kerek!) a logika és az asszociatív erő szempontjaiból!
- Az utolsó sor összefüggésében hogyan képzelned el a mű beszédhelyzetét?
- A vers az életnek és halálnak milyen minőségeit szembesíti?
- Foglald össze, hogy szerinted a vers beszélőjének milyen az élet- és halálértelmezése!

c)

RADNÓTI MIKLÓS: ELSŐ ECLOGA

Quippe ubi fas verum atque nefas: tot bella per orbem
tam multae scelerum facies; ...

Vergilius

PÁSZTOR

Régen láttalak erre, kicsalt a rigók szava végre?

KÖLTŐ

Hallgatom, úgy teli zajjal az erdő, itt a tavasz már!

PÁSZTOR

Nem tavasz ez még, játszik az ég, nézd csak meg a tócsát,
most lágyan mosolyog, de ha éjszaka fagy köti tükrét
rádvicsorít! mert április ez, sose higgy a bolondnak, -
már elfogytak egészen amott a kicsiny tulipánok.
Mért vagy olyan szomorú? nem akarsz ideülni a kőre?

KÖLTŐ

Még szomorú se vagyok, megszoktam e szörnyű világot
annyira, hogy már néha nem is fáj, - undorodom csak.

PÁSZTOR

Hallom, igaz, hogy a vad Pirenéusok ormain izzó
ágyucsovok feleselnek a vérbefagyott tetemek közt,
s medvék és katonák menekülnek el onnan;
asszonyi had, gyerek és öreg összekötött batyuval fut
s földrehasal, ha fölötte keringeni kezd a halál és
annyi halott hever ott, hogy nincs aki eltakarítsa.
Azt hiszem, ismerted Federícót, elmenekült, mondd?

KÖLTŐ

Nem menekült. Két éve megölték már Granadában.

PÁSZTOR

Garcia Lorca halott! hogy senki se mondta nekem még!
Háborúról oly gyorsan iramlík a hír, s aki költő
így tűnik el! hát nem gyászolta meg őt Európa?

KÖLTŐ

Észre se vették. S jó, ha a szél a parázst kotorászva
tört sorokat lel a máglya helyén s megjegyzi magának.
Ennyi marad meg majd a kíváncsi utódnak a műből.

PÁSZTOR

Nem menekült. Meghalt. Igaz is, hova futhat a költő?
Nem menekült el a drága Attila se, csak *nemet* intett
folyton e rendre, de mondd, ki siratja, hogy így belepusztult?
Hát te hogy élsz? visszhang jöhet-é szavaidra e korban?

KÖLTŐ

Ágyudorej közt? Üszkösödő romok, árva faluk közt?
Írok azért, s úgy élek e kerge világ közepén, mint
ott az a tölgy él; tudja, kivágják, s rajta fehérlik
bár a kereszt, mely jelzi, hogy arra fog irtani holnap
már a favágó, - várja, de addig is új levelet hajt.
Jó neked, itt nyugalom van, ritka a farkas is erre,
s gyakran el is feleded, hogy a nyáj, amit őrzöl, a másé,
mert hisz a gazda se jött ide hónapok óta utánad.
Áldjon az ég, öreg este szakad rám, míg hazaérek,
alkonyi lepke lebeg már s pergeti szárnya ezüstjét.

1938

Kérdések és feladatok a versértelmezéshez:

- A mottó kapcsán nézz utána műfordításban, szakkönyvekben, interneten az alábbiaknak:
 - (1) Hogyan hangzik magyarul a latin verssorok fordítása?
 - (2) Mit tudunk arról a történelmi helyzetről, amelyben Vergilius az idézett eklogát írta?
 - (3) Milyen történelmi és tematikus összefüggéseket tudnál felvázolni a mottó és a vers szövege között?
- Az antik bukolikus idill milyen toposzai jelennek meg a műben?
- Hogyan értelmeződnek át a fentiek ebben a kontextusban?
- Milyen összefüggést teremt a szöveg a versbéli természet „viselkedése” és az elbeszélte történelmi események között?
- Milyen viszonyban vannak egymással a vers beszélői?
- Kik a versben utalásszerűen megjelenő költők?

- Milyen életrajzi és költői magatartásbeli összefüggések alapján kerülhettek a szövegbe?
- Milyen ars poetica fogalmazódik meg a műben?
- Értelmezd a kivágásra szánt, fehér keresztel megjelölt tölgy metaforáját a kulturális kontextusok és a költői szerepfelfogás vonatkozásában!

d)

PILINSZKY JÁNOS: GÓTIKA

A csúszó-mászó, belefeledkezve
vállra omló hajadba, figyelni
romolhatatlan, veszendő tökélyed.

A senki néz.
A semmi néz.
Az ízeltlábú nézi a napot.
A tört, a gyúrt, a szaggatott
a kereket, lángolót, mozdulatlant.

Most minden egy. Együtt van. Egybeolvad.
A mindenség modellje, áll a templom.

1975

Kérdések és feladatok a versértelmezéshez:

- Milyen kultúrtörténeti (teológiai, építészeti, képzőművészeti, irodalmi stb.) ismereteket tudsz felidézni a cím kapcsán?
- Mennyi és milyen jellegű szerkezeti egységre tagolnád a szöveget?
- Szerelmes vagy spirituális szövegnek érzed-e inkább a művet?
- Értelmezd a vers féreg/csúszómászó, nap, senki, semmi metaforikájának lehetséges jelentésköreit!
- Vesd össze a *Gótika* és az *Apokrif* nyelvhasználatát!
- Hol és hogyan jelennek meg a szövegben az abszurditás és a groteszk esztétikai minőségei?
- Szövegértelmező munkád elvezetett-e téged a művel való problémamentes dialógushoz?
- Érvelj az előző kérdésre adott válaszod mellett!

e)

PILINSZKY JÁNOS: RAVENSBRÜCKI PASSIÓ

Kilép a többiek közül,
megáll a kockacsendben,
mint vetített kép hunyorog
rabruha és fegyencfej.

Félelmetesen maga van,
a pórusait látni,
mindene olyan óriás,
mindene oly parányi.

És nincs tovább. A többi már,
a többi annyi volt csak,
elfelejtett kiáltani
mielőtt földre roskadt.

1959

Kérdések és feladatok a versértelmezéshez:

- Miképpen értelmezi át a *Ravensbrücki passió* az újszövetségi passiótörténet összefüggéseit?
- Értelmezd a versben megjelenő álló- és mozgóképi metaforika jelentésteremtő erejét!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

Válaszelemek az esszékhez:

- a) A vers címe Proust regényfolyamát, az *Eltűnt idő nyomában* idézi, hiszen a vers is régmúlt élmények hangulatát idézi fel. De míg a nagyregényben az idősíkok átjárják egymást, addig a versben a kétféle múlt és a jelen kontúrjai rendkívül határozottak maradnak. A hexameteres verselés és számos motívum (pl. borozás, baráti társaságban versírás, beszélgetés, szerelmes, gyönyörű, fiatal asszonyok stb.) az antik idill műfaji hagyományait idézi, és ebben a hangulatban eleveníti fel a múlt harmonikus időszakát. Ezzel kerül éles ellentétbe a múltnak az a rétege, amelyben a sokarcú háború betört a megidézettek életébe (ebben a vonatkozásban a hexameteres forma eposzi összefüggése is exponálódik, főleg, amikor a hősi halottakról esik szó). A jelen pedig az idilli állapot végleges eltűnését, a holtak emlékképei közepette a gyászt és a saját halálra való várakozást konstatálja-jövendőli – így válnak paradox módon különösen *elevenné* a vers antikizáló halál- és alvilág-metaforái (pl. múltak iszapja – vö. az Alvilág mocsaraival, mocsos éj – vö. az Alvilág örök napszakával és a vergiliusi Charon-alak szennyességével), míg az egész mű az eltemetlenség horizontjába kerül, amely az antikvitásban a legrettenetesebb, mindenhol kirekesztett „létformát” jelenítette meg. A beszélő hangvétele végig elégikus és személyes, de ez az utóbbi modalitás a vers folyamán egyre fokozódik (ld. a harmadik személyű igealakokat első személyűek váltják fel), míg a mű végére az emlékképek felidézése már-már a beszélő temetetlen holtta válására való felkészülésként értelmeződik át.

- b) A versforma 14 vagy 13 szótagos nibelungizált alexandrin, a francia alexandrin (magyar változata: hatos vagy hatodfeles jambus, a 3. versláb után sormetszettel) és a nibelungi sor (hetedfeles jambus, a 4. csonka láb után sormetszettel) ötvözete.

Radnóti a középkori német költők fordítása közben ismerkedett meg alaposabban ezzel a versformával. Mivel a náciizmus értelmezéséhez hozzátartozik az a kontextus is, hogy ebben az európai modernitás történetében oly páratlanul termékeny német szellem mintegy pokolra száll, így különös jelentősége van e versforma kiválasztásának (természetesen ez egy pillanatig sem jelenti azt, hogy a Shoa valamiféle német bűnösség megjelenése volna, nyilvánvalóan ebben az esetben az európai modernitás egésze került szembe egyfajta rettenetes határhelyzettel).

Radnóti egyedül ebben a versében jelölte a fenti versforma sorközépi metszetét az írásképben is hosszabb szóközzel. A kihagyás a cezúrát hangsúlyozza, ez a szünet mintegy megzökkeníti a sorokat, és e „zökkenőket” nyilvánvalóan a vers esetleges előadásának is érzékeltetnie kell. A vers írásképének és akusztikus világának szétesése mintha az artikulált nyelvben, beszédben → kultúrában megtapasztalható világ „kizökkenését” érzékeltetné.

A vers első szerkezeti egysége (1–10. sor) egy állítást és egy cáfolatot tartalmaz: az első hat sorban bolondságként jelenik meg az emberi lét értelmezhetőségének horizontja, s e bolondság indoklásaképpen négy sorban vizionálódik az elpusztult világ apokaliptikus látványa, melyben leginkább talán az a rettenetes igazság nyilvánul meg, hogy nyoma sincs az asszonyalakban és egy humanizált halálban metaforizált interperszonális világnak, hanem dolgok és természeti tárgyak felperzselt képei jelennek meg csupán.

A második szerkezeti egység első nyolc sorában a fentiekben bolondságnak minősített értékvilág egy már-már túlfeszítetten idillikus megformálása következik be: az esztétikai ízlésítélet pontos arányérzékével a giccs határán „egyensúlyoz” a későnyári alkonyat csendéletének megjelenítése. A kényes egyensúly megtartásának egyik biztosítéka az ősz közeledtének jelzése e képsorban: ez a kronotoposz a szöveget a halál előtti utolsó fellobbanás kontextusába helyezi. Így e túlfeszített látomás mintegy az agónia víziójává is válik, búcsúvá attól a szövegvilágtól, amely az életmű legotthonosabb tája lett.

A vízió realizálhatatlanságának kontextusát erősíti az utolsó két sorban a hold kerekességének mint érvnek megjelenése: így az abszurditás, a puszta álmodozás, a „holdkórosság”, az elérhetetlenség összefüggésbe helyeződik a létezés épsége visszanyerésének vágyképe.

Az utolsó sor mintegy visszamenőleg szituálja az egész verset: mintha egy már földre rogyott halálraítélt belső monológját hallottuk volna. Ebben az összefüggésben mintegy lebegve marad annak értelmezhetősége, hogy a kérdés hordozza-e még a valódi motiváció lehetőségét, vagy csupán az agonizáló vizionálás egy újabb mozzanata. Az utolsó *Razglednica* ismeretében pedig olyan intertextuális erőter keletkezik a két szöveg között („Kiálts rám! s fölkelek!” – „Der springt noch auf, – hangzott fölöttem. / Sárral kevert vér száradt fülelmen.”), amely az *Erőltetett menet*et mintegy az utolsó vers anticipációjává teszi.

- c) A vergiliusi mottó az isteni jog alapján megengedett (*fas*) és tiltott (*nefas*) dolgok totális összekeveredését az egész földkerekségen ezer arcban tomboló háború képzetével jeleníti meg. Vergilius eklogáiban a bukolikus hagyomány mint a versvilágban csak töredékeiben jelen lévő képződik meg, azaz mint olyan tradíció, melyet a végeérhetetlen polgárháború világképet megkérdőjelező tapasztalata dekonstruál. Hiába van jelen a tavaszi, ligetes tájban a „pásztor”, aki mély emberi és kulturális összhangban beszélget a „költővel”, a természettel, embertársával és önmagával összhangban élő és e harmóniát műalkotássá formáló, idilli ember létére már a versvilágban sincs lehetőség. Amint a tavasz a zsendülő élet gyengédsége helyett jégfoggal belemarhat a szép látszatot elhívó közeledőbe (vö. Vörösmarty *Előszavának* alakoskodó tavaszképzetével), úgy a háborús közegben sincs mód a költői szó meghallására. Így a versben a spanyol polgárháborúban önként résztvevő és hősi halált szenvedő Garcia Lorca és a saját és a történelem démonai elől az öngyilkosságba menekülő József Attila figurái a létezés kibírhatatlan immoralitásával való végletes és végzetes emberi és költői szembefordulást példázzák.

A nagy elődök nyomán a versbéli beszélő önmagára is úgy tekint, mint aki halálra szánt, de utolsó leheletéig alkotni akar, mintegy szembefordulva az ember szellemi méltóságát meggyalázó történelmi helyzettel. A fehér keresztrel megjelölt tölgy metaforája a halálraítéltségen túl az antik és zsidó-keresztény kultúra összetartozását is megjeleníti: Juppiter szent fája viseli a jézusi keresztáldozat ikonját. Így a mártírhálálra készülő beszélő mintegy önmagában jeleníti meg a hagyományos értelemben vett európai kultúra szerkezetét, kulturális tradíciók egymásba-játszásából adódó struktúráját. Az áldozati halálra szánt „költő” így mintegy a szabadulás/megváltás útját is mutatja: a többieknek is vissza kell térniük a háborús tébolyból saját szellemi méltóságukhoz. Így fonódik össze a műbeli költőben az áldozati és a váteszszerepkör.

- d) Az *Apokrif*ben megismert, elhallgatásokkal teli, ütött-kopott, szegényes nyelvhasználathoz képest ez a vers kifinomult, „emelkedett stílusban”, már-már dekoratív irodalmiassággal megfogalmazott szöveg.

A cím is, a vers egésze is a befogadótól meglehetősen elmélyült kultúrtörténeti tájékozottságot vár el: a virágzó középkor Európája világgépének ismeretét, amely a biblikus üdvtörténet kontextusában értelmezte a létezés egészét. A gótikus katedrálisok égbe nyúló íveikkel, sajátos, rafináltan kiszámított fényviszonyú belső terekkel a korabeli ember számára mintegy modellálták Isten kifürkészhetetlen nagyságát, titokzatos szépségét. A festmények és az oltáron nap mint nap lejátszódó áldozati cselekmény viszont Isten létének azt az aspektusát mutatta be, amely a megváltástörténetben megtestesülve mintegy eksztatikus szeretet-egységre lép az emberrel. Vagyis a középkori ember a gótikus katedrális terében egyszerre szemlélhet-e Isten és önmaga végtelen ontológiai távolságát (vö. csúszó-mászó \leftrightarrow tökélyed; ízeltlábú \leftrightarrow nap) és Isten emberszeretetének ugyancsak végtelen nagyságát.

Ez utóbbit már az Ó- és Újszövetség is szívesen jelenítette meg egyfajta szerelmi metaforikával (ld. Izajás és Ozeás prófétai könyveinek egyes helyeit, az Énekek énekét, a menyegzőhöz kapcsolódó jézusi példabeszédeket), melyet tovább variált, gazdagított a középkori himnusz-költészet és misztikus irodalom. Pilinszky költészetében ez a hagyomány úgy variálódik, hogy számos verse – így a *Gótika* is -- értelmezhető egyszerre spirituális és szerelmi szöveggként. De a Pilinszky-versek esetében a fenti együttállás már a létezés abszurditásának kontextusában fogalmazódik meg, egyfajta negatív teológiaként (ld. a „romolhatatlan, veszendő tökélyed” oxymoronjában megjelenő paradoxitást, ill. „A senki néz./ A semmi néz.” kijelentéseinek azt az értelmezési lehetőségét, hogy a „senki” a féreg, az Istenhez képest féregszerű ember, a „semmi” viszont maga Isten. (Vö. A Pilinszky számára egyik legfontosabb vallásfilozófus, Simone Weil megállapítását: „A világ: egzisztál, irreális és rossz. Isten: nem egzisztál, reális és jó.” (In: Pilinszky János: *Szög és olaj*. Bp., Vigilia, 1982, 308. old.).

A vers a versszakok szerint tagolódik három szerkezeti egységre. Az első finom enjambementjaival, szerelmes verset idéző, gyöngéd szóhasználattal (pl. belefeledkezve vállra omló hajdabá) szólal meg. E cizelláltságot sajátosan, már-már groteszk módon ellenpontozza a hajba furakodó féreg holttestet és/vagy mocskot idéző képze. A második versszak két filozofikus megállapítással indul, amelyet aztán az ízeltlábú és a nap (ez az égítést az Ó- és az Újszövetségben – annyi más kultúrkör, pl. az egyiptomi teologikus képalkotásával egybehangzóan – Isten egyik metaforájaként jelenik meg) gazdag metaforikája fejt ki. E gondolati struktúrák erőteljesen emlékeztetnek a skolasztikus filozófia intenzív, definitív jellegű nyelvhasználatára (pl. az ember: értelmes állat; a béke: a rend nyugalma stb.).

A harmadik versszak első sora három, két és egy szavas, mintegy folyamatosan sűrűsödő kijelentésekkel járja körül az eggyé válás gondolkörét, amely egyszerre idézi fel a Szentháromság és az istenemberség misztériumát, az abszurditás közegében megjelenő Isten-tapasztalat feszültségét. A záró sor a címre utal vissza, így mintegy bekereteződik a vers, és e keret sajátos interpretációs bizonytalanságba is helyezi a szöveget: lehet, hogy az abszurdítások, a kvázi-szerelmi nyelvhasználat révén az olvasó és a vers között konstruálódó közösség-érzet tévedés lett volna, és a vers „csupán” egy rég letűnt kor világgépét érzékeltette kongeniálisan absztrakt megjelenítő erővel? A féreg-léttel együttérzőnek tűnő és az isteni nap után szerelmesen vágyódó hang tehát valójában nem hordozott affektusokat, hanem a tárgyiasítás erejét kevertük volna össze az érzelmi hangoltság intenzitásával? A mű nem ad választ kérdéseinkre, „csupán” – a gótikus katedrálisok ívei feszítávjainak analógiájára – beletart minket ontológiai–antropológiai–etikai erőterébe.

e) A passiótörténet áthelyeződik a ravensbrücki lágerbe, vagyis ami ott folyik, az a passiótörténet újra-jelenvalóvá-válása → reprezentációja.

A vers végig E/3. személyben fogalmaz, egyfajta személytelen aktívumban. A főszereplő ugyan „kilép a többiek közül”, de egyáltalán nem egyénítődik, ő is csak egy „rabruha és fegyencfej”, akár a többiek, vagyis bárki lehetne a foglyok közül. Még hangja, szava sincs, amivel egyénivé válhatna.

A Jézus-figura elszemélytelenedik, minden egyes rab egy a többiek közül, és mindegyikük meggyilkolásakor újra megtörténik a passiótörténet, vagyis a passiótörténet egyszerre válik teljesen egyetemessé és teljesen anonimá. Akár a névtelen fegyenc, úgy Isten is „óriás és parányi”: egyrészt túl közel van (minden egyes fegyenc bőrébe bújva), másrészt túl távol (milliónyi személytelenné tett halálban). Emberi tekintettel nem elérhető.

A Getsemáné-kerti magányos halállal való tusakodás is személytelenné válik és egyaránt értelmezhető ember és Isten vonatkozásában: mindketten magányosak.

A filmes megjelenítés légkörét érzékelteti a szöveg egyetlen kifejtett hasonlatával: „mint vetített kép, hunyorog”. A hunyorgás így többértelművé válik: egyrészt a fegyenc is hunyoroghat, másrészt a vetített kép egy jellegzetes hibája is lehet ez a vibrálás (vö.: a nációk elég rendszeresen filmeztek a foglyokat, és a versnek lehetséges egy olyan olvasata is, mintha egy archívumból előkerült, sérült felvételt néznénk; lehetséges intertextus: Bergman *Kígyótozás* c. filmjében Vergerus dr. halála); „a pórusait látni” – egy szuperplán beállítást is felidézhet; a „mindene olyan óriás, / mindene olyan parányi” egy sajátos, éles vágásos plánváltás képzetét is felkeltheti. Hasonlóképpen a szöveg egyik legerőteljesebb, szinesztézikusnak is tekinthető metaforájában – „kockacsend” – egybejátszik a térképzet és a filmkocka fogalma.

E médium megjelenése a beszélő helyzetét sajátosan elszemélyteleníti, mintha egy kamera beszélne hozzánk. Így a vers minden rétegében tulajdonképpen a személytelenné válás egyetemes passiótörténete folyik.

(Felhasznált szakirodalom: *A magyar irodalom története – 1920-tól napjainkig*. Szerk. Szegegy-Maszák Mihály, Veres András. Bp., Gondolat Kiadó, 2007; Lőrincz Csongor: *Kép, szöveg és személytelenítés a transzcendens kommunikáció leépülésének lírájában* 507–519. old; felh. szövegrész: 514. old.)

4. VILÁGLÁTÁSOK JÁTÉKAI

WEÖRES SÁNDOR ÉS NEMES NAGY ÁGNES KÖLTÉSZETÉRŐL

3+1 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

T/1.

46. oldal

3+2 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja az, hogy a modul nehéz, költői szövegeinek értelmezését hangulatilag előkészítse: ha a diákok úgy érzik, hogy egy asszociációs „hullámhosszon” vannak a szövegekkel, akkor valószínűleg nagyobb kedvvel fognak küzdeni a jelentésteremtések rendkívül nehéz verseivel.
- Az óra elején az osztály létszámának megfelelően 4-6 fős kooperatív csoportokat hozunk létre.
- A ráhangolódási feladatot a diákok egyénileg oldják meg, majd a csoport négy tagja megosztja egymással a négy különböző hívószó kapcsán támadt asszociációit. Ha a csoportnak több tagja van, akkor bizonyos tanulónak számjelzésük is lesz, pl. A1, B2 stb., és ők valamelyik hívószón megosztóznak az azonos betűjelű tanulóval; külön érdekesség lesz majd, hogy azonos témakörben valószínűsíthetően mennyire másképp fognak asszociálni.
- A szövegértelmező munka végén a diákok majd visszatérnek asszociációikra, és megvizsgálják, hogy mennyi előfeltevésük és miképpen igazolódott be a versekből. A négy hívószót – JÁTÉK, RITMUS, VARIÁCIÓ, PERMUTÁCIÓ (SORRENDCSERE) – a tanár osztja ki szóban a csoportok általa A, B, C, D kezdőbetűvel megjelölt diákjainak.

Kiemelt készségek, képességek: kreatív fantázia, empátia

Célcsoport – differenciálás: 4-6 fős heterogén csoportok

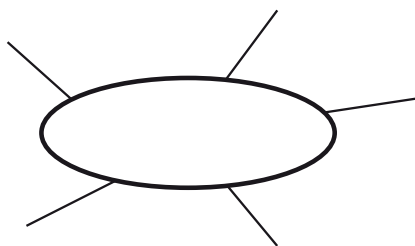
Munkaformák: egyéni, csoport

Módszerek, eljárások: pókhálóábra, csoporton belüli megbeszélés

A következő három órán a 20. századi magyar költészet két rendkívüli formátumú, ugyanakkor rendkívüli módon eltérő hangvételű költőjének, Nemes Nagy Ágnesnek és Weöres Sándornak a költészetére fogunk egy-egy futó pillantást vetni. Valószínűleg mindkettőjüktől ismertek műveket már kiskorotoktól fogva, most pedig megpróbálunk legalább ízelítőt kapni a szakirodalom által személytelen hangvételűnek nevezett költészetükből, amely Nemes Nagynál természet- és etikaközpontú, Weöresnél pedig alakváltóan filozofikus és játékos szemléletű.

1. Szabad asszociáció hívószavak mentén

A megkapott hívószóhoz társított asszociációidról készíts pókhálóábrát, majd az eredményt beszéld meg csoporttársaiddal!

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2. feladat

T/2.

46. oldal

30 PERC

Tanári instrukciók

- Az instruált, kreatív szövegalkotási feladatok célja, hogy a diákok ráhangolódjanak a két életmű személytelen lírai látásmódjának variatív-konstruktív logikájára a személyes megtapasztalás élménye által. Így remélhetőleg majd könnyebben, az intellektuális erőfeszítésre és a lírai szemléletváltás szellemi kalandjára nyitottabban közelítenek a második és harmadik tanóra komoly befogadói nehézségeket támasztó versei felé.
- Az óra elején az osztály létszámának megfelelően létrehozott 4-6 fős kooperatív csoportokat A) és B) betűjellel látjuk el, természetesen mindkét csoportból több fog létrejönni. A reflektálási szakaszban így módunk lesz mindig más-más A) és B) csoportokat megszólaltatni, meghallgatni.
- Az A) csoportok egy nagy, két részre osztott csomagolópapírt kapnak, melynek egyik oldalán Weöres Sándor *Kockajáték* című verse olvasható. Az f) feladat során megszülető közös alkotás erre a nagy csomagolópapírra készül, a Weöres-vers mellé, oly módon, hogy az íráskép alapján pontosan követhető legyen a párhuzamos szerkesztés.
- A B) csoportok esetében a tanulók egy, a táblára vagy falra függesztett, esetleg a munkaasztalukra fektetett nagy csomagolópapírnál dolgoznak, amelynek az egyik fele le van takarva. A letakart félre előre fel van írva Nemes Nagy Ágnes *Nyári rajz* című verse:

NYÁRI RAJZ

Hogy mit láttam? Elmondhatom.

De legjobb, ha lerajzolom.

Megláthatod te is velem,

csak nézd, csak nézd a jobb kezem.

Ez itt a ház, ez itt a tó,

ez itt az út, felénk futó,

ez itt akác, ez itt levél,

ez itt a nap, ez itt a dél.

Ez borjú itt, lógó fülű,

hasát veri a nyári fű,

ez itt virág, ezer, ezer,
 ez a sötét gyalogszeder,
 ez itt a szél, a repülés,
 az álmodás, az ébredés,
 ez itt gyümölcs, ez itt madár,
 ez itt az ég, ez itt a nyár.

Majd télen ezt előveszem,
 ha hull a hó, nézegetem.
 Nézegetem, ha hull a hó,
 ez volt a ház, ez volt a tó.

- A másik fél-lap felső harmadában és alsó harmadában a vers első és utolsó négy sora olvasható. Ezt úgy írjuk fel, hogy a megfelelő sorok párhuzamosan álljanak a letakart, eredeti vers soraival. A diákok kapnak még 24 összekevert papírcsíkot, amelyen a középső rész darabjai szerepelnek (lásd az eszközknél).
- A feladat az, hogy a csomagolópapíron a vers középső részét a papírcsíkokból állítsák össze, az alábbi információk segítségével:
- A papíron aláhúzással pontosan meg van adva az a hely, ahová a megfelelő papírcsíkot be kell illeszteni (12 sor), valamint minden egyes „kitöltendő” sor elején meg van adva a sor szavainak száma.
- A rögzített helyviszonyok azért vannak, hogy majd az összehasonlításkor pontosan egymás mellé kerüljenek a diákok és Nemes Nagy verssorai.
- (Ennek a feladatnak forrása: Petőfi S. János – Benkes Zsuzsa: *Elkallódni megkerülni. Versek kreatív megközelítése szövegtani keretben*. Országos Továbbképző, Taneszközfejlesztő és Értékesítő Vállalat, Veszprém, 1992)
- A feladat megoldása után a diákok számára valamilyen formában hozzáférhetővé kell tenni az eredeti Nemes Nagy-verset is, pl. számítógépes formában, fénymásolatban, kötetben való leőhely megadásával.
- A csoportmunkák alkotói eredménye a következő lépésben frontálisan megtekintésre kerül, a házi feladatban pedig majd egyéni reflexió tárgyává válik.

Kiemelt készségek, képességek: A): szövegalkotás, megfigyelés, korábbi tudás felidézése és kreatív adaptációja; B): fantázia, empátia, nyelvi kreativitás, saját alkotó tevékenység reflexiója

Célcsoport – differenciálás: a korábbi csoportok

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: mozaik, tanári kalauz, megadott szempontok alapján művészi jellegű szöveg közös alkotása

Eszközök: csomagolópapírok szövegekkel, jelzésekkel, papírcsíkok szövegekkel, ragasztó

EZ ITT A HÁZ	EZ ITT A TÓ	EZ ITT AZ ÚT	FELÉNK FUTÓ
--------------	-------------	--------------	-------------

EZ ITT AKÁC	EZ ITT LEVÉL	EZ ITT A NAP	EZ ITT A DÉL
EZ BORJÚ ITT	LÓGÓ FÜLŰ	HASÁT VERI	A NYÁRI FŰ
EZ ITT VIRÁG	EZER, EZER	EZ A SÖTÉT	GYALOGSZEDER
EZ ITT A SZÉL	A REPÜLÉS	AZ ÁLMODÁS	AZ ÉBREDÉS
EZ ITT GYÜMÖLCS	EZ ITT MADÁR	EZ ITT AZ ÉG	EZ ITT A NYÁR

2. Legyünk társalkotók!

A) Weöres Sándor: *Kockajáték*

a) Olvassátok el az alábbi verset!

WEÖRES SÁNDOR: KOCAJÁTÉK

elkallódni megkerülni
ez volt teljes életem
jó volt tengerparton ülni
habok játszottak velem

ez volt teljes életem
elkallódni megkerülni
habok játszottak velem
jó volt tengerparton ülni

habok játszottak velem
jó volt tengerparton ülni
elkallódni megkerülni
ez volt teljes életem

jó volt tengerparton ülni
habok játszottak velem
ez volt teljes életem
elkallódni megkerülni

(1980)

b) Válaszoljatok a táblázat kérdéseire!

AZ ÍRÁSKÉP ADTA SZÖVEGTAGOLÁS TEKINTETÉBEN HOGYAN FELEL MEG ÉS HOGYAN TÉR EL A FENTI VERS A LEGKONVENCIONÁLISABBNAK TEKINTHETŐ TAPASZTALATAITOKTÓL?	
MEGFELEL	ELTÉR

c) Jelöljétek írásban a sorok ritmikai tagolását és szótagszerkezetét! (Elég egy versszakét!)

d) Jelöljétek írásban a sorok rímszerkezetét! (Mind a négy versszakban!)

e) Jelöljétek:

- az egyes sorokat az első szótagjukkal: *el; ez; jó; ha*,
- az egymás után következő versszakokat az A B C D betűkkel,
- az egymás után következő sorokat az 1, 2, 3, 4 számokkal!

A fenti jelölések segítségével egészítsétek ki az alábbi szerkezeti ábrát!

	A	B	C	D
1				
2				
3				
4				

f) A vers négy alapsora helyett hozzatok létre olyan, más szavakból felépített négy sort, amelyekkel a soroknak ugyanaz a „játéka” eljátszható, mint a négy Weöres-sorral! Szövegalkotásotoknál vegyétek figyelembe a vers által adott alábbi „nyelvi játékszabályokat”:

- az első sor két ellentétes értelmű igekötős igéből áll
- a második sor az első logikai összefüggésében az életre vonatkozó, összefoglaló jellegű megállapítást fogalmaz meg
- a harmadik sor egy múlt idejű, helyeslő-megerősítő jellegű megállapítást fogalmaz meg
- a negyedik ez utóbbinak „képszerű” alátámasztása
- a harmadik és a negyedik sor közös metaforikus asszociációs körből származik.

Megoldásokat írjátok a csomagolópapírra az eredeti vers mellé!

B) Nemes Nagy Ágnes: *Nyári rajz*

a) Olvassátok el a csomagolópapír felső és alsó egyharmadában (is) feltüntetett versrészleteket!

NEMES NAGY ÁGNES: NYÁRI RAJZ

Hogy mit láttam? Elmondhatom.
De legjobb, ha lerajzolom.
Megláthatod te is velem,
csak nézd, csak nézd a jobb kezem.

(...)

Majd télen ezt előveszem,
ha hull a hó, nézegetem.
Nézegetem, ha hull a hó,
ez volt a ház, ez volt a tó.

- b) A rendelkezésekre álló 24 papírcsíkból alkossátok meg a vers középső részét az alábbi információk segítségével:
- a papíron aláhúzással pontosan meg van adva az a hely, ahová a megfelelő papírcsíkot be kell illeszteni (12 sor),
 - valamint minden egyes kitöltendő sor elején meg van adva a sor szavainak száma.
- c) Fogalmazzatok meg röviden írásban megoldásotok indoklását: miért éppen ezeket a sorokat és ebben a sorrendben választottátok!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- A)
b)

AZ ÍRÁSKÉP ADTA SZÖVEGTAGOLÁS TEKINTÉBEN HOGYAN FELEL MEG ÉS HOGYAN TÉR EL A FENTI VERS A LEGKONVENCIONÁLISABBNAK TEKINTHETŐ TAPASZTALATAITOKTÓL?

MEGFELEL	ELTÉR
a sorok nem töltik ki a teljes írófelületet; a sorok megközelítőleg azonos hosszúságúak; a sorok versszakokba tagolódnak; a versszakok azonos hosszúságúak	nincs interpunkció sem a versszakok között, sem a verssorokon belül; nincs nagybetű használat sem a versszakok elején, sem a verssorokon belül; mind a négy versszak ugyanabból a négy verssorból épül fel, amelyeknek változik a sorrendje

- c) elkallódni | megkerülni 4+4
ez volt teljes | életem 4+3
jó volt tenger | parton ülni 4+4
habok játszott | tak velem 4+3
- d) 1. versszak: abab -- keresztrím
2. versszak: baba – keresztrím
3. versszak: baab – ölelkező rím
4. versszak: abba – ölelkező rím

e)

	A	B	C	D
1	<i>el</i>	<i>ez</i>	<i>ha</i>	<i>jó</i>
2	<i>ez</i>	<i>el</i>	<i>jó</i>	<i>ha</i>
3	<i>jó</i>	<i>ha</i>	<i>el</i>	<i>ez</i>
4	<i>ha</i>	<i>jó</i>	<i>ez</i>	<i>el</i>

f) csoportfüggő

B) csoportfüggő

REFLEKTÁLÁS

3. lépés: 3. feladat

T/3.

49. oldal

5–7 PERC

Tanári instrukciók

- Az óra 35. percében az A) csoportok bemutatják a csomagolópapírra írt Weöres-variációjukat, a B) csoportok számára pedig a tanár „leleplezi” a csomagolópapíron a Nemes Nagy-verset.
- A diákok 5-7 perces vélemény-nyilvánítását követően a tanár kiadja az egyéni házi feladatot, amely mindenkinek az lesz, hogy rövid esszé formájában fogalmazza meg véleményét az eredeti és a diákok által írt versvariáció viszonyáról.
- A csomagolópapírok mindkét Weöres–Nemes Nagy-órán maradjanak a falon, ha kell, átkerülhetnek kevésbé domináns helyre.

Kiemelt készségek, képességek: önálló vélemény-nyilvánítás, érvelés, figyelem, koncentráció, szövegértés, empátia

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: vita, konstruktív kérdések, miniesszé

3. Verskritika

a) Nézzétek meg egymás „verseit”, és vitassátok meg benyomásaitokat!

b) Házi feladat

Írj rövid esszét arról, hogy mi a véleményed az eredeti Weöres- vagy Nemes Nagy-vers és az általatok írt „variáció” viszonyáról!

Írásodban térj ki arra is, hogy az óra eleji pókhálóábrás feladatban megjelenő asszociációidat mennyiben igazolták és mennyiben borították fel a kreatív feladat megoldása közben szerzett tapasztalataid!

RÁHANGOLÓDÁS

4. lépés: 4. feladat

T/4. 49. oldal
10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat elsődleges célja az, hogy felidézze az előző óra kreatív élményeit, és így hangulatilag megalapozza ezen óra versértelmezéseinek komoly erőfeszítéseit.
- A feladatot a diákok pármunkában végzik, így mindenkinek van módja arra, hogy az előadói és a kritikus szerepkört is kipróbálja.

Kiemelt készségek, képességek: önálló vélemény-nyilvánítás, érvelés, figyelem, koncentráció, szövegértés, empátia

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka

Módszerek, eljárások: kritikai megbeszélés

4. Esszécsere

Párossal olvassátok fel egymásnak rövid esszéiteket, és osszátok meg egymással véleménye-
teket!

JELENTÉSTEREMTÉS

5. lépés: 5. feladat

T/5. 49. oldal
25 PERC

Tanári instrukciók

- A tanulók feladatlapszerűen kidolgozott tanári kalauzokat kapnak. A tanári kalauzok segítségével végzett szövegértési és műelemzési feladatok megoldásának legfőbb célja, hogy a diákok saját tevékenységük révén eleven befogadói tapasztalatot nyerjenek ezen két, rendkívül eltérő természetű objektív líráról.
- A csoportmunka az előző tanórán már létrejött A) és B) betűjelű kooperatív csoportokban folyik. A feladatokat a csoporttagok osszák el egymás között, ahol lehetséges. A tanár folyamatosan figyelje a csoportok munkáját, segítse őket, ha elakadnának.
- A két csoport utolsó részfeladata egy-egy állókép bemutatása. Ezt a feladatot elhagyhatjuk, és akkor az óra utolsó 10 percét (lásd következő lépés) még felhasználhatjuk vagy a csoportmunka idejének meghosszabbítására, vagy a munka eredményének frontális megbeszélésére (ez utób-

bira a 9. lépés kapcsán is nyílik lehetőség, bár nem olyan részletesen): ezt tegyük függővé a csoportok tempójától, képességeitől stb.

Kiemelt készségek, képességek: korábbi befogadói tapasztalatok felelvenítése és összehasonlítása, szövegértés, megadott szempontok alapján végzett interpretáció, empátia, kooperáció

Célcsoport – differenciálás:

Heterogén, a diákok egymásra és önmagukra vonatkozó ismeretei alapján szerveződő csoportokban dolgozunk, de a tanár nyilvánvalóan meg tudja becsülni azt, hogy mely csoportok tudnak nagyon lendületesen és hatékonyan együtt dolgozni. Közülük válasszon ki egy-egy A) és B) csoportot, és bízza meg őket a reflektálási szakaszra az általuk elemzett vers világára vonatkozóan egy állókép előkészítésével. Erre a tanári kiválasztásra azért van szükség, mert a szövegelemző munka „sűrűsége” miatt csak egy bemutatásra van idő – ha egyáltalán –, és ehhez célszerű olyan csoportokat kiválasztani, akiknek szövegértelmező munkáját nagy valószínűséggel nem veti vissza egy plusz feladat.

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: mozaik, szemponttáblázat, tanári kalauz, T-táblázat, kettéosztott napló

Eszközök: A B) csoportok kapnak egy-egy *Bibliát*

5. Szövegértelmezés I.

A) Ki van a tükörben?

Olvassátok el az alábbi verset, majd válaszoljatok a tanári kalauz kérdéseire!

WEÖRES SÁNDOR: RONGYSZŐNYEG

4

Barátom, ki azt mondod, ismersz engem,
nézd meg szobámat: nincsenek benne díszek,
miket magam választottam; nyisd szekrényemet:
benn semmi jellemzőt sem találsz.

Kedvesem és kutyám ismeri simogatásom,
de engem egyik sem ismer. Ócska hangszerem
rég megszokta kezem dombját-völgyét,
de ő sem tud mesélni rólam.

Pedig nem rejtőzöm – csak igazában nem vagyok.
Cselekszem és szenvedek, mint a többi,
de legbenső mivoltom maga a nemlét.

Barátom, nincs semmi titkom.

Átlátszó vagyok, mint az üveg – épp ezért
miként képzelheted, hogy te látsz engem?

- a) Milyen képzeteket kelt bennetek a ciklus címe egyes tagjait (rongy, szőnyeg) és összetételüket (rongyszőnyeg) tekintve?

RONGY	
SZŐNYEG	
RONGYSZŐNYEG	

- b) A verset végigolvasva milyen asszociatív összefüggésbe tudnátok hozni a műben megjelenő „személyiségképet” és a cikluscímet?
- c) Vizsgáljátok meg a versformát, és végezzétek el az alábbi összevetéseket a petrarcai szonettel!

PETRARCAI SZONETT	RONGYSZŐNYEG/4.
2 NÉGYSOROS STRÓFA	
RÍMKÉPLETÜK: ABBA	
2 TERCINA	
RÍMKÉPLETÜK: CDC, DCD	
11 SZÓTAGÚ SOROK	
JAMBIKUS	
3. SZAKASZ UTÁN TARTALMI FORDULAT	
4. SZAKASZBAN OLYKOR TARTALMI FORDULAT	

- d) Hogyan tudnátok leírni a vers dialogikus alapszituációját?
- e) Foglaltok össze, hogy mit tudunk meg a beszélőről a „van” és a „nincs” viszonylatában!

	A BESZÉLŐNEK VANNAK:	A BESZÉLŐNEK NINCS(ENEK):
TEREI		
TÁRGYAI		
KAPCSOLATAI		
KONKRÉT CSELEKEDETEI		
LÉTÁLLAPOTAI		
EGYÉB		

- f) Milyen jellegű az a személyiség-kép, amelyet a fenti fogalmakkal és viszonylatokkal szoktunk leírni?
- g) Milyen ehhez képest a versben megjelenő személyiség-kép?

- h) Miért mondhatjuk, hogy a versben egyfajta *tükörszerű* létforma és gondolkodásmód jelenik meg?
- i) Hány és milyen jellegű *ént* különböztethetünk meg a műben?
- j) Nyelvtanilag a legszembetűnőbb módon hogyan jelenik meg a beszélő állításainak kifejtése? Válaszképpen töltsétek ki a táblázatot!

E/1.SZ. BIRTOKOS SZEMÉLYJELEZETT SZAVAK	
E/1.SZ. IGEALAKOK	
E/1.SZ.-RE VONATKOZÓ NÉVMÁSOK	

- k) Vessétek össze ezt a vers legerőteljesebb önállítással: „igazában nem vagyok”!
Hogyan oldható fel grammatikailag-logikailag ez az ellentmondás?
- l) A fentiek alapján mi mondható a vers által bemutatott létállapot és a nyelv viszonyáról?
- m) A „látszólagos–valójában létező” ellentéteiben mozgó metafizikai gondolkodást jól ismerjük az európai modernitás/későmodernitás irodalmából is (lásd pl. Thomas Mann, Kafka személyiség-felfogását). Miben tér el radikálisan a fentiektől a Weöres-vers beszélője?
- n) Írjátok ki a versből a beszélő önállításait!
- o) Az üveg-lét összefüggésében hogyan értelmezhető a barátinak az a tévedése, hogy ő ismerni véli a beszélőt?
Rövid fejtegetésekben koncentráljatok a „szemlélő–üveg–szemlélt” relációra!
- p) Az üveg-létet a közvetítettség összefüggésében is értelmezhetjük, hiszen ez az áttetsző közeg a megismerő „másik” számára mintegy közvetíti, azaz megtapasztalhatóvá teszi vagy megtapasztalhatónak mutatja az éppen adott „ismereteket”.
Ha a beszélő önmagát az átlátszó üveghez hasonlítja, akkor neki mi a viszonya a közvetítettséghez?
- q) A művészi tevékenység a közvetítettség kitüntetett „terepének” tekinthető. A hagyományos művészetfelfogás összefüggésében milyen jelentéskörök jelentek meg eddig a versben?
Írjátok ki az ebből a szempontból legjellegzetesebb szövegrészt, és most erre vonatkozóan értelmezzétek az ellentmondásosságot!
- r) Milyen kultúrkörből ismertek számotokra – ha egyáltalán – azok az állítások, hogy a „lét = káprázat” és „személyesség: nincs”?
- s) Milyen filozófusok és irodalmárok életművében találkoztatok már ezen kultúrkör gondolkodásmódjával?
- t) Olvassátok el az alábbi szövegrészletet, és vizsgáljátok meg a vers világgépéhez való viszonyát a táblázat kitöltésével!

„...a személyiség teljes feloldódásában a buddhizmus egyik ősi áramlatának tanítását sejthetjük, melynek lényege, hogy az egyén, valamint annak külső és belső világa egyszerű elemekre oszlik. Ugyanakkor ezek az elemek (mint például az életerő, az érzékelés, az öntudat, a születés, a halál, a vágy stb.) maguk is a világtörvény (dharma) végtelen sokaságú megnyilvánulási formái. Azaz, ami számunkra egységes személyiségnek látszik, az a legkülönbélebb dharmák kötege, amelyek csak látszólagosan formálódnak egészé. Így valójában az ember nem más, mint szünet nélkül áramló, mindig megújuló folyamat, tehát megismerhetetlen, állandóságában nem létező. És éppen ez az – átlátszósága és egylényegűsége –, ami lehetőséget ad számára a világmindenséggel való egybeolvadásra.”

(Pethőné Nagy Csilla)

MEGFELELÉSEK	ELTÉRÉSEK

- u) Ezek alapján mi a *Rongyszőnyeg* 4 világképének a viszonya a fentiekben vázolt buddhista létfel-fogáshoz?
Hogyan függ ez össze a vers mint műalkotás autonómiájának gondolatkörével?
- v) A tanárok által kiválasztott csoport a vers egészéről kialakult benyomásai alapján készítsen elő egy állóképet, amelyet a vers felolvasása után, az óra végén bemutat az osztálynak!

B) Költői teremtéstörténet

Olvassátok el az alábbi verset, majd válaszoljatok a tanári kalauz kérdéseire!

NEMES NAGY ÁGNES: EKHNÁTON1 JEGYZETEIBŐL

*Valamit mégis kéne tennem, ²
valamit a gyötrelem ellen.
Egy istent kellene csinálnom,
ki üljön fent és látva lásson.*

*A vágy már nem elég,
nekem betonból kell az ég.
Hát lépj vállamra, istenem,
én fölsegítlek. Trónra bukva
támaszkodj majd néhány kerubra.
És fölruházzalak én, ne félj,
ne lásson meztelen az ég,
a szenvedést kapcsold nyakadra,
mintha kerek vércsik fakadna,
s az legyen langyos köpenyed:
szerettem növényeidet.
S helyezd el ékszeres szivedben:
hogy igazságra törekedtem.*

1 Fáraó az i. e. 14. században, az egyistenhit bevezetője Egyiptomban (Áton = a napkorong istene)

2 A 7 részes ciklusban a kurzív szedés mindig a dialogicitás tipográfiai jele.

Ennyi elég is. Mondd ki: jó itt,
és tedd hatalmas funkcióid,
csak ülj és nézz örökkön át.
Már nem halaszthatlak tovább.

- Az egész versciklus címe: *Ekhnáton*. Milyen várakozásokat kelt bennetek ez a címadás?
- Mivel igazolnátok azt a megállapítást, hogy a versben „Ekhnáton ... nem történelmi személyiség, hanem a szemlélet lírai hőse”? (Schein Gábor)
- A cím összefüggésében a szubjektív jellegű szövegalkotás milyen műfajába tudnátok besorolni a szöveget?
- A *Jegyzeteiből* kifejezés a vers címében milyen képzeteket kelt bennetek a szöveg előzményei és folytathatósága szempontjából?
- A versben alapvetően kétféle dialogikus szituáció jelenik meg. Melyek ezek?
- Mit tudunk meg a versből annak a *gyötrelemnek* és *vágnak* természetéről, amely a beszélőt az istensinálásra indítja? Válaszadásotokban koncentráljatok az alábbi két sorra:

„ki üljön fent és látva lásson.”
„nekem betonból kell az ég.”

- Vessétek össze a vers *istensinálásának* és a bibliai Teremtéstörténetnek, valamint Izajás könyve 6. részének néhány, Isten mibenlétét megvilágító mozzanatát az alábbi táblázat segítségével!

TEREMTÉSTÖRTÉNET / BIBLIA MÁS SZÖVEGHELYEI	EKHNÁTON JEGYZETEIBŐL
„MAJD AZT MONDTA ISTEN: „ALKOSSUNK EMBERT A MI KÉPÜNKRÉ ÉS HASONLATOSSÁGUNKRA...” (TER 1,26.)	
„...LÁTTAM AZ URAT, AMINT MAGAS ÉS KIEMELKEDŐ TRÓNUSON ÜLT...” (IZ 6,1)	
„...SZERÁFOK ÁLLTAK MELLETTE...” (IZ 6,2)	
„AZ ÚR ISTEN EZUTÁN BŐRKÖNTÖSÖKET KÉSZÍTETT AZ EMBERNEK ÉS A FELESÉGÉNEK. FELÖLTÖZTETTE ŐKET...” (TER 3,21)	
„MAJD AZT MONDTA ISTEN: ÍME, NEKTEK ADTAM MINDEN FÜVET, AMELY MAGOT HOZ A FÖLDÖN, S MINDEN FÁT...” (TER 1,29)	
„AZ ÚR ISTEN EKKOR MEGKÉRDEZTE...: „MIÉRT TETTED EZT?” (TER 3,13)	
„ÉS LÁTTA ISTEN, HOGY JÓ.” (TER 1,18)	
„MAJD HALLOTTAM AZ ÚR HANGJÁT, AMINT MONDOTTA: „KIT KÜLDJEK EL? KI MEGY EL NEKÜNK?” EKKOR AZT MONDTAM: „ÍME, ITT VAGYOK, ENGEM KÜLDJ!” ERRE ÍGY SZÓLT: „MENJ, ÉS MONDD ENNEK A NÉPNEK...” (IZ 6, 8-9.)	

- h) Mi a viszonya a két „teremtéstörténetnek”, teremtő–teremtett relációnak egymáshoz?
- i) Hogyan függ össze ez a viszony a modernitás emberképével?
- j) Értelmezzétek Ekhnáton istensége apotheózisának (megistenülésének) egyes mozzanatait a táblázat segítségével!

SZÖVEGHELY	ÉRTELMEZÉS
<i>Hát lépj vállamra, istenem, én fölsegítlek. Trónra bukva támaszkodj majd néhány kerubra.</i>	
<i>És fölruházzalak én, ne félj, ne lásson meztelen az éj,</i>	
<i>...kapcsold nyakadra,legyen langyos köpenyed:...ékszeres szívedben</i>	
<i>....Mondd ki: jó itt, és tedd hatalmas funkcióid, csak ülj és nézz örökkön át.</i>	

- k) A táblázat segítségével értelmezzétek az alábbi szövegrészeket az istencsináló vonatkozásában! A kiemelt szavakra, kifejezésekre koncentráltok!

SZÖVEGHELY	ÉRTELMEZÉS
<i>a szenvedést kapcsold nyakadra, mintha kerek vércsík fakadna</i>	
<i>s az legyen langyos köpenyed: szerettem növényeidet.</i>	
<i>S helyezd el ékszeres szívedben: hogy igazságra törekedtem.</i>	

- l) Írjátok be a táblázatba, hogy a beszédmód milyen idejű és módú, és hogy miképpen értelmezték a dialógus szereplői, az idő és a beszédmód viszonyát!

	ISTENC SINÁLÓ	ISTENSÉG
IDŐ ÉS MÓD		
VISZONY		

- m) A tanárok által kiválasztott csoport a vers egészéről kialakult benyomásai alapján készítsen elő egy állóképet, amelyet a vers felolvasása után, az óra végén bemutat az osztálynak!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

a) például:

RONGY	textilhulladék, apró foszlány, foszolásban levés, töredék, emlék, pejoratív jelző, hitványság, silányság, „Országok rongya, könyvtár a neved!”
SZŐNYEG	szőttes, szövedék, egy helyiség „alapját”, alaphangulatát adja meg, kényelem, otthonosság, mese ← repülőszőnyeg, játék, gyerekkor (vö. a szőnyegen való közös játék), keresés, találás, építés, hempergés, birkózás
RONGYSZŐNYEG	ügyesség, takarékoság, szegénység, kreativitás, színesség, összeszövöttség, vidámság, sérülékenység

b) A versben megjelenő „én” sokféle viszonylatban kerül értelmezésre (pl. személyes tér, tárgyak, gesztusok, cselekedetek), amint a rongyszőnyeg is sokféle anyagdarabból szövődik össze. De ez az „én” minden maghatározási kísérlet alól kicsúszik, mintegy szertefoszlik, ahogy meg akarjuk ragadni – amint a rongyszőnyeg is foszlékony és nem tartós használati tárgy.

c)

PETRARCAI SZONETT	RONGYSZŐNYEG/4.
2 NÉGYSOROS STRÓFA	2 négysoros strófa
RÍMKÉPLETÜK: ABBA	rímtelen
2 TERCINA	2 tercina
RÍMKÉPLETÜK: CDC, DCD	rímtelen
11 SZÓTAGÚ SOROK	szótagszámok: 11, 12, 13, 9 14, 13, 10, 9 14, 11, 12, 8, 12, 11
JAMBIKUS	alapvetően nem jambikus lejtése
3. SZAKASZ UTÁN TARTALMI FORDULAT	3. szakasz után tartalmi fordulat („nem vagyok”)
4. SZAKASZBAN OLYKOR TARTALMI FORDULAT	4. szakaszban részleges tartalmi fordulat („Átlát szó vagyok, mint az üveg”)

d) A beszélő egy egyes szám 2. személyű megszólítottához, egy baráthoz beszél, aki azt állítja, hogy ismeri/látja a beszélőt. A vers ennek az állításnak a cáfolata és a tagadás több szempontból való alátámasztása érvekkel.

e)

	A BESZÉLŐNEK VANNAK:	A BESZÉLŐNEK NINCS(ENEK):
TEREI	szoba	amennyiben nincs, úgy nem is lehet tere
TÁRGYAI	szekrény, hangszer	díszei, jellemző tárgyai/ruhái

KAPCSOLATAI	barátjával, kedvesével, kutyájával	őt ismerő háziállatai, személyei (barát, kedves)
KONKRÉT CSELEKEDETEI	beszél (a megszólítotthoz), simogat, hangszeren játszik	ha legbenső mivolta a nemlét, akkor nem is cselekedhet
LÉTÁLLAPOTAI	cselekszik, szenved, átlátszó	ha nincs, nem is lehetnek létállapotai
EGYÉB		titkai

- f) Az európai/euro-amerikai modernitás személyiség-modellje: az autonóm individuum. Az a bizonyos „Észak-fok, titok, idegenség”, megismételhetetlen egyediség, akinek körvonalait attribútumai és kapcsolatai, valamint a róluk és/vagy általuk önmagáról alkotott narratívák segítségével szoktuk fölvázolni.
- g) Mindennek ellentéte, holott a megszólított úgy gondolja, hogy a fenti kritériumok segítségével ő is ismeri a beszélőt. A versből viszont az derül ki, hogy bár a beszélő látszólag rendelkezik az autonóm individualitás specifikumaival, „igazában” viszont ennek ellenkezője igaz.
- h) Azért, mert a tapasztalati léttel szembeállítja a nemlétet, a versbéli barát, kedves, kutya, hangszer...állításaival, „ismereteivel” mintegy tükörképszerűen szembeszegezi a saját nemlétének kinyilvánítását.
- i) A versben három én jelenik meg: a beszélő én, a mások tapasztalatai által feltételezett én és a nemléte révén elbeszélhetetlen, „teljes” én.
- j)

E/1.SZ. BIRTOKOS SZEMÉLYJELEZETT SZAVAK	barátom; szobámat; szekrényemet; kedvesem; kutyám; simogatásom; hangszerem; kezem; mivoltom; titkom
E/1.SZ. IGEALAKOK	választottam; rejtőzöm; nem vagyok; cselekszem; szenvedek; vagyok
E/1.SZ.-RE VONATKOZÓ NÉVMÁSOK	engem (3x); magam; rólam

- k) A tagadás kontextusában jelennek meg a fenti nyelvi jelenségek.
- l) A hagyományos (költői) nyelvhasználat számára sem ragadható meg a nem-lét, ezért kell a szöveget mintegy indirekt módon, a tagadások, sőt a képzavarok (katakurézis) összefüggésében megalkotni.
- m) A felsorolt szerzőknél a látszatok mögött és a paradoxonok által egy mindenki mástól elkülönülő, egyetlen, egyszeri, önálló univerzumnak soha be nem fejezhető individualitást találunk. A Weöres-vers állítása szerint viszont a beszélő *látszatai mögött nincsen semmi*.
- n) „igazában nem vagyok”
 „legbenső mivoltom maga a nemlét”
 „...nincs semmi titkom. / Átlátszó vagyok, mint az üveg”
- o) Az üveg a maga áttetszőségével látni → megismerni engedi a létezőket; az üvegen át szemléltek „megismerése” révén a szemlélőnek az az illúziója támad, hogy a legjobban magát az üveget ismeri, holott az üveg által látottakra vonatkoznak ismeretei. Az üveg az ő szemlélésének közege, amelyhez mintegy túl közel van a szemlélő látása ahhoz, hogy megismerje.

p) Az üveg-lét teszi lehetővé a közvetítést, azt, hogy az üvegen át megismerhetőkké (?)/ láthatókká váljanak a létezők, vagyis az üveg-lét maga a közvetítettség, tehát a beszélő sajátos, nem individuális létformája maga a közvetítettség.

q) „...Ócska hangszerem / rég megszokta kezem dombját-völgyét, / de ő sem tud mesélni rólam.”

A költészetnek ősi, az antikvitásból származó jelképe a hangszer. A hangszer és a mese összefüggése felidézi az antik költők hagyományos ábrázolását, akik valamilyen húros hangszert (kütharát, barbyton) pengetve mesélnek – sőt, ily módon a mi kultúránk „első”, mitikus jelentőségű költőjének, a trójai háborúról és az ehhez kapcsolódó mesékről éneklő Homérosznak alakja is játékba kerül. De míg az ókorban a hangsúly a meséken volt, a későmodernitásban sokkal inkább a mesélő kerül az érdeklődés homlokterébe, immár róla kellene a hangszernek → a költészetnek mesélnie, de ez a jelen esetben lehetetlen, hiszen a *mesélő nincsen*.

r) Távol-keleti, buddhisztikus gondolkodásmód.

s) Schopenhauer, Nietzsche, Szabó Lőrinc, Tóth Árpád

t)

MEGFELELÉSEK	ELTÉRÉSEK
Az egyén külső és belső világa egyszerű elemekre oszlik; a látszat és valóság tükör-léte; az ember megismerhetetlen, állandóságában nem létező.	Nem jelenik meg valamilyen nagyobb, univerzális kontextus (világtörvény), amelynek a beszélő által bemutatott létforma egy „alesete” volna; nincs szó a világmindenséggel való egybeolvadásról.

u) Alapvető vonásokban rokonságot mutat a vers a fenti világképpel, de semmiképpen sem felel meg neki tökéletesen. Így a vers nem válik egy filozófiai világkép illusztrációjává, hanem abból „csupán” ihletet merítve autonóm világot teremt.

B)

a) Mivel egy kultúrtörténetileg azonosítható figuráról van szó, valamiféle archaizáló és történetmesélő jellegű művet, műsorozatot várnánk.

b) Egy modern, rendkívül reflektált individualitás hangját halljuk a versben, aki *szubjektív* okokból alkot istent: ilyen szituáció az alapvetően mitikus és közösségi szemléletű premodernitásban elképzelhetetlen és lehetetlen.

c) Jegyzetek → egy jegyzetfüzetbe, még inkább naplóba történő, hangsúlyosan magának a főljegyzőnek szóló és általa írt szöveg.

d) Egy naplót általában rendszeresen vagy rendszertelenül, de mindenképpen hosszú időn át szoktak vezetni; így a verset mintha egy szövegfolyam kiragadott részeként olvasnánk.

e) 1. versszakban: önmegszólítás

2-3. versszakban: az istenség és az őt megalkotó ember párbeszéde, amelyben az éppen alkotódó istenség hallgat.

f) A fent való ülés és látás, valamint a betonból való ég képzetköre egyaránt a rendíthetetlen stabilitás jelentésköreit idézik fel. Vagyis e versben az istenség létmódjába valószínűleg valamilyen mozdíthatatlan, ezáltal biztonságot adó *viszonyítási alap* képzetköre tartozik. Erre a viszonyítási pontra, azaz *igazságkritériumra* pedig ismeretelméletileg és etikailag van szükség.

g)

TEREMTÉSTÖRTÉNET / BIBLIA MÁS SZÖVEGHELYEI	EKHNÁTON JEGYZETEIBŐL
„Majd azt mondta Isten: „Alkossunk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra...” (Ter 1,26.)	az ember teremt istenséget
„...láttam az Urat, amint magas és kiemelkedő trónuson ült...” (Iz 6,1)	az istenség trónra bukik
„...Szeráfok álltak mellette...” (Iz 6,2)	az istenség kerubokra támaszkodik
„Az Úr Isten ezután bőrköntösöket készített az embernek és a feleségének. Felöltöztötte őket...” (Ter 3,21)	az ember felruházza az istenséget
„Majd azt mondta Isten: „Íme, nektek adtam minden fűvet, amely magot hoz a földön, s minden fát...” (Ter 1,29)	az ember közli az istenséggel, hogy szerette növényeit
„Az Úr Isten ekkor megkérdezte...: „Miért tetted ezt?” (Ter 3,13)	az ember közli az istenséggel, hogy igazságra törekszik
„És látta Isten, hogy jó.” (Ter 1,18)	az istenség ül fent és lát; az ember felszólítja az istenséget, hogy mondja: jó itt
„Majd hallottam az Úr hangját, amint mondotta: „Kit küldjek el? Ki megy el nekünk?” Ekkor azt mondtam: „Íme, itt vagyok, engem küldj!” Erre így szólt: „Menj, és mondd ennek a népnek...” (Iz 6, 8-9.)	az ember felszólítja az istenséget, hogy tegye hatalmas funkcióit

- h) Nemes Nagy-vers a bibliai teremtéstörténet és az Ószövetség istenképe inverzének fogható fel.
- i) Az autonóm individuum áll a modernitás világgképének centrumában, aki autonómiáját döntésekben/választásokban manifesztálja. Ő és szabadsága a létértelmezés alapja – csak hogy e szabadság nem csupán méltóságot ad az emberi lénynek, hanem végtelen magányt és bizonytalanságérzetet is. Hiszen a felnőtt, érett személyiség tudatában van saját törekvésének, így döntéseit mindig a bizonytalanság szakadékába ugorva és az önmagára utaltság szorongató egyedüllétében teszi meg. Innen fakad az a vágy és gyötrelem, hogy saját maga számára kijelöljön valamiféle absztrakt viszonyítási alapot (eszmét, elvet), amire aztán mint abszolútumra tekint. Vagyis tudatában annak, hogy igazságkritériuma a saját műve, mégis úgy tesz, mintha az valamiféle transzcendens entitás lenne.

j)

SZÖVEGHELY	ÉRTELMEZÉS
<i>Hát lépj vállamra, istenem, én fölsegítlek. Trónra bukva támaszkodj majd néhány kerubra.</i>	A frissen alkotott, mintegy újszülött istenség gyenge és segítségre szorul. Mivel az ember a teremtője, ezért trónfoglalása bukás, hiszen nem ő áll a léthierarchia csúcsán. Ugyanebbe az értelmezési körbe tartozik az a jelenség is, hogy a kerubokra támaszkodik, pedig e tisztán szellemi lényeknek szintén alája kellene rendelődniük.
<i>És fölruházlak én, ne félj, ne lásson meztelen az éj,</i>	A történeti Ekhnáton istene, Áton, a napkorong istensége volt, a vers istenségét az éjtől kell megvédeni. Sőt, mintha az éj (→ bűn?) lenne a világgállapot, amelyből éppen az istencsinálás eseménye, azaz az etikai viszonyítási pont megteremtése alkot olyan világot, amelyben már nézni, látni lehet, azaz van fény is.
<i>...kapcsold nyakadra,legyen langyos köpenyed:...</i>	Az ékszerek és ruhadarabok megjelenése mintha egy szobor/múmia felöltöztetését mutatnák be.
<i>... ...ékszeres szívedben</i>	
<i>....Mondd ki: jó itt, és tedd hatalmas funkcióid, csak ülj és nézz örökkön át.</i>	A ragyogóan fölkesített szobor/múmia elfoglalta helyét, és mindörökre tágra nyitott szemével egy örökkévalóságon át nézni fog. Ez a hatalmas ívű zárókép egyesíti a Biblia Istenének uralkodói pozícióját, aki a Teremtés jó mivoltát mindörökké megerősíti, és az egyiptomi kultúrkör hieratikus istenség-ábrázolásait.

k)

SZÖVEGHELY	ÉRTELMEZÉS
<i>a szenvedést kapcsold nyakadra, mintha kerek vércsík fakadna</i>	Az istencsinálás egyik oka a bűn éjszakája miatti szenvedés, és ennek egyik oka és tárgya valószínűleg az akasztás, amelyet a nyakat körülölelő vércsík képzele hoz játékba – a tanár, miközben segít a csoport munkájában, utalhat a vers keletkezésének történelmi szituációjára: 1957!, természetesen hangsúlyozva azt, hogy ennek az extern szempontnak ismerete vagy nem tudása alapvetően nem érinti a versértelmezés hitelességét.
<i>s az legyen langyos köpenyed: szerettem növényeidet.</i>	Mintha a halál múltja felől szólna a teremtés személytelen szépségének és jóságának elismerése.

*S helyezd el ékszeres szívedben:
hogy igazságra törekedtem.*

Archaikus-mitikus gondolkodás szerint a szív a személyiség metaforája. Vagyis az istencsináló istenségének bensejét, benső lényegét az tölti ki, hogy az istencsináló az igazságra törekedett, vagyis helyesen megismerni és cselekedni akaró lény volt. E teremtéstörténet centrumában tehát nem a transzcendens, hanem az immanens világ áll; az istenséget az etikus létre törekedő ember alkotja.

l)

	ISTENCSINÁLÓ	ISTENSÉG
IDŐ ÉS MÓD	1. versszak: feltételes mód, jelen idő 2. versszak 1–10. sor: kijelentő mód, jelen idő 2. versszak 11–13: kijelentő mód múlt idő 4. versszak: kijelentő mód, jelen idő	1. versszak: jelen idő, felszólító mód 2. versszak: jelen idő, felszólító mód 3. versszak: jelen idő, felszólító mód
VISZONY	múltban és jelenben beszél, mert mint halálba tartott lény (→ múlt idő), azaz létét a halál távlatában értelmező és éppen ezért igazságkritériumra vágó és ebből fakadóan alkotni készülő (→ feltételes mód) lény szólal meg	ő a létrehozandó mű, aki mintegy a szemünk láttára készül el (→ jelen idő), aki-nek meg kell teremtnie, ezért szólnak hozzá következetesen felszólító módú igealakok

REFLEKTÁLÁS

6. lépés: 6. feladat

T/6.

60. oldal

10 PERC

elhagyható feladat

Tanári instrukciók

- Az állóképek bemutatásának legfőbb célja az, hogy a versértelmezés megfeszített intellektuális munkája mellett ne maradjon le az affektuális érzékenység, de idő hiányában nem baj, ha elmarad.
- A tanár által korábban kiválasztott egy-egy A) és B) csoportból egy-egy ember felolvassa az adott verset, és utána a csoport bemutat egy, a verselemzés nyomán támadt összbemutató érzékeltető állóképet, amelyet aztán frontálisan megbeszélünk.

Kiemelt készségek, képességek: fantázia, empátia, kreativitás, kooperáció, ön- és egymás-ismeret, előadói és megjelenítő képességek

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoport, frontális

Módszerek, eljárások: állókép, megbeszélés

6. Az állóképek bemutatása

Az állóképet alkotó csoportok egy-egy tagja olvassa fel a csoport által értelmezett verset, majd mutassák be a róla készített állóképet!

A hallottakat-látottakat vitassátok meg közösen!

RÁHANGOLÓDÁS

7. lépés: 7. feladat

Házi feladat

T/7.

60. oldal

5 PERC

a megbeszélésre

Tanári instrukciók

- A feladat célja az, hogy a líráról már korábban (a 11. évfolyam antik líra-moduljában) tanultak viszonylatába állítsák a diákok újabb befogadói tapasztalataikat, és így tudatosuljon bennük a személytelen líra radikálisan más világképeket megteremteni tudó poétikai ereje.
- Az óra eleji frontális megbeszélésre azért van feltétlenül szükség, hogy az új típusú lírafelfogás pontosan körvonalazódjon, mert ebbe az elméleti kontextusba kell majd beágyaznia a diákoknak az interpretációs csoportmunkát.

Kiemelt készségek, képességek: korábbi befogadói tapasztalatok felidézése, összehasonlítás, új tapasztalatok fogalmi reflexiója

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, frontális

Módszerek, eljárások: házi feladat: szemponttáblázat, megbeszélés

7. Házi feladat – Versek és műnemük

- a) Eddigi tanulmányaid folyamán már sok szó esett a műnemek művészetfilozófiai megközelítéséről, így a líráéről is. Olvasd el az alábbi elméleti megállapításokat, és mondatonként véleményezd, hogy ezek szerinted mennyire érvényesek az elmúlt órákon olvasott Weöres-, illetve Nemes Nagy-versekre!

	KOCKAJÁTÉK	NYÁRI RAJZ	RONGY-SZŐ- NYEG 4	EKHNÁTON JEGYZETEIBŐL
A lírai alkotásokban nem a történések, hanem a helyzet, a probléma vagy az események <i>szubjektív</i> megélése, ill. az ezekkel kapcsolatos vágyak, érzések, reflexiók, az én világa áll a középpontban.				
A lírai alkotások általában rövidebbek, sűrítettebbek, mint az epikai és a drámai művek.				

- b) Összefoglalóan mit tudnál megállapítani az eddig tanult lírafogalom és a frissen olvasott Weöres- és Nemes Nagy-versek „líraiságának” viszonylatáról?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a)

	KOCKAJÁTÉK	NYÁRI RAJZ	RONGY- SZŐNYEG 4.	EKHNÁTON JEGYZETEIBŐL
A lírai alkotásokban nem a történések, hanem a helyzet, a probléma vagy az események <i>szubjektív</i> megélése, ill. az ezekkel kapcsolatos vágyak, érzések, reflexiók, az én világa áll a középpontban.	A vers középpontjában egy nyelvi játék állt, s ez fejezett ki egyfajta gondolati-hangulati viszonyulást a léthez.	A vers középpontjában egy látványvilág megjelenítése állt.	A vers középpontjában a szubjektum nem-léte állt.	A vers középpontjában valóban egy probléma szubjektív megélése állt, de a hangsúly nem az alany érzelmein, hanem a probléma mibenlétén, valamint ismeretelméleti és etikai összefüggésein volt.
A lírai alkotások általában rövidebbek, sűrítettebbek, mint az epikai és a drámai művek.	igaz	igaz	igaz	igaz

- b) A Weöres- és Nemes Nagy-versekre csak részben, főleg a forma sűrítettsége és a szövegalkotás képi-zenei intenzitása összefüggésében érvényesek az eddigi lírafogalom összetevői. A szubjektivitás vonatkozásában viszont radikális átalakulás következik be, amennyiben e ver-

sekben a szubjektum és szubjektivitás fogalmai változnak meg alapvetően. Az egyén belső világának megjelenése helyett ezekben a művekben egy világszerkezet megjelenésén van a hangsúly, a beszélő alanyiség helyett láttató erejű, személytelen hangot hallunk.

JELENTÉSTEREMTÉS

8. lépés: 8. feladat

T/8. 61. oldal

25 PERC

Tanári instrukciók

- A megadott szempontok alapján történő versértelmezések legfőbb célja, hogy a diákok számára eleven és reflektált befogadói tapasztalattá váljon mindkét műben a személyiségkép radikális megváltozása.
- Az órai szövegértelmező munka a modul elején szerveződött, A) és B) betűjelű, 4-6 fős kooperatív csoportokban folyik.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, szövegalkotás, tanári kalauz segítségével önálló szövegértelmezés, elméleti jellegű szövegek értelmezése és kreatív-adaptív felhasználása, kooperáció, empátia, koncentráció

Célcsoport – differenciálás: a korábbi csoportok

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: mozaik, tanári kalauz

8. Szövegértelmezés II.

A) A hatalmas és a madárka zenéje

- a) Az elemzendő Weöres Sándor-vers címe: *Harmadik szimfónia*. Milyen kulturális tudást hív elő bennetek ez a cím?
- b) A fentiek alapján milyen befogadói várakozásokat támad Weöres Sándor *Harmadik szimfónia* című művének olvasása előtt?
- c) Olvassátok el egyszer(!) a művet!

WEÖRES SÁNDOR: HARMADIK SZIMFÓNIA

I.

Madárka sír, madárka örül,
míg piros gerendái közül
néz a hatalmas –

Küldd néki töretlen álmodat,
míg magad vagy a vadász, meg a vad,
nem szűnhet kerge futásod.
Győznöd se lehet, veszned se szabad:
a hályogos sűrűség alatt
vermed hasztalan ásod.

Kinyílik a táj,
lehunyódik a táj –
az üresség öntözi szélét!
A rét, a liget
itt mind a tied,
de nem lehetsz soha békét.

Az élettelen avar is röpül.
Ne hidd, hogy a rögben alhass.
Madárka sír, madárka örül,
néz a hatalmas.

A mult se pihen:
új percek méreg-csöppjeiben
elomolva őrzi részét.
A holt vadlúd, bár tolla se lebben,
röpül a zúgó szárnyu seregben
s röptében üli fészkrét.

A jövő nem vár, előre arat:
a most ömlő sugarak
a holnap gyermek
rózsás bőréről csiripelnek.

Ne kérd a veremtől jussodat.
Te vagy a vadász és te vagy a vad
s távol, a hatalmas: az is te magad.
Ő odafönn
merev csillámu közöny,
és sorsba burkolt lényje idele
rengés, mely sohasem pihen,
s a két arc: az Igaz és a Van

összefordul mámorosan,
mint a Nap meg a tenger
nézi egymást ragyogó szerelemmel.

Küldd néki töretlen álmodat!
mert szived éber-álma,
mint légen a pára,
átlódul a pályán
s fönn sajog a menny hajnal-koronáján.

Madárka sír, madárka örül,
míg piros gerendái közül
néz a hatalmas –

Kereplőként úzod körbe magad,
rab vagy, de keserved álma szabad
s igazad az álom, a röpke!
A szikla, ha rávésed jajodat,
többé nem szikla: élő te-magad
s föllibben a fellegekte!

Kinyílik a táj,
lehunyódik a táj –
az üresség öntözi szélét!
Sugarak izzó füzére alatt
meglelheted százszor sirodat,
mégsem lehetsz soha békét.

Az élettelen avar is röpül.
Ne hidd, hogy a rögben alhass.
Szél körme kapar a sír körül,
és vallat a fény, a hatalmas.

Te vagy a vadász és te vagy a vad
s a pálya is, minden te magad
– madárka sír, madárka örül –
piros gerendák közül kidagadva
tág szemmel nézel magadra.

II.

Rikolt a páva veled,
tipeg az éjbe veled,
elveszti nyúlt vonalát
a futórózsa veled,

odafönn villámló kútnál
remegő gyöngy közt aludtál –
kikkel egy-éjbe jutottál,
mindannyival oda futnál.

Rikolt a páva veled –
rád-kúszó rózsza remeg,
a mező nyers illata
nedves csókjára pereg.

Sír a liliom,
a sáska is –
hogya lehetne,
szánna is.
Csak a könny csorog
a szirmon, a fán –
ki merne sírni
igazán?

Ki merne súgni neked
arról, hogy mi lett veled?
melyik ég rejti helyed?
őrzi-e gyöngyeidet?

Ki egét elhagyta, lássa:
habos örvény a lakása,
fedelének éj az ácsa,
sötétség a kalapácsa.

Tipeg a páva veled,
remeg a rózsza veled,
fáradtan rád-hajlanak,
megosztják alvó-helyed.

Itt minden örömben
bogárka vész,
s a fájdalom mélye
tisztá méz.
Hét szín mozog itt
és hang-özön:

egyetlen, arany csend
volt odafönn.

Színek közt gyúl a szemed,
hangok közt zsong a füled –
kivánsz-e bucsuzni, mondd,
vagy itt lenn jobb a helyed?
Odafönn villámló kútnál
remegő gyöngy közt aludtál –
remegő gyöngy közt a kútnál
tán már aludni se tudnál.

Hegyekkel játszik az út,
a tücskök dobja pereg,
rád-kúszó rózsza remeg.
Rikolt a páva veled –

III.

Tűzhabos, bársonyos tereken át
keresem szárnyának pille-porát.
Ormokon,
kő-fokon
kutatom fátyla nyomát.

Lehelletét
szél verte szét,
lángja kormát vas-pohárban
őrzi a sötét.

Jégszirnos hegyeken át,
csatakos völgyeken át
kérelem, keresem:
ápolná kegyesen
sápadt kis mécsesem fénysugarát.

Ide se lát!
Ide se lát!
Alszik és álmában épít
ablaktalan tükör-palotát!

Hasztalan üldözöm zajban, csendben,
nem érem el soha: itt van bennem,
vad futásommal ő űzi magát,
mécsesem fénye az ő kicsi foglya,
vézna, ijedt fény, mégis beragyogja
a végtelen tükör-palotát.

Rögökön, fellegen, kék vidéken
siető léptemmel el nem érem:
szivemben szövöget
napokat, éjeket,
a kinti sokszínű szőnyeget
benn szövi mind,
bennem szőtt szőnyegen
odakinn keresem,
míg ezer mintája szüntelen
körbe kering.

De néha meglátom
– igaz-e vagy álom –
mikor a kerek táj télbe hajolt
s a jeges réteken
minden csak sirverem
s lenn fekszem, földdé vált fekete holt.
Homályos tereken,
idegen egeken
sebzetten bukdos a légen által

és rekedt, színtelen víjjogással
lezuhan a jég alá!
lezuhan a jég alá!
A mélység föllazul,
villogó gyöngy-habot ont
és megint elsimul,
és minden fekete, holt.

Lehelletét
szél verte szét,
lángja kormát vas-pohárban
őrzi a sötét.

Jég alatt, nem-múló percemen át
őrizem simuló pille-porát.
S a fényben szüntelen
szaladó éveken
tű-fokon
csókolom
ujja nyomát.

- d) Miképpen viszonyult a vers befogadói elvárásaitokhoz?
- e) Mi jelentett nehézséget az első olvasási tapasztalatkor?
- f) Olvassátok el újra, alaposan a verset, majd titokzatosságát próbáljátok megközelíteni a kérdések, feladatok segítségével!

Az I. rész

- g) Melyik gondolati egységet és miért neveznétek e tétel fő témájának?
- h) Milyen gondolati egységet választanátok ki mint legfontosabb „melléktémát”, és miért?
- i) Értelmezzétek a fő témát és alakváltozatait!

„Madárka sír, madárka örül,
míg piros gerendái közül
néz a hatalmas –„

„Madárka sír, madárka örül,
néz a hatalmas.”

„Madárka sír, madárka örül,
míg piros gerendái közül
néz a hatalmas –„

„– madárka sír, madárka örül –
piros gerendák közül kidagadva
tág szemmel nézel magadra.”

- Milyen oppozíciókra épül a főtéma?
- Mit mondhatunk el a „hatalmas” és a „madárka” létformájáról, milyen képzetköröket idéznek ezek föl bennetek?
- A versben szereplő „te” és a mozgás hogyan viszonyulnak egymáshoz, és ezáltal milyen viszony tételezhető a madárka és a „te” között?
- Próbáljátok elhelyezni valamilyen kultúrtörténeti összefüggésben a személy és a madár metaforikus viszonyát! (Ha szükséges, kérjétek segítséget tanároktól!)
- Milyen radikális változás történik a főtéma negyedik visszatérésekor a hatalmas és a madárka viszonylatában?

j) Olvassátok el, hogy az általatok megvizsgált létállapot-változásról miképpen ír egy jelentős kortárs esztéta:

„Ha megkérdezzük, hogy ki az a *hatalmas*, aki a *Harmadik szimfóniában* megjelenik, akkor az első válasznak a természetnek kell lennie, a piros gerendák ömlő sugarának, a fénynek. A második az emberi világ nagy, egyszerű kettősségeivel, a leválással és elkülönüléssel szembeállított eredendő Egy, ez a Weöres egész művében ismétlődő és sokféleképpen variált gondolat (...), melyet költészete metafizikai, filozófiai magjának szoktak nevezni.”

(Radnóti Sándor: *Recrudescunt vulnera*. Budapest, Cserépfalvi, 1991, 105. old.)

A II. rész

k) Olvassátok el, hogy mit ír a Weöres-költészet spontán szépségéről a fentiekben már idézett tanulmány:

„Összehasonlításul József Attila kínálkozik. Számomra nyilvánvalónak tűnik kettejük rokonsága a versszépség eredendő természetében, lebegő könnyedségében, a képszerűség rádöbentő magátólértetődésében, ami talán mindkettőjüknél alapja kép és gondolat kivételesen teljes azonosulásának, valamint a versek viszonylag nagy evidenciaértékében, amely nem leplezi, hanem csak játékosan könnyűnek tünteti fel a mesterséget, a vershelyzet magyarázatra nem szoruló közvetlenségében.”

(i.m. 107–108. old.)

l) A fentiekben jellemzett szépséget a II. tétel esetében most csupán egyetlen szempontból, a szótagszámok és rímképletek aspektusából vizsgáljátok meg! (Számozzátok be magatoknak a versszakokat!)

(1) Azonos szótagszámú sorokból álló versszakok bokorrímmel:

(2) Azonos szótagszámú sorokból álló versszakok aaba rímképlettel:

(3) Lazább szótagszámú és rímképletű versszakok:

- A tétel szerkezete:
- Foglaljátok össze röviden a tétel zenei tagolásáról tapasztaltakat!

A III. rész

m) További munkátok mottójául olvassátok el a már idézett tanulmány egy újabb részletét:

„... az ő híres személytelensége, amely nem ideologikus költői döntés, irányválasztás, a személy zárójelbe tétele, a személyiség absztrahálása, hanem elementáris érzése annak, hogy a saját élet és a nagyság nem olyan fontos dolog.”

(i.m. 107. old.)

n) Mit tudunk meg arról, aki keres, és arról, akit keres?

(1) Mije van a keresettnek?

(2) Mit mondhatunk a fentiek alapján a keresett létformájáról?

(3) Mit tesz a kereső?

(4) Mit mondhatunk a fentiek alapján a kereső létformájáról?

(5) Hol keres?

(6) Mit mondhatunk el a keresés teréről?

(7) Mit tudunk meg a kereső és a keresett viszonyáról? Válaszotokat szövegrészlettel támasszátok alá!

(8) Hol találkoztatok már hasonló jellegű létstruktúrával a műben?

(9) A mű „műfaja” hogyan indokolja e variatív visszatérést?

o) Vizsgáljátok meg, hogy a modul legelején végzett asszociációs feladatból mely hívószavak illenek a ti versértelmezésetekhez, és hogy a szövegelemző munka mennyiben igazolta és mennyiben borította fel előzetes várakozásaitokat!

B) Innen és túl az emberen

a) Olvassátok végig egyszer(!) a verset, s válaszoljatok a kérdésre!

NEMES NAGY ÁGNES: KÖZÖTT

A levegő nagy ruhaujjai.
A levegő, amin szilárdan
támaszkodik madár s madártan,
az érvek foszló szélein a szárny,
egy percnyi ég beláthatatlan
következményű lombjai,
az élő pára fáí, felkanyarodva
akár a vág, a fenti lombba,
percenként hússzor lélegezni
a zúzmarás, nagy angyalokat.

És lent a súly. A síkon röghegyek
nagy, mozdulatlan zökkenései,
amint feküsznek, térdenállnak
az ormok és a sziklahátak,
a földtan szobrai,
a völgy egy percnyi figyelem-lazulás,
aztán megint a tömbök és a formák,
meszes csonttól körvonaltól
kővé gyűrődött azonosság.

Az ég s a föld között.

A sziklák roppanásai.
Amint a nap átlátszó ércei
már-már magukba, fémmé a követ,
ha állat járja, körme füstölög,
s köröznek fent a sziklafal fölött

Az első befogadói élmény és a cím milyen képzeteket, érzéseket kelt bennetek?

- b) A szöveg írásképe alapján hogyan tudnátok a vers szerkezetét felvázolni?
- c) Írjátok fel a szerkezet, valamint a verselés és a rímelés jellegzetességeit!
- d) Melyik szófaj szerepel jól érzékelhető módon a legritkábban a versben, és ebből milyen olvasói benyomások származnak?
- e) A fenti benyomást milyen művészi kódváltással tudnátok érzékeltetni, vagyis szerintetek a Között versvilágát milyen más művészeti ág formanyelvén lehetne még érzékletessé tenni?
- f) A mű fentiekben vázolt sajátosságai hogyan állíthatók összefüggésbe az első olvasáskor szerzett benyomásokkal, és milyen befogadói nehézségeket támasztanak?
- g) Milyen viszonyban vannak az egysorosok az előtük szereplő szövegrészletekkel?

az égő paták füstszalagjai,
aztán az éj a sivatagban,
az éj, amint kioltja s kőmivolta
magváig ér, fagypon alatti éj,
s amint hasadnak és szakadnak
a porcok, forgók, kőlapok,
amint feszítik véghetetlen,
széthasgató önkívületben
a fehér s a fekete mindennapos
néma villámcsapásai –

A nap s az éj között.

A szaggatások, hasgatások,
a víziók, a vízhiányok,
a tagolatlan feltámadások,
a függőlegesek tűrhetetlen
feszültségei fent és lent között –

Éghajlatok. Feltételek.
Között. Kő. Tanknyomok.
Egy sáv fekete nád a pusztaszélen,
két sorba írva, tóban, égen,
két sötét tábla jelrendszerei,
csillagok ékezetei –

Az ég s az ég között.

- h) Röviden jegyezzétek le, hogy a vers milyen jelenségeket sorol az egysorosok által jelzett létszférákhoz!

	AZ ÉG S A FÖLD KÖZÖTT	A NAP S AZ ÉJ KÖZÖTT	AZ ÉG S AZ ÉG KÖZÖTT ³
TERMÉSZETI JELENSÉGEK, ELEMÉK			
AZ ABBAN ÉLŐ, AZZAL KONTAKTUST TARTÓ ÉLŐLÉNYEK/SZELLEMI LÉNYEK			
METAFORIKUS JELENTÉSKÖRÖK			
ELVONT, TUDOMÁNYOS GONDOLATKÖRÖK			
EGYÉB KULTURÁLIS UTALÁSOK			
TANKNYOMOK	→		
KÉT SÖTÉT TÁBLA JELRENDSZEREI	→		
KÉT SÖTÉT TÁBLA JELRENDSZEREI, / CSILLAGOK ÉKEZETEI	→		

- i) A Közöttben megjelenített létformák leírása során rendkívül hangsúlyosan nem kerül megnevezésre az ember, a hagyományos értelemben vett lírai művek legfőbb hőse. A vers elhallgatásokban megfogalmazódó emberképének megközelítéséhez olvassátok el az alábbi szövegrészletet:

„Korábban már beszéltünk Nemes Nagy Ágnes metafizikus létszemléletének kettősségeiről, és az ember e szemlélet szerint ontológiailag meghatározott közöttiségéről. Mielőtt azonban megkísérelnénk részletesen értelmezni ezt a problémát, érdemes egy rövidke kitérőt tennünk. Az ember köztes, illetve átmeneti lényként való fölfogása az európai bölcelet történetében Platón óta különböző formában mindig jelen volt, és a Szent Ágoston-i tan térhódításával új erőre tett szert. Az a mód, ahogyan Nemes Nagy Ágnesnél a közöttiséggel találkozunk, leginkább a janzenista filozófia emberképére emlékeztet, Pascaléra, akinek főművét, a *Gondolatokat* Nemes Nagy Ágnes mindig legnagyobb olvasmányélményei között említette. A francia filozófus szerint az ember középen áll térben és időben a végtelenül nagy és a végtelenül kicsi között, illetve a mélységesen mély múlt és a beláthatatlan jövő metszéspontján, középen erkölcsi lényként ég és föld, angyal és állat között, s ugyanígy középen az üdvösség és a kárhozat határmezsgyéjén. E viszonylatok sűrűjében Pascal szerint egyetlen megoldás kínálkozik, melynek van egy intellektuális, egy etikai és egy teológiai vetülete. „Nem helyes, ha az ember azt hiszi magáról, hogy állat vagy angyal, és az sem, ha sem nagyságról, sem alacsonyságról

3 „A vers zárlatában ... az ember ... helyét „az ég s az ég között” jelöli ki. ... A fenti és a lenti ég ... megkülönböztetése szükségszerűen következik a gnosztikus [vallásfilozófiai irányzat, mely a létet nagy kettősségekben gondolja el - szerk.] gondolkodásból, hiszen ez a gondolkodás nem ismer olyan instanciát [jelenvalónak állított jelenséget- szerk.], amelyben a lét ellentétei nem kerülnek szembe egymással... A teljesség komplementárisan születik meg...” (Schein: i.m. 85.old.)

nem vesz tudomást - neki tudnia kell mindegyikről...” Az ellentéteket, melyek kereszteződésében állunk, s amelyek meghatároznak bennünket, egységben kell látnunk. Nincs más intellektuális lehetőség, mint a megismerés, a reflektált megértés erőfeszítése. És etikailag ugyancsak: az embernek el kell fogadnia és meg kell értenie létének ellentmondásait, hogy bírálja lehet mindennek, miközben „ostoba földi lény; az igazság letéteményese és a bizonytalanság, a tévedés kloákája; a mindenség dicsősége és hulladéka.” A dualításra adott pascali válasz intellektuális és etikai oldala közel áll Nemes Nagy Ágnes felfogásához, a rejtőzködő lényeg megjelenését azonban sohasem vonatkoztatta Istenre, hanem mindig az anyagra.”

(Schein i.m. 82. old; a két Pascal-idézet forrása: Pascal, B.: *Gondolatok*. Budapest, Gondolat, 1993, 293., 210. old.)

- j) Hogyan hozható összefüggésbe az elhallgatott ember és a mű címe, és ezen összefüggés által hogyan foglalható össze a *Között* emberképe, emberfelfogása?
- k) Vizsgáljátok meg, hogy a modul legelején végzett asszociációs feladatból mely hívószavak illenek a ti versértelmezésetekhez, és hogy a szövegelemző munka mennyiben igazolta és mennyiben borította fel előzetes várakozásaitokat!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

- a) Többtételes zenei műforma, mely a barokkban született és fejlődéstörténetének csúcsát a XVIII-XIX. században, a bécsi klasszikusok munkássága nyomán érte el, egyfajta összegző és a formát egyben szét is feszítő mesterének Beethovent tartják. Az ő korában a szimfónia általában három vagy négy, rendkívül eltérő karakterű tételből áll; az egyes tételek szerkezeti fölépítésében a különböző fő- és melléktemák bonyolult szerkezeti variációi, ismétlődései szerveződnek össze összhangzattani szabályok alapján. A szimfónia ekkor egyfajta zenei világgépet volt hivatott érzékeltetni. A romantikus és későbbi zeneszerzők is nagyon kedvelik ezt a műformát, és/de egyre szabadabban és kötetlenebbül használják (mintegy továbbhaladva a beethoveni úton).
- b) Valószínűleg erőteljesen zenei jellegű lesz a mű, több szerkezeti egységre fog tagolódni, és témaismétlésekre, variációkra lehet benne számítani.
- d) Mindegyiket teljesítette: három tételre tagolódik, első olvasásra is érzékelhetők benne a viszatérő-variálódó gondolati egységek, és valamiféle átfogó képet-benyomást ad egy különleges világról.
- e) Például: A megjelenített világ titokzatossága, nehezen érthetősége.
- g) „Madárka sír, madárka örül,
míg piros gerendái közül
néz a hatalmas –„
Ez a gondolati egység tér vissza a leggyakrabban (négyyszer) és a legtöbb variációban (háromféle), valamint a tétel elején és végén is ez olvasható, azaz nagyon hangsúlyosan keretbe foglalja a művet.
- h) „Míg magad vagy a vadász, meg a vad,/ nem szűnhet kerge futásod.”
Háromszor tér vissza, mindig variáltan, és mindig a „főtémával” szoros logikai összefüggésben.

- i)
- madárka – hatalmas
sír, örül – néz
 - A hatalmas néz – ehhez a mozdulatlanság és örökkévalóság képzetkörei társulnak, valamint mivel a mi kultúránkban a nézés/látás metaforái egyben a megismerés, a tudás metaforái is, ezért a hatalmashoz egyfajta mindentudást is társíthatunk. A madárka emóciókban gazdag létmódjához képest pedig egyfajta szenvedélytelenség is jellemzi a hatalmost. Mintha a hatalmas valamiféle személytelen istenség volna.
Madárka sír, örül: heves érzelmi mozgások.
 - A vers „te”-je ellentétek mozgásviharában van, a madárka így tekinthető akár a te metaforájának is.
 - A madár az egyik legősibb és számos kultúrkörben (pl. egyiptomi, biblikus, finnugor stb.) elterjedt lélekszimbólum, és általában a lélek szellemi és spirituális hangoltságát szokta megjeleníteni.
 - A „te” és a madár-metafora, valamint a hatalmas nézése azonossá válik – vagyis megszűnik a vers metafizikus kettőssége, és egyfajta univerzálissá tett személyiség jelenik meg benne, aki önnönmaga tárgya és alanya: ő az, aki néz, és ő az, akit néz. Vagyis a hatalmas elveszítette istenszerűségét és más kontextusba került.
- l)
- (1) 2, 5, 6, 10
(2) 1, 3, 7, 9
(3) 4. vsz.: 5 – a, 4 – b, 5 – c, 3 – b, 5 – d, 5 – e, 3 – d
8. vsz.: 6 – a, 4 – b, 7 – a, 3 – b (eddig keresztrím), 5 – c, 4 – d, 6 – e, 4 – d
11. vsz.: 7 szótagú sorok, abbb rímképlettel – sajátos variációja a (2) csoportban feltüntetett versszakoknak
- A tétel szerkezete:
7 szótagú aaba
8 szótagú aaaa
7 szótagú aaba
„szabad versszak”
7 szótagú aaaa
8 szótagú aaaa
7 szótagú aaba
„szabad versszak”
7 szótagú aaba
8 szótagú aaaa
7 szótagú abbb
 - Tehát a tételt a két szabad versszak három részre tagolja. A részek között az ismétlés zenei hatását a szótagszámok sorozata biztosítja, a variativitást pedig a rímképletek összefüggései.
- n)
- (1) pille-poros szárnya van, fátyla van, lehellete van, lángja van, alszik, álmában ablaktalan tükör-palotát épít, napokat éjeket szövöget, szőnyeget szövöget, sebzetten bukdos, vijjog, lezuhan, ujjja van
- (2) Nem azonosítható: a szárny, a fátyol, az álomban való tükörpalota-építés alapján valamiféle tündér is lehetne (ld. Bóbita-intertextus), a vijjogás és a zuhanás valamiféle ragadozó madár képzetét kelti, de közben lángja is van... Valamiféle alakváltó, egyszerre dinamikus és passzív, semmiképpen nem emberi létforma, talán sokkal inkább természeti energia.
- (3) keres, kutat, kérlel, üldöz, nem éri el, sietve lépdél, lát, holtan fekszik, csókol
- (4) Azonosíthatatlan létforma, aki keresni, érezni, meghalni és feltámadni tud.

(5) tűzhabos, bársonyos tereken át, ormokon, kő-fokon, jégszirnos hegyeken, csatakos völgyeken, zajban, csendben, rögökön, fellegeken, kék vidéken, odakinn, lenn, tű-fokon

(6) Semmiképpen sem azonosítható tér: idő-, létállapot- és akusztikus viszonyok megnevezése egyaránt előfordul.

(7) Hasztalan üldözöm zajban, csendben,
nem érem el soha: itt van bennem,
vad futásommal ő űzi magát,
mécsesem fénye az ő kicsi foglya,
vézna, ijedt fény, mégis beragyogja
a végtelen tükör-palotát.

Rögökön, fellegen, kék vidéken
siető léptemmel el nem érem:
szivemben szövöget
napokat, éjeket
a kinti sokszínű szőnyeget
benn szövi mind,
bennem szőtt szőnyegen
odakinn keresem,
míg ezer mintája szüntelen
körbe kering.

Ezek szerint a kereső és a keresett egymásban lakoznak, ezért nem nyugodhat meg egymásra vonatkozó dinamikájuk.

(8) Az első tétel hatalmasának és madárkájának, a vadásznak és a vadnak viszonyában.

(9) A szimfónia zenei szerkezetének egyik legfőbb alapelve a fontos témák variatív visszatérése.

B)

a) Például: Bizonytalanság, lebegés, nem tudjuk, mi között vagyunk, nem találjuk az értelmezés fogódzóit.

b) A három egysoros kijelentés tagolja a szöveget három részre.

c) I.: 1. vsz. 10 soros
2. vsz. 9 soros
egysoros

II.: 3. vsz. 15 soros
egysoros

III.: 4. vsz. 5 soros
5. vsz. 6 soros
egysoros

Verselés, rímképletek: szabad verselés, föllazult, csak nyomokban föllelhető rímképletek (pl.: szilárdan/madárta; térdenállnak/sziklaháta)

d) A névszókhöz és igenevekhez képest sokkal kevesebb ragozott igealak van, így a műnek mindenfajta dinamikájával együtt egyfajta tér- és időbeli állandósága lesz.

e) Film, fotósorozat vagy valamilyen képzőművészeti alkotás – a mű metafizikai jellege feltétlenül valamiféle képszerűséget sugall.

f) A nem formalizálható versszerkezet, a nominális képszerűség áttűnései megfelelnek a lebegés és bizonytalanság érzetének, valamint a vers nehezen értelmezhetőségének □ az olvasó is elbizonytalanodik eddigi befogadói tapasztalataiban, komoly értelmezői erőfeszítéseket kell tennie.

g) Mintegy a vizsgált létszférák kijelölései, összefoglalásai.

h)

	AZ ÉG ÉS A FÖLD KÖZÖTT	A NAP ÉS AZ ÉJ KÖZÖTT	AZ ÉG S AZ ÉG KÖZÖTT3
TERMÉSZETI JELENSÉ- GEK, ELEMÉK	levegő, ég, súly, he- gyek, ormok, sziklahá- tak, völgyek, meszes csont, kő	sziklák, nap, érc, sivatag, nap és éj, kő	víz, éghajlatok, kő, tó, ég, csillagok
AZ ABBAN ÉLŐ, AZZAL KONTAKTUST TARTÓ ÉLŐLÉNYEK/ SZELLEMI LÉNYEK	madár, angyalok	állat	nád
METAFORIKUS JELEN- TÉSKÖRÖK	az érc szárnyai, a következmény lomb- jai; az élő pára fái, a vágypárja, amely az ég fenti lombjába kanyarodik, a rög- hegyek cselekedetei (zökkenések, fekvés, térdenállás), a földtan szobrai; a völgy mint figyelem-lazulás, a kő mint azonosság	nap és éj / sivatag- i hőség és hideg mindennapos néma villámcsapásai	tagolatlan feltámadá- sok, függőlegesek tűr- hetetlen feszültségei, a nád két sorba írva, csillagok ékezetei
ELVONT, TUDOMÁ- NYOS GONDOLAT- KÖRÖK	madártan, érc, következmények, röghegyek, földtan, azonosság	érc, fém, fagypon	szaggatások, hasga- tások, víziók, vízhiá- nyok, függőlegesek, fent és lent, éghajla- tok, feltételek
EGYÉB KULTURÁLIS UTALÁSOK			
tankönyvek	→	háború	
két sötét tábla jelrendszerei	→	a Tízparancsolat táblái	
két sötét tábla jelrendszerei, / csillagok ékezetei	→	Fölöttem a csillagos ég, bennem az erkölcsi törvény (Kant)	

j) Az ember kimondhatatlan, köztes lény, aki a fenti lét- és gondolatszférák között lebeg mint menevezhetetlen, leírhatatlan és meghatározhatatlan – aki ugyan gondolkodásunk és észlelésünk elsődleges és egybeeső tárgya és alanya, de csupán indirekt úton közelíthető meg, csak az őt határoló körvonalak járhatók körül.

REFLEKTÁLÁS

9. lépés: 9–11. feladat

T/9–11. 74. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- Mivel két súlyos és hosszú szöveggel foglalkoztak a diákok, nyilvánvalóan rendkívül sok interpretációs problémával szembesültek. A frontális megbeszélés során a legfőbb cél az, hogy ezek konstruktív vita keretében tisztázódjanak.
- Vitaindítónak a munkatankönyv két kérdését használjuk fel (9. feladat). Itt van lehetőség tanári súlyozásra, magyarázatra!
- Az óra utolsó percében adjuk ki a diákoknak a házi feladatot: olvasói dosszié készítését fogjuk kérni. Ennek tartalmaznia kell egy fogalmakkal, táblázatokkal, képekkel, gondolkodástérképpel stb. ellátott hand outot, amely a csoportok szövegértelmezői munkájának eredményeit összegzi (11. feladat). Ennek elkészítéséhez egy közbeeső határidőt is meg kell beszélni a diákokkal, amikor minden csoport hozzáférhetővé teszi (pl. valamilyen számítógépes forma segítségével vagy ennek hiányában fénymásolatokban stb.) a többiek számára a maga munkájának összefoglalóját (10. feladat). Az utóbbiak egyéni kompilálásával és kiegészítésével kell elkészíteni a hand outot a szövegértelmezői munka eredményeiről.
- A dossziében még szerepelnie kell egy olvasói levélnek a szövegelemző munka személyes tapasztalatáról, továbbá egy ötsorosnak a Weöres- vagy Nemes Nagy-költészetről nyert benyomásokról.

Kiemelt készségek, képességek: előadókészség, lényegkiemelés, koncentráció, konstruktív vita, kreativitás, empátia

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális, csoport/egyéni

Módszerek, eljárások: frontális vita, olvasói dosszié

9. Vita a versvilágokról

Az alábbi két kérdésből kiindulva vitassátok meg a modul során végzett szövegértelmező munkátok tapasztalatait!

Jegyezzétek le a legfontosabb gondolatokat!

Először hangozzék el mindkét vers felolvasásban!

- Hogyan értelmezhetjük a megismert szövegek alapján a szakirodalomnak azt az állítását, hogy mindkét költői életmű úgynevezett „személytelen lírá”-nak tekinthető?
- A megismert szövegek milyen nyelvi-gondolati eljárásokkal és hogyan formálják meg a fent említett személytelenséget?

10. A csoportmunka összefoglalása

Minden csoport készítsen egy fogalmakkal, táblázatokkal, gondolkodástérképpel stb. ellátott hand outot, amely szövegértelmezői munkájának eredményeit összegzi, és ezt tegye mindenki számára hozzáférhetővé!

11. Olvasói dosszié

Készíts olvasói dossziét, mely a következőket tartalmazza:

- a) egy fogalmakkal, táblázatokkal, gondolkodástérképpel stb. ellátott hand outot, amely a csoportok szövegértelmezői munkájának eredményeit összegzi;
- b) egy olvasói levelet a szövegelemző munka személyes tapasztalatairól;
- c) egy ötsorost a Weöres- vagy Nemes Nagy-költészetéről nyert benyomásodról!

10. lépés: 12. feladat

Írásfolyamat

T/12.

75. oldal

KB. 45 PERC

megbeszélés szerinti elosztásban

Tanári instrukciók

- Lásd a Radnóti–Pilinszky modul végén szereplő instrukciókat, azzal a különbséggel, hogy jelen esetben nem új szövegekkel foglalkoznak az alkotópárosok, hanem az órán már tanulmányozott, értelmezési szempontból rendkívül nehéz művekkel, Weöres *Harmadik szimfóniájával*, illetve Nemes Nagy *Közöttjével*. A feladattal való foglalkozás során remélhetőleg megtapasztalják majd, hogy egyrészt rendkívül nagy megértési nehézségeket jelentő művekkel is egyre elmélyültebb dialógusba lehet lépni, másrészt hogy az olvasás-értelmezés szellemi mozgásformái mennyire kimeríthetetlenek, azaz vannak élethossziglan olvasható művek.
- A feladat szorosabb értelemben vett célja itt is az adott évi érettségire való felkészülés: mivel a modulban vizsgált Weöres Sándor költészete az érettségi követelményrendszerben megjelenő 13 portré, Nemes Nagy Ágnesé pedig a látásmódok között szerepel, így a két feladatsor (vers) között az adott évben kiválasztásra kerülő témáknak megfelelően válasszon a tanár.

Kiemelt készségek, képességek: önálló gondolkodás, érvelés, szövegértés, szövegalkotás, ismeretek kreatív adaptációja, érvelő vita, empátia, kooperáció, koncentráció

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni és pármunka

Módszerek, eljárások: esszéírás, konzultációk

12. Műelemző esszé

A tanárod által kijelölt versről a kérdések és feladatok segítségével és a megbeszélte munkamódszer alapján írd – pároddal a vázlatírás és az első szövegvariáns megalkotásakor konzultálva – műértelmező esszét!

a) Mélyedj el alaposabban Weöres *Harmadik szimfónia* című versének értelmezésében az alábbi kérdések (és a konzultációk) segítségével!

- (1) A *Harmadik szimfónia* első tételében rendkívül fontosak az ellentétek együttállásai. Milyen nagy logikai kategóriák, fogalmi kettősségek alá tudnád ezeket sorolni?
- (2) Milyen geometriai alakzattal és/vagy mozgásformával tudnád metaforizálni az „első tételben” megjelenő világot?
- (3) Milyen kultúrtörténeti párhuzamokat tudnál a fenti világképhez társítani?
- (4) A *Harmadik szimfónia* második tételében megjelenik egy fenti és egy lenti világ. Foglald össze ezek jellemzőit!
- (5) A fentiekhez miképpen viszonyul az órai munkán már értelmezett akusztikus-zenei gazdagság?
- (6) Bontsd ki a tételben elrejtett „eredetmítoszt”!
- (7) Ismersz-e hasonlókat, ha igen, milyeneket és honnan?
- (8) A *Harmadik szimfónia* harmadik tételében a kereső és a keresett egybeesése milyen létszerkezeti problémát vet fel? (Vö.: De néha meglátom / - igaz-e vagy álmom - /)
- (9) Hogyan függ össze a fenti problémával a szőnyegszövés metaforája?
- (10) Hogyan tudnád ezt a problémakört összekapcsolni a művészet mibenlétére vonatkozó kérdésfelvetéssel?

b) Mélyedj el alaposabban Nemes Nagy Ágnes *Között* című versének értelmezésében az alábbi kérdések (és a konzultációk) segítségével!

- (1) A nyelvtani megalkotottság vagy a jelentésteremtés szintjén okoz-e számodra nagyobb nehézséget a mű értelmezése? Miért?
- (2) Miképpen követhető nyomon a szövegben a tézis–antitézis–szintézis gondolati konstrukciója?
- (3) A vers mely létszférákhoz társít olyan jelenségeket, amelyeket egyszerűbben tudsz értelmezni, és melyekhez olyanokat, amelyeket nagyon nehezen?
- (4) Hogyan tudnád a fenti kérdésre adott válaszodat megindokolni?
- (5) Értelmezd a versben megjelenő világkép duális szerkezetét!
- (6) Ezt a dualitást feloldja-e a mű valamilyen módon?
- (7) Az előző kérdésre adott válaszodat indokold a mű világképe alapján!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

Válaszelemek az esszékhez

- a) (1) Az ellentétek logikai kategóriái lehetnek például:
- ontológiai (a hatalmas is te magad vagy)
 - térbeliség (kinyíló és becsukódó táj)
 - időbeliség (a múlt nem pihen, a jelen a holnapból él...)
 - affektusok (sír – örül)
 - aktivitás–passzivitás (vadász–vad, győztes–vesztes, a lúd röptében üli fészket, rabság–szabadság)
 - idegenség–otthonosság (minden a tiéd – nem lehetsz békét)
 - élet–halál (a holt avar is röpül, a holt lúd is röpül)

- (2–3) Tehát ebben a tételben a létezés minden szintjén érvényesül a *coincidentia oppositorum*, azaz az ellentétek egybeesésének elve. Ily módon a megképződő világra nem valamiféle teleologikus mozgásforma a jellemző, hanem egyfajta dinamikus pulzáló körkörösség, amely premodern korszakok és kultúrák világképére jellemző.
- (4) A fenti világ metaforái a villámló kút, a remegő gyöngy és az alvás. A kút az eredet, a villám egyfajta természeti transzcendencia, a gyöngy a magába záródó tökéletesség képzetét keltheti. A lenti világra a létformák (állat, növény) és különféle érzetkörök örvénylő gazdagsága jellemző. A lenti lét dinamikája az ellentétek együttállásából fakad, s ezen létszerkezet feszültségéből nincs mód kimenekülni. A vers kérdést intéz a megszólítotthoz: vissza akarna-e térni a lét forrásának nyugalmához, vagy teljesen hozzákötődött-e már a lenti lét örvényléséhez.
- (5) A tétel zenei gazdagsága, csengő-bongó rímei, ritmikai összetettsége, képekben való tobzódása mintegy megjeleníti a lenti világ érzetekben való gazdagságát. A fenti világot a már említett metaforák ismétlése, illetve az *egyetlen arany csend* szinesztéziája jeleníti meg, vagyis ez a világ meditatívabb jellegűnek tűnik. A benne levő létezést a heves érzelmekben és akciókban való tobzódás helyett az álmodás, az én-ből való önfeledt kioldódás jeleníti meg.
- (6) A „tétel” szerint tehát a megszólított (te) kezdetben a létezés eredetében pihent, és éppen alvása révén volt egy nem diszkurzív, hanem létállapot-jellegű tudás birtokosa. Amikor lekerült a lenti létezésbe, elveszítette a teljességgel való öntudatlan intenzitású kapcsolatát, és belekerült az egymást generáló ellentétek viharába. Mindig a teljességet űzi, de sohasem tud megnyugodni, mert a teljesség a lenti világban nem megtapasztalható, az egyes létaspektusok megtapasztalása azonnal előhívja az ellentétes aspektus gyötrő hiányát...
- (7) Hasonló jellegűnek nevezhető Platón ember-magyarázata: ott is egyfajta meditatív teljességből zuhan le a lélek a test börtönébe, ahonnan aztán sóvárogva visszavágyik eredeti hazájába. A jelentős különbség a *Harmadik szimfónia* és Platón aitiológiai mítosza között, hogy a versben egyáltalán nem biztos, hogy a megszólított ember, és hogy vissza akar térni az eredetvidékre, azonkívül nincs szó arról, hogy a hazafelé vezető út a filozófia volna. Hasonlóságot mutat még az adott szövegrészlet létfelfogása a távol-keleti gondolkodásmód nirvána-tanáival is: a lét célja, hogy vágyainktól megtisztulva visszatérjünk a személytelen léttel való kozmikus egységbe. Ez esetben az eltérés szintén egyrészt az, hogy a megszólított nem biztos, hogy vissza akar, tud jutni az eredet vidékére, és hogy az a bizonyos meditatív alvás tekinthető-e egyfajta *unio mysticának*.
- (8) Ismeretelméleti probléma merül fel: a vers beszélőjének kérdésfelvetései és kutatásai *valóban* a létre magára vonatkoznak-e, vagy csupán saját képzeteinek kivetítéséről van-e szó.
- (9) A fenti probléma metaforája az a bizonyos szőnyeg, amelynek mintáit nem tudjuk, hogy a keresett szövi-e, avagy a keresőben szövődik. Ez utóbbi esetben tehát a keresett nem létezik, hanem minden képzet a keresőben konstituálódik.
- (10) A mű a létezés szerkezetét kutatja egyfajta közömbös természeti gazdagság kontextusában, de ebben az archaikus-mitologikus jellegű világképben újra és újra felvetődik a kérdés, hogy valójában nem minden az elbeszélőn *belül* játszódik-e le. Ez esetben ugyanis maga a lét, a beszélőt meghaladó és őt magában foglaló nagyobb összefüggés nem létezik, hanem minden a beszélő szellemi mozgásformáinak metaforizációja. Ez a gondolati konstrukció pedig analógiája annak a kérdésfelvetésnek, hogy a művészetnek van-e valamilyen köze a létezéshez, vagy hermetikusan önmagába zárt, teljességgel önreferenciális világ-e.

b) „A Között, amely a szemlélet kétségeiben felfedezi az emberi létezés ontológiai problémáit, az eddigi (ti. az életműben eddig megszületett – a szerk.) versek közül a legnagyobb szabású kísérlet az egység kivívására. (...) A versben a tájnépmű és az embernépmű elemek metaforikus összekapcsolásával egy egységesnek érzékelt látvány-látomás tárul föl, amely magában foglalja az ég és a föld, a tudat és a valóság, valamint az idő kettősségét, a sötétségét és a fényt az emberi létezés valamennyi tartományának vonatkozásában. A (...) szerkezeti dinamika a tézis-antitézis-szintézis elve alapján felépülő vers minden egyes részét áthatja. Ugyanakkor a főmondatok hálója egyetlen igei állítmányt sem tartalmaz, sőt az alárendelt mondatok ritka igéi is egytől egyig a mozgás (az elmozdulás) hiányát fejezik ki. A főmondatok predikatív szerkezetének elliptizálódása miatt a szemantikai egységek épsége egyedül az alanyon nyugszik, ezért a szövegben minden igénél erősebb állítás hatja át az ilyen helyzetbe kerülő főneveket. A nagyon erős jelenlét energiája és a táji elemek roppanó-szakadó mozdulatlansága idézi elő azt a feszültséget, amely a befogadásban a vers sajátja.

(...)

Az első két szakasz az ég (a levegő) és a föld ellentétét állítja szembe. (...) A hermetikus jelhasználat és az intertextuális kapcsolódások a mű megalkotásának aktív részesévé teszik az olvasót, a nyitottság az elliptizálódás ellenére elsősorban nem grammatikai szinten érvényesül, hiszen a mondatok nyelvtanilag kikezdhetetlenül épek, hanem a jelentésség horizontján. Az első szakasz mondatai retorikailag lényegében ugyanazt a szerkezetet variálják. A kijelentéseket egyetlen birtokos viszonyba kerülő névszói predikatív szerkezet is meghatározhatja (pl. „A levegő nagy ruhaujjai”, „egy percnyi ég (...) lombjai”, „az élő pára fái”), más esetben pedig e predikatív szerkezethez alárendelő mellékmondat kapcsolódik („A levegő, amin...”) Kivételt csupán a szakaszt záró tárgyi alárendelés és kijelentés tartalmaz. A szövegben rendkívül nagy az üres helyek száma, mert miközben az egyes részeket és a szöveg egészét is értelmi egységként tapasztaljuk, a kijelentések jelentéses összefüggése igen sokféleképpen megvalósulhat. További nehézség, hogy a virtuális képek az olvasás folyamatában felkeltik a képzelet érdeklődését, de amíg absztrakt metaforizáltságukkal a légneműség közegeiben szinte minden ponton megakadályozzák, hogy elképzeljük őket, addig a tellurikus elemek imaginált tárgyai szabadon megszülethetnek.

(...)

A levegő tárgyai valóban beláthatatlanok, az immanens képek minduntalan túllendülnek a természetességen. Miközben megtartják tárgyi jellegüket, e képzetekről csakhamar bebizonyosodik, hogy a transzcendencia metaforái. Az esztétikai tapasztalat, az elképzelhetőség és a trópusok szempontjából is kettős szerkezetűnek mutatja az eget. A kettősség minden képzetben megjelenik (pl. levegő és ruha, madár és madártan stb.), kezdetben alig észrevehetően, majd a fenti lomb és a lenti lomb elválasztásával nyilvánvalóan. (...) Ez az elválasztás a vers zárlatában válik véglegessé, amely az ember ontológiai helyét „az ég és az ég között” jelöli ki. De ezt a különös kijelentést már megelőlegezi az első szakasz utolsó sora is, amely az angyalokhoz a „zúzmarás” jelzőt kapcsolja, s ez a képet intertextuálisan a téli fákhhoz köti. (...) A fenti és a lenti ég metafizikus megkülönböztetése szükségszerűen következik a gnosztikus gondolkodásból, hiszen ez a gondolkodás nem ismer olyan instanciát, amelyben a lét nagy ellentétei nem kerülnek szembe egymással, a teljességet csupán úgy tudja elfogadni, ha benne a jó és a rossz, a szép és a rút, a lenti és a fenti antagonizmusukat megőrizve kiegészítik egymást. A teljesség komplementárisan születik meg (...)

De ha az ég önmagában teljes, hogyan kerül szembe a földdel? A vers második szakaszában megtalálható az első minden lényeges képzetének párja. A légnemű súlytalanságra a röghegyek súlyossága, a madártanra a földtan, az ég beláthatatlan következményű lombjaira

az ormok és sziklahátak felelnek. És a földi dimenzió is éppolyan kettős, mint az égi. A szöveg intenciója egyértelműen jelzi a szerkezeti párhuzamot. Az „egy percnyi” határozójának megisméltése egymás felé fordítja a két dimenzió legtávolabbi területeit, a fenti lombot és a völgyet, amint a szemlélet elveszti bennük a tárgyakat. E két dimenzió egymás tükörképe. Az egyikben látható a másik, minden vonásukban ellentétesek, de nem egészítik ki egymást. Az ember az ég és a föld között szakadást tapasztal, és ez a szakadás éppen annyira érinti őt, mint a világot, hiszen a tapasztalat a szemlélet valósága.

A második résznek mégis mintha sikerülne áthidalnia a lét függőlegesének ismétlődő, elváló kettősségeit. Itt már a mondatok szemantikai épsége is veszélybe kerül, mert az elmaradó állítmány nem statikus jelenlétet, hanem mozgást jelöl. De talán a nap átlátszó (fenti) ércei magukba olvasztják a lenti kövekben szunnyadó fémekeket, az állatok kipárolgása pedig talán olyan lehet, mint a fenti „élő pára fái”. (Ha Nemes Nagy Ágnesnél létrejön a két dimenzió egysége, az csakis a fenti dominanciájával történhet, ahogyan majd az Ekhnáton-ciklus verseiben is látni fogjuk.)

(...)

Az égi és a földi ellentétének meghaladása az előbbinél még mélyebb hasadást idéz elő a szemlélet tárgyaiban. A nappal elválik az éjtől, a világosság a sötétségtől, a fehér a feketétől. A két princípium elentéte (...) határozza meg minden dolog helyét és természetét a világban. A harmadik rész ismét a lét függőlegeséhez kapcsolja e kettősséget, de immár kimondva is a tükrözés szabályai szerint.” (Schein: i.m. 82–87. old.)

5. EGY KÉSEI VÁTESZ

NAGY LÁSZLÓ KÖLTÉSZETÉRŐL

1 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

T/1.

76. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A versértelmezésekhez olyan poétikai és zseniesztétikai fogalomhálóval kell majd dolgozniuk a diákoknak, amely alapvetően a nagyromantikára jellemző, vagyis számíthatunk rá, hogy szükség lesz a befogadói emlékezet egy kis erőfeszítésére, hogy a korábbi tudás- és élményanyagot újra mozgásba lendítsék. Ezért a feladat elején biztassuk őket arra, hogy a tanár által mondott hívószavakra spontán érzelmi-gondolati, valamint irodalomtörténeti és -elméleti tudásukat aktivizáló reakciókat egyaránt adjanak. A ráhangolódási feladat végére feltétlenül tisztázni kell a hívószavak fogalmi körülírását is!
- A feladat folyamán a tanár mondja a „hívószavakat”, és az irányított asszociációkat jelentkezés alapján kérjük a tanulóktól.
- Hívószavak: képviseleti költészet; váteszköltő; mágikus nyelvszemlélet; mitikus világkép; népiesség

Kiemelt készségek, képességek: korábbi irodalmi, történelmi, filozófiai ismeretek, tudás aktualizálása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: „kérdés-felelet”

Ezen az órán a hetvenes évek kultikus költőjének, NAGY LÁSZLÓnak (1925–1978) egy versével fogunk megismerkedni.

A szerző a romantikus-mitikus képviseleti líra alapvetően 19. századi tradíciójának sajátosan kései váteszköltője. E művészi szerepvállalást megformáló szövegeinek egyikét fogjuk az órán közösen értelmezni. Ennek a sajátos művész-pozíciónak oka lehetett szélesebb összefüggésben a modernizáció befejezetlensége a magyar társadalomban, közelebbről pedig a népi irodalom hagyományából táplálkozó baloldaliság mint a szegények ügye iránti elkötelezettség, amely a szocializmus ideológiai és etikai hanyatlástörténete közepette tragikus kontextusba helyeződött át. Ezzel magyarázható, hogy Nagy László költészetében az 1960-as évek közepétől egyre több jele mutatkozik a rezignáltabb hangütésnek, a korábbi szerepminta ironikus eltávolításának.

1. Asszociációk hívószavakra

- Asszociáljatok egy-egy szóval, kifejezéssel vagy mondattal a tanárotok által mondott hívószavakra!
- Rögzítsétek is az elhangzott hívószavak fogalmi körülírását!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A fogalmak értelmezése

KÉPVISELETI KÖLTÉSZET: a költészet azon felfogásmódja, mely szerint annak elsődlegesen közéleti szerepköre van → valamely közösséghez kapcsolható értékvilág érvényességét kell reprezentálnia. A magyar irodalomtörténetben nagy hagyománya van, főleg a XIX. századi romantika idején, Vörösmarty, Petőfi, Arany költészetében fonódott rendkívül szorosan össze a művészi és politikai feladatvállalás. Tulajdonképpen a Nyugat első nemzedéke tűzte ki azt a célt, hogy a költői nyelvet emancipálja a politikum alól, és a művészi nyelv esztétikai autonómiáját tekintse a műalkotás elsődleges kritériumának.

VÁTESZKÖLTŐ: népvézérszerepet vállaló, profetikus küldetéstudatú költő (a XIX. századi zsenikultusz egyik jellegzetes típusa).

MÁGIKUS NYELVSZEMLELET: a nyelvnek teremtőerőt tulajdonító szemléletmód, mely a nyelvi megnyilvánulásokat a cselekvések szintjén értelmezi.

MITIKUS VILÁGKÉP: valamely premodern, organikus közösség nagy, archetípusokban megjelenített, ön- és viláértelmező történeteinek összessége.

NÉPIESSÉG: az irodalomban a népi életformának és a néphagyományoknak – ezeken belül a népköltészet hagyományainak – ápolására alapozott törekvés, beleértve az irodalomnak a népköltészethez való tudatos idomulását; a művészi megjelenítésnek az a módszere, amely a népi alakokat, sorsokat, szimbolikát használja fel.

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2. feladat

T/2. 76. oldal
25 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat elsődleges célja az, hogy a ráhangolódási szakaszban exponált fogalmakat költői aktualizálódásukban értelmezzük diákjainkkal. Remélhetőleg komoly befogadói élményt fog jelenteni számukra, hogy az emberiséget reprezentáló, romantikus zsenialitás beszédmódját előreláthatóan nagy biztonsággal fogják dekódolni. Értelmező beszélgetésünkben fontos tudatosítani ennek a költői identifikációnak sajátos anakronisztikusságát, problematikusságát is, ütköztetve a XX. századi magyar lírából már megismert számos, a személytelenséget és énszóródást nyelvi eseményé formáló költői alkotás befogadói tapasztalatával. Mindezek tudatosítása mellett ne hagyjuk figyelmen kívül azt a szempontot sem, hogy „az önmagát (fogalmi és nyelvi szempontból, hagyomány és jelenidejűség tekintetében) radikálisan relativizáló, modernség utáni korszak

önmagát számolja föl, ha új kánont állít föl, ugyanis éppen nyitottságát szüntet(het)i meg.” (In: Tolcsvai Nagy Gábor: *Nagy László*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1998, 205. old.)

- A beszélgetés elején tegyük világossá tanítványaink előtt, hogy házi feladatként olyan Nagy László-verseket kell majd önállóan elemezniük, amelyek ezen szöveg világképének elbizonytalanodásáról vallanak. Ezzel talán a potyautasságra hajlamos diákjainkat is figyelemre fogjuk inspirálni.

Kiemelt készségek, képességek: önálló gondolkodás, véleményalkotás, konstruktív vitatkozás, empátia

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: közös értelmező beszélgetés és vita

2. Halandó fenség

Értelmezzétek a kérdések segítségével közös beszélgetésben Nagy László alábbi versét!

VÁLLAMON BÁRÁNYOS ÉGGEL

Nyár csak azért süt, hogy majd egyszer
leszüreteljen vész vagy fegyver.

Ki így, ki úgy, földön vagy égen,
mindent megtud rettenetében,

amikor, nincs már mi megóvná,
rejtelmek válnak foghatóvá,

nagy fény mennydörög s ama kürtöt
sikárolják fölborzadt fürtök,

nyakak, ha nem hajlottak másnak,
megbicsaklanak a halálnak,

tüdőre a hegy kősziklája,
harckocsi ront harmonikára,

tündérszemek, énekes nyelvek
megfagynak földben megerjednek,

s rázkódhat a siratók háta,
a Mindenség nem borul gyászba!

Mi vagyok én, ha e planéta
csak egy bevérzett margaréta!

Így is ember, se bölcs, se büszke,
égi, földi virágzás tükre,

rügytől gyümölcs-rogyásig látó,
enyészetten is átvilágló –

csonthártya-dobja minden kinnak,
vagyok a legkomolyabb csillag.

Sorsom egy merengés kitárja,
iktatja az elme magába.

Én az ítélettel beteltem,
akarom hogy ne is feledjem,

tudjam hogy végülis kinyújtnak,
így vágass, szív, az iszonyúnak.

Vállamon a bárányos éggel,
s a nemvalósuló reménnyel

legyen a koloncom tömérdek!
Kik elmúlnak: szörnyen szegények!

- A vers címe milyen tradíció-kontextus(oka)t idéz fel az olvasóban?
- Mi a jelentősége a címben az egyes szám első személyű birtokos személyjelezésnek, és mi ennek következménye az egész vers beszédmódjára nézve?
- Milyen biblikus metaforák, kontextusok jelennek meg a szövegben, és hogyan értelmeződnek át?
- Milyen más, emblematikusnak tekinthető magyar költői szövegekre és alkotóegyéniségekre való utalások jelennek meg a szövegben?
- Milyen megállapításokat tehetünk a szöveg verseléséről, és ennek milyen jelentés-összefüggést tulajdoníthatunk a vers önértelmezése tekintetében?
- Milyen jellegűnek érzékelitek a szöveg beszélőjét?
- Ez a fajta költői önértelmezés milyen problémákat vet fel számotokra?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- Egyértelműen biblikus kontextus idéződik fel a címben: a bárány az Ó- és Újszövetségnek egyaránt áldozati állata, melynek vére szabadulást hoz a bűnöktől. A vállon hordozás az áldozati jelentésösszefüggést meglehetősen egyértelműen újszövetségivé teszi, amennyiben Jézus, az Isten Báránya, a vállán hordozott kereszt révén hoz megváltást. E címben az áldozati szenvedés és a megdicsőülés horizontja mintegy összeolvad, amennyiben a mennybe-menetel összefüggését idéző ég képzelet kapja a „bárányos” jelzőt. Felidézheti még a cím a mitológiai Atlaszt, aki az egész világot, annak „terhét” tartja a vállán.

- b) Az áldozati és megváltói jelentésösszefüggés egyes szám első személyűvé válik, így az „én”-nek lesz áldozati és megváltói szerepköre. Az egész vers az ő megszólalása és mintegy köréje konstruálódik.
- c) A címben már megjelenteken túl:
 „nagy fény mennydörög s ama kürtöt / sikárolják fölborzadt fürtök” → a Jelenések könyve végítélet-víziója;
margaréta: a görög szó jelentése drágagyöngy, igazgyöngy; az egyik jézusi példabeszédben (Mt 13,44) az Isten Országáa a szántóföldbe rejtett kincshez, igazgyöngyhez hasonlatos, amelyért érdemes mindenről lemondani.
 A versben ezek a biblikus kontextusok sajátosan szekularizálódnak: a végítéletben feltáruló apokaliptikus igazság az emberi lény halandósága maga; margarétának nem Isten Országáa bizonyul, hanem „e planéta”, amely ráadásul romlékony („bevérzett”), megrontható, tönkretethető (pl. „harckocsi ront harmonikára”); → valószínűsíthetően az ’56-os trauma szövegutalása) kincsnek bizonyult. A beszélő, vállán a báránys éggel, a megdicsőült áldozat szerepkörében a „nemvalósuló remény”-ről tanúskodik: az emberi szellem, inkluzíve a költői hivatás fenségéről.
- d) Főleg Petőfi- és József Attila-utalások: pl. „Nyár csak azért sűt”; „tündérszemek, énekes nyelvek” – értelmezhetők *János-vitéz* utalásnak is, mely művet lehet a népköltészetből táplálkozó romantikus költői vízióteremtő erő nagy poémájaként is olvasni.
 „Én az ítélettel beteltem” – „mivel az árnyakkal beteltem” (J.A.: *Flórának*); „tudjam hogy végülis kinyújtanak” – „kiterítenek úgyis” (J.A.: *Két hexameter*): Nagy László számára József Attila alakja és költészete példa- és mintakép volt („Tudtad, tudom én is: / a nagy: te vagy”. – Nagy László: *József Attila!*), elsősorban egyfajta „mégjs-morál” tekintetében, és nyilvánvalóan saját képére formálva a József Attila-i szövegüniverzumot (amely számos olyan jelentés-összefüggéssel is rendelkezik – pl. bonyolult ismeretelméleti konstrukciók, énszóródás stb. –, amely a Nagy László-i költészetértelmezéssel összeegyeztethetetlen.)
 Ady-utalásnak tekinthető: „Így is ember, se bölcs, se büszke,/ égi, földi virágzás tükre,” (*Sem utódja, sem boldog őse*).
- e) Kilenc szótagú, páros rímű sorok, alapvetően ütemhangsúlyos verselés, de időmértékesen is értelmezhető, ebben az esetben főleg emelkedő jellegű, anapestikus, jambikus sorokban olvasható. E két nagy verselési világ egybeolvasztása (mely például Petőfinél is sokszor felfedezhető) egyfajta egyetemes jelleggel, kulturális általános-érvényűséggel ruházza fel a szöveget – amint az az emberi méltóságról, illetve az azt képviselő költői szó egyetemes jellegéről beszél.
- f) Az emberi nem képviselőjeként, reprezentánsaként szólal meg, aki tanúskodik arról, hogy bár az ember halandó, de „rügytől gyümölcs-rogyásig látó, / enyészeten is átvilágló”, azaz szellemi fenségében átlátja a létezés dimenzióit. És ha ebbéli méltóságát meggyalázzák az események („tűdőre a hegy kősziklájá, / harckocsi ront harmonikára, // tündérszemek, énekes nyelvek / megfagynak, földben megerjednek”), akkor is megmarad a költő-beszélő fensége utolsó, múlhatatlan ragyogású hírmondónak: „csonthártya-dobja minden kinnak, / vagyok a legkomolyabb csillag.”. Vagyis a vers világképe szerint a emberiség képviselőjében megszólaló költő szellemi méltósága és pozíciója halhatatlan.
- g) A XX. század második felének magyar lírájához tartozik Nagy László költészete, amely József Attila költészetének sajátos értelmezésén átszűrve, romantikus szerepmintákra alapozva formálja meg költői világképét. A XX. századi magyar lírában viszont ekkor kezd egyeduralkodóvá válni a *Nyugat* és az *Újhold* modernségfelfogása, mely jelentős teljesítményeit az én problematikus nyelvi és világbeli helyzetének felismerésével hozza létre. A Nagy László-i

költészet a mai olvasó számára mintegy annak a kísérletnek a lehetetlenségét is szemlélteti, mely az adott történeti időszakban egy, a kollektivitás átélhetőségéből kiinduló költészet megalkotására irányul.

REFLEKTÁLÁS

3. lépés: 3. feladat

T/3. 79. oldal
5 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja az, hogy versértelmezés közben tett időutazásból a diákok mintegy visszatérhessenek önmagukba. Kérjük meg őket arra, hogy a versértelmező munka végeztével mindenki mondjon szabadon egy-egy mondatot, és az asszociációkhoz most ne adjunk semmiféle támpontot.
- A feladathoz állapítsunk meg valamiféle egyszerű protokollt, a felszólítás sorrendjét pl. az ülésrendnek megfelelően: így egyértelművé válik, hogy mikor kinek kell megszólalnia, időt is nyerünk, és senki nem marad ki a megnyilatkozásokból. Nagyon fontos, hogy az utolsó megszólaló maga a tanár legyen, ő is mondja el a saját *valóban* számára akkor éppen legfontosabb mondatát.

Kiemelt készségek, képességek: reflexiós készség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: asszociációs lánc

3. Szabad asszociációk

A megbeszélte sorrendben mindegyikőtök egy mondatban számoljon be arról az érzéséről, gondolatáról, amely az óra folyamán a legfontosabb lett számára!

4. lépés: 4. feladat

T/4. 79. oldal
5 PERC

Házi feladat

a feladat kiosztására

Tanári instrukciók

- A feladat elsődleges célja az önálló versértelmező szöveg megalkotásának gyakorlása, mely ez esetben még kiegészül egy költői világkép problematizálódása tudatosításának megfogalmazásával is.
- A diákok számára tegyük egyértelművé a dolgozatok értékelésének szempontjait, amelyek a következők lesznek:

- A megadott kérdéssor elemző végigkövetése
- Az értelmezendő szöveg maximális figyelembevétel
- A szöveg felépítettségének értelmi tagoltsága
- A gondolatmenet koherenciája és konzekvenssége
- A stiláris és helyesírási megformáltság igényessége
- Állapodjunk meg az esszéik benyújtásának időpontjában, és abban a terminusban is, amikor a diákok részletes tanári széljegyzettel és szöveges értékeléssel visszakapják a dolgozatukat. Biztosítsunk egyéni konzultációs időpontot azoknak, akik számára szöveges értékelésünk problémát jelent.
- Az (1) feladat célja elsősorban az, hogy a ráhangolódási szakaszban exponált jelentéskörök és a vers bronznő-metaforikája közötti összefüggést, vagyis az eszmény érvénytelenné válását tudatosítsák a diákok. Hasonlóképpen fontos a váteszköltő és az alkoholista/bolond metaforák közötti gondolati mozgások reflektálása. Mindezek után pedig arra kell nagy értelmezői figyelmet fordítani, hogy ennek a szövegnek esetében egy költői világkép összetörése *nem* hozza magával a beszélő disszeminálódásának, a költői szöveg szétírásának már a XX. század első fele magyar lírájából is oly jól ismert eseményorát.
- Diákjaink számára valószínűleg ennek a szövegnek értelmezése nem fog túl nehéz feladatot jelenteni, és nagy eséllyel eredményezhet komoly értelmezői sikerélményt. A hetvenes évek magyar értelmiségi légkörének értelmezéséhez viszont valószínűleg szükségük lesz néhány eligazító mondatra, illetve arra, hogy a házi feladat elkészítésének ideje alatt is konzultálhassanak tanárunkkal. Arra is nagy eséllyel számíthatunk, hogy a jövőtlenség traumájára fogékonyak lesznek. Hívjuk fel diákjaink figyelmét arra is, hogy ezen vers problematikájával közös az életmű egyik legrepresentatívabb szövegének, a *Menyegzőnek* kérdésfelvetése is – érdeklődőbb tanulók biztosan vállalkozni fognak az elolvasására.
- A (2) feladat esetében a fentiek érvényessége mellett hívjuk fel a figyelmet ennek a szövegnek intertextuális vonatkozásaira a *Csodafiú szarvas* című verssel. A bartóki kontextus meglétét és problematikusságát is fontos lenne megemlíteni vagy a feladat exponálásakor, vagy a dolgozatok értékelésekor.

Kiemelt készségek, képességek: korábbi ismeretek kreatív-adaptív alkalmazása, önálló szövegértelmezés és szövegalkotás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: esszéírás megadott szövegről és szempontok alapján

4. Házi feladat – esszéírás

Írjatok szövegértelmező esszét Nagy László *Záróra*, *fejlövés* vagy *Ajándék* című verséről a megadott kérdések alapján!

(1)

ZÁRÓRA, FEJLÖVÉS

Bronznő a rendezetlen téren,
szélfútta hó a köldökében,
alkoholisták mint hamis borhoz
ragaszkodnak a havas szoborhoz:

nőhöz, anyához, édes hazához,
toprongyból s lángból mind cicomát hoz,
mind fejlődéses, tudata vérzik,
estükben is a szobrot becézik
de az csak áll az időben tétlen,
szélfúttá hó a köldökében.

(1973)

- a) Milyen látványt vizualizál számokra a vers címének és a szövegben megjelenő sajátos „tájképnek” a viszonya?
- b) A „bronznő” által felidézett jelentéstartalmak és a „szélfúttá hó a köldökében” verssor milyen metaforikus összefüggéseket idéz föl számokra?
- c) A szobor pusztulásra ítéltettségének milyen összefüggéseire utalhat ez a sor:

„de az csak áll az időben tétlen”?

- d) Mit tudunk meg a versből az alkoholisták és a szobor viszonyáról?
- e) Milyen esztétikai minőséget tartasz uralkodónak a vers szövegvilágában?

(2)

AJÁNDÉK

Nem igaz, hogy nem lehet bátor
édes beszédre szám, ha miattad
oly áhítat bársonya sűröl
hogyan sértetlen az északi csillag
elfordul fejemtől csikorogva –
és íme, ha én vagyok én, ha vérem,
ha leheletem újra enyém,
ágbogas gímként, karácsonyan,
megindul hozzád az ének.

Ajánlom lármátlan iramát
kítárt kapuidnak, ajánlom
a káprázatot, mert a havakba
lezuhanó nap láz-bábjával
telepillogom ága-bogát –
tört, se revolvért nem kötök rá,
lerontottam régen dühöm címerét,
csak jó emlékből koholt cicomát
küldök, ajánlom nyaram inait,
remek ölelésre a sugallatot,
nagyfejű rózsán egy puli haját –
ajánlom neked földrengéses
arcom egy megmenekült mosolyát.

- a) Mit és miért tekint költői bátorságnak e szerelmes vers beszélője?
- b) A csillag és a költői fej összefüggése milyen zsenitípust idéz fel?
- c) A szarvas és a karácsony jelentés-összefüggése milyen mitikus kontextust idéz fel?
- d) Miképpen bizonytalanodik el a fenti kontextus a második versszakban?
- e) Mit mondhatunk el az én–te viszonyokról ebben a szövegben?
- f) Milyen esztétikai minőségeket tartasz uralkodónak a szövegben?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

(1)

- a) Egy kocsma zárórája után részegek esnek-kelnek egy „rendezetlen téren” (vö. Tarr Béla filmjeinek emblematikus képsoraival), ahol egy szobor áll, egy bronzból készült allegorikus nőifigura. A hetvenes években az alkoholistává válás nem csupán a társadalom peremére szorult, anyagilag, szellemileg nyomorulttá vált munkásság létformájához tartozott, hanem sajátos értelmiségi kontextusa is volt: a baloldaliság eszményei iránt hajdanában mélyen elkötelezett értelmiségiek kiábrándultságának, csalódottságának, egzisztenciális kétségbeesésének egyik metaforája volt. Elsősorban azt volt hivatott érzékeltetni, hogy az értelmiség rádöbbsent arra, hogy nem csak hamisnak bizonyultak eszményei, hanem a hajdanában megváltónak hitt politikai rendszer megjavíthatatlanul hazugnak bizonyult, sőt börtönné vált, ahonnan nincs mód szabadulni. A létezés távlatainak elvesztése fölötti kétségbeesés (tulajdonképpen a nagyromantikus önpusztító zseniképből vett) kifejezése közé tartozott az életstílussal tett alkoholizmus (pl. Petri György), amely olykor öngyilkossághoz is vezetett (pl. Hajnóczy Péter, Sarkadi Imre). Ebben az összefüggésben a „fejlövés” kifejezés ironikusan többértelműnek bizonyul: egyszerre utal a „macskajaj” fejfájására, az öngyilkosság lehetőségére és az illúziókba való kapaszkodás bolondságára.
- b) A szobor a vers szerint az alábbi jelentésköröket hivatott felidézni: nő, anya, édes haza; vagyis olyan eszmeköröket (szerelem, születés, identitás), amelyek a létértelmezés „tengelyét” adhatják. Sőt, ha még azt is figyelembe vesszük, hogy a szobor hangsúlyosan bronzból van, akkor még az „ércnél maradandóbb emlékmű” horatiusi–Zrínyi Miklós-i toposza is beléphet a jelentésteremtés játékába, vagyis a halhatatlanságot adó költői életmű óriásmetaforája is megjelenik. A szoborhoz a szilárdság (vö. a létértelmezés tengelye) és a talapzaton való kiemelkedés képzete mellett ebben a versben viszont hangsúlyozottan az *élettelenség* kontextusa is hozzátartozik. A hó, a tél (Horatiusnál is, a romantikában is) hagyományosan a halál/elmúlás összefüggését idézik fel. A hó szélfúttasága ellenpontozza a szobor szilárdságát, valamint különösen baljóssá válik azáltal, hogy a szobor *köldökében* van. Akár csak azt vesszük figyelembe, hogy a szobor nőalakot mutat be, akár a vers által neki tulajdonított eszmei jelentéstartalmakat, mindenképpen fontos, hogy a női köldökhöz az anyaság, az életadás és a szerelmi gyönyör (vö. Énekek éneke 7,3) aszociációi járulnak. A bronznő köldökében viszont szélfúttá hó → a halál, a széthullás fészkel.
- c) Nem valamiféle hatalmas, démonikus erő roncsolja szét a hajdani eszmények szobrát, hanem mintegy az élettelen anyagra az idő által kimért lassú pusztulás. A vizsgált verssor lebegve hagyja azt a kérdést, hogy a szobor pusztulásra ítéltségének vajon az-e az oka, hogy az általa képviselt eszmék képtelenek az időben való mozgásra, változásra, esetleg átalakulásra,

önkorrekcióra, vagy maga a szobor-lét a halálos ítélet, vagyis az eszmék eleve életidegenek, szervesen, üresek voltak.

- d) Az alkoholisták tudják, hogy a bor hamis, de képtelenek elszakadni tőle, hiszen már nem a szenvedély tárgya vonzza őket, hanem maga a betegséggé vált szenvedély működik bennük. A szövegben a hamis bor és a tétlen, élettelen bronznő kerülnek metaforikus kapcsolatba: tehát alkoholisták azok is, akik tudják ugyan már, hogy eszményeik hamisak, de mivel már egész életük ráment a hamisság szolgálatára, képtelenek felhagyni annak becézésével. Persze az továbbra is kérdéses, hogy hajdanában eleven volt-e a szobor, hogy a nő, anya, édes haza szavak hordozták-e valaha valós eszmei tartalamakat, mert ha igen, akkor most azok az alkoholisták, akik estükben is a szobrot becézik, valamiféle tragikus hűség bolondjai, a romantikus zseni lezüllött/önpusztító alakváltozatai. E bizonytalanságot fokozza az is, hogy a toprongy, a láng és a cicoma metaforái jelennek meg a szobor becézése módzataiként: ezek közül a láng egyértelműen valamiféle romantikus eszmeiség képzetkörét idézi fel, és a mostani toprongy is lehet hajdani királyi dísz maradványa. Nem dől el tehát, hogy egy hajdanában hiteles értékvilág romjain fetrengenek-e a vers részegjei, csak az biztos, hogy a most már egyértelműen halálméteforává lett szoborra csak cicoma, üres, értéktelen dísz kerülhet.
- e) Ha biztosak lehetnénk abban, hogy a bor hajdanában igaz volt, és volt értelme a nő, anya, édes haza kifejezéseknek, akkor modhatnánk, hogy egy tragikus bukás romjain esnek-kelnek a részek. De mivel ez nem tudható, marad a bizonytalanságot megképző ironia és a bolondságukban is szép illúziók romjaira utaló alkoholisták iránti részvét, szomorúság generálta elégikus hangvétel.

(2)

- a) Az „édes beszéd” használatát, azaz a szerelmi és a költői pátoz nyelv megformálását. Az a tény, hogy mindezek vállalásához bátorságra van szükség, jelzi, hogy e beszédmódok érvényessége nem egyértelmű – a beszélő számára sem.
- b) A váteszköltő, a szakrális szerepkörű jós–pap–ihletett művész szerepkörét. Egyik ősmintája Horatius költészetében jelenik meg, a Maecenashoz írt I. ódában: „ha besorolsz a lírai váteszköltők közé, / magasra emelt fejemmel a csillagokig fogok érni” – hangzik a vonatkozó verssorok nyersfordítása. De a csillag/nap mint az alter Deus-ként értelmezett zseni metaforái ugyanúgy megjelennek a romantika költészetében, mint Adyében is.
- c) A szarvas rendkívül ősi, pogány mitikus metafora: ez az állat agancsváltásával a megújuló élet, a föltámadás egyik nagy megjelenítője. Ez utóbbi jellegzetessége miatt hozható összefüggésbe a keresztény megváltástörténettel is, ahol Jézus a meghaló és feltámadó örökkévalóság megjelenítője (ezeket a metaforikus kontextusokat használja az egyik emblematikus Nagy László-vers, a *Csodafiú-szarvas* is, amelyre konkrét utalás történik az első versszak utolsó előtti sorában). A szarvasmotívum kapcsolódik a magyar őstörténethez is (csodaszarvas-monda), valamint Bartók *Cantata profánájában*, a szarvassá vált fiúk archaikus beavatási történetének zenei megjelenítésében is különleges jelentésösszefüggésre tesz szert. Ez utóbbi mű „Csak tiszta forrásból!”-gondolatkörét használta a szocialista kultúrpolitika a népi művészet ideologikus mozgalmi jelszavaként, s e mozgalom sodrában lett Nagy László is emblematikus költőfigurává, olyannyira, hogy méltatói rendre párhuzamot vontak költészeté és a bartóki zene között.

(Fontos azt tudatosítanunk, hogy a fenti párhuzam fölállításakor, valamint Bartók mozgalmi jelszavá tétele esetében egyértelműen ideologikus félreértelmezésről beszélhetünk: a *Cantata profana* korántsem egy archaikus regresszió művészi megformálása, valamiféle közösségi program megjelenítése, sokkal inkább egyfajta tragikus szabadságnilatkozat, autonómiaör-

ténet, amely a bűnössé vált civilizációból való radikális kivonulás drámáját jeleníti meg. Továbbá: Bartók művészetében a népzenei anyag használata a kortárs európai zeneművészet legradikálisabb irányzatainak kontextusába kerül egy tökéletesen autonóm művészi nyelvhasználat sodrában. Valószínűleg ezeknek a különbségeknek is köszönhető, hogy míg Nagy László költészetének esetében az anakronisztikussá válás jelenségével folyamatosan szembe kell néznünk, addig a Bartók-zene autonómiája, hatástörténeti vitalitása kikezdhetetlennek bizonyult.)

- d) A szarvasmetaforika idézőjelbe kerül az ajánlás gesztusa által: a lármátlan iram, az ág-bogas agancs, a nyár inai – mindez csupán ajánlás, ha tetszik, idézet régi versekből, káprázat, jó emlékből koholt cicoma. Ezek az emlékképek a népi költészet (vö. a nagyfejű rózsán egy puli hajának ironikus-szürrealisztikus képét) hagyományán konstruálódó romantikus zseniről adnak hírt (aki a földre zuhant napból, címere dühös lerombolásából alkot, akinek arcán a földrengések energiái jelennek meg) – de ezek a hírek már a rombadőlésről szólnak: a lezuhanó napból csak lázalmok maradtak, a hajdanában lángoló tekintet már csak pillog, az emlékekből már csak üres cicoma maradt, a remek ölelést immár csak sugallni lehet. És azt ez a vers is nyitva hagyja, hogy a hajdani nap mindig is lázalom volt-e, és ami immár emlékké lett, az nem volt-e mindig is üres cicoma.
- e) A szöveg tulajdonképpen monológ, amely egy megnevezetlen szerelmesnek szól, aki hatásában van jelen a szövegben, amennyiben a hajdani szerepet mozgásba hozza. Vagyis minden összeomlással együtt a verset egy rendkívül határozottan jelenlévő, körvonalazódó, arccal, hanggal rendelkező én konstruálja maga köré.
- f) Az első versszakban egyfajta dacos pátoz az uralkodó hangvétel, amely meghirdeti az én igazi identitását a karácsonyi szarvas metaforájában. A második versszakban mindez ironikus idézőjelbe kerül, miközben az alaphangvétel Ady *Őrizem a szemedet* című versének elégi-kusságával korrelál.